

Bağcı 195

195
1808

1.

MAGYARORSZÁG

HELYZETE A REÁLUNIÓBAN.

IRTA

SCHVARCZ GYULA.

3.

PEST.

STOLP O. K. BIZOMÁNYÁBAN.

1870.

Lib F2T90424

DEBALLAGI MÓR.

Országgyűlésünk épen most tárgyalja az 1870-diki államháztartási költségvetést: a legalkalmasabb pillanat arra, hogy rendszeresen elemezzük ne csak a kormány öszves politikáját, hanem azon egész alapot is, mely teljesen függetlenül a kormányon ülő államférfiak elméleti fölfogásától, s egyéni buzgalmának, jóhiszeműségének kisebb vagy nagyobb fokától, Magyarország államéletét, s ennek folytán népeletét is kérlelhetlen föltételekkel szabályozza.

A kísérletben, melyet én imitt e részben közrebocsátok, bővebb, adatteljesebb átdolgozását nyujtom azon beszédnek, melyet az átalános budgetvita alkalmával a képviselőházban pár nap előtt elmondottam.

Pest, február 2. 1870.

SZERZŐ.

Előszó.

I. A korszerű reform pénzügyi akadályai.

- a) Közoktatásügyünk hiányai.
- b) Földművelésünk, iparunk, kereskedelmünk, közlekedésügyünk, közmunka-
ügyünk hiányai.
- c) Közegészségügyünk, szegényügyünk hiányai.
- d) Igazságszolgáltatásunk, közigazgatásunk, törvényhozásunk hiányai.
- e) A korszerű reform mind e téren lehetetlen, mert államháztartásunk nél-
külözi e reformok keresztülvitelére a kellő pénzerőt, miután állam-
háztartási költségvetésünkben a „közös ügyek“-kel közvetlenül és köz-
vetve szövevényes kiadások nem engedik sem közoktatásügyi, sem föld-
művelés - ipar - kereskedelemügyi, sem közlekedés-közmunkaügyi, sem
közegészség-szegényügyi, sem igazságügyi, közigazgatási, törvényhozási
reformkezdeményeinket kellő pénzerővel támogatni.
- f) Párhuzamok Magyarország államháztartási költségvetése és Europa egyéb
államainak államháztartási költségvetései közt.
- g) Az okok, melyek államháztartásunk költségvetése kiadási rovatainak ok-
szerűbb beosztását gátolják a „közösügyek“-ben gyökereznek.
- h) Államháztartásunk költségvetésébe okszerűbb beosztást csak úgy hozha-
tunk be, ha vagy megszüntetjük a „közös ügyek“-et, vagy jelentékeny
mérven emeljük a már úgy is nyomasztó adót.
- i) Adónk, aránylag a nemzeti vagyonhoz, a közgazdasátnakra nehezült nyo-
mások alatt oly nagy, miszerint az adót jelentékeny mérven emelni ná-
lunk ez idétt csak oly kormány akarhatná, mely társadalmi torradalmat
akarna előidézni.
- j) Községi, megyei adóval sem pótolhatjuk, mert az államadó már maga
kimeríti a nép vagyonerejét; nem pótolhatjuk társadalmilag sem.
- k) Arra sem számíthatunk, hogy pénz- és hitelügyi műveletekkel oly for-
rásokat nyithatnánk a közvagyonosodásnak, melyek az összes adók je-
lentékeny mérvbeni emelését a jövőre józanul kilátásba helyezhetnék,
mindaddig, míg a „közös ügyek“ főállanak: nem számíthatunk pedig
erre azért, mert míg, egyfelől a progressiv jövedelemadónak kellő ha-
ladvány szerénti alkalmazását a „közös ügyek“ mögé rejtőző viszahatás
meg nem engedi, addig más részről ugyan csak a bécsi viszahatás központo-
sított „közös“ bank műveleteivel rendszeres következetességgel törekszik
Magyarország közgazdasági lestervezésére és hitelügyének, közlekedé-
i horderejének teljes megrontására csak azért is, hogy azután az önelégte-
len erőket bécsi központjába annál biztosabban fölszíhassa. De még azon
deficit is, mely eddigi költségvetésünkben lappang, minden háború nél-
kül, végzeteljessé válhatik, háború esetében pedig azon mérven fo-
kozhatja az államadósságot mint ezt tette 1848-tól 1867-ig.
- l) Ha a korszerű reformot őszintén akarjuk: szüntessük meg a „közös“
ügyeket; „közös“ ügyek nélkül józanabbul fogjuk államköltségvetésünk
rovatait beosztani, s könnyíthetni fogunk kellő haladványú progressiv
jövedelemadó által a tehervonó milliók sanyarú helyzetén.

II) A korszerű reform politikai akadályai: a bécsi patrimonialis camarilla és hűbéri soldatesca láthatlan kezei.

- a) Lehetetlen lesz a tiszta parlamentarismus, szemközt egy oly hadsereggel, mely nincs fölesketve az alkotmányra.
- b) Míg a közös ügyek önállanak, nem válhatik a demokratia hazánkban valóssággá, sem nem a lelkiismeret teljes szabadsága.
- c) Lehetetlen lesz a kormányzás más eszközökkel mint a megfélemlítés, félrevezetés, megvesztegetés segítségével.
- d) Lehetetlen lesz a közművelődés korszerű fejlesztése.
- e) Lehetetlen lesz a hit az igazságszolgáltatás lehetőségében, s lehetetlen a jogállam maga, szintűgy mint a hogy lehetetlen lesz az egészséges közvagyonosodás.

III) A realunió ellen a nemzet közvéleménye hangosan nyilatkozik.

- a) Az 1865/8-diki országgyűlés többsége azon Deák Ferenc zászlaja alatt lön megválasztva, a ki 1861-diki föllirataiban a perszonál-uniót követelte.
- b) Az 1869/72-diki országgyűlési képviselőválasztások története és statistikája bizonyítja, miszerént a jobboldal többségét a házban nem csak a rendkívüli kormánynyomásnak, nem csak a választási alap egyöntetűtlenségének, hanem a kerületenkénti szavazat-többlegezés módozatának is köszönheti.
- c) Dacára a köztörvényhatóságok jelen elemeinek, s dacára a köztörvényhatósági mozgalomra gyakorolt nyomásnak a törvény-termekben a nemzet közvéleménye szintűgy mint a néptömegénél a perszonál-unió mellett nyilatkozik.

4) Zárszó.

Mellékletek:

- 1) Az udvartartásra, igazságszolgáltatásra és a népnevelésre tett évikiadások europaszerte
- 2) Az 1870-diki költségvetés előirányzata
- 3) Néhány adat közlekedési eszközeink gyarlóságáról.
- 4) Kubinyi Lajos levele Ausztria uralmáról Magyarország anyagi érdekei fölött és a legujabb árfolyami veszteségek.
- 5) A közösügyek befolyása az esküdtszéki intézményre.

MAGYARORSZÁG HELYZETE A REÁLUNIÓBAN.

A kiegyezés megtörtént.

Azok, kik létrehozták, szolgálatot véltek vele tenni a polgárosodásnak.

Igénytelt buzgalmukban azt hitték, hogy megszüntetik a meddő ellenállást, s forrásait nyitják meg egy új, gazdag népéletnek.

Most harmadfél év tanulságai állnak előttünk.

S vajjon mire oktatnak?

Tarthatlannak jelzik ezen egész állapotot. Kétségenkül helyezik, miszerént hiú erőlködés fog maradni nálunk minden komolyabb reformtörekvés, míg a „közös ügyek“ fönnállanak.

Nem fogjuk leszállíthatni a nyomasztó adót, s még sem fog jutni kellő pénzere sem értelmi, sem erkölcsi, sem anyagi szükségleteink fedezésére; nem fognak lecsillapulni az izgalmak; nem fognak rendes munkaköreikhez visszatérhetni az elmék; lehetlen lesz a kormányzás más eszközökkel mint a megfélemlítés, félrevezetés, megvesztegetés eszközeivel; lehetlen lesz az alkotmányos szabadság, a parlamentarismus, a demokratia hazánkban: mindaddig, míg Magyarország Ausztriával más viszonyba nem lépett.

Szabadjon kifejeznem mindezt részletesen.

Fölküzdheti-e hazánk magát a művelődési államok színvonalára, ha államháztartási költségvetésünk összes közoktatásügyünket, közegészségügyünket, szegényügyünket, összes földművelésünket, iparunkat, kereskedelmünket, közlekedés-, közmunka-ügyünket, sőt

magát az igazságszolgáltatást és közigazgatást csak oly csekély pénzerővel fogja ezentúl is támogatni, mint a minővel az 1868- és 1869-diki költségvetési előirányzatok értelmében támogatta?

E kérdésre igennel, nézetem szerint, csak a réalunió elfogult hívei felelhetnek.

Maguk a kormányközegek hirdetik, miszerint hazánkban még mindig több mint 5000 politikai község van tanoda nélkül, — hogy a meglevő elemi tanodák épületei közül is 4344 tanépület van csak „jó“ állapotban, 4346 „tűrhető“. 1957 pedig „rosz“ állapotban, — hogy elemi tanítóinkra átlagosan, földhaszonvételt, természetnyek értékét, tanpénzt beszámítva csak 228 forint, 2 krajcár évi összes jövedelem esik, s ez is nagyrészt bizonytalan, a mennyiben e 228 forint, 2 kr. évi összegből is 35 frt, 32 kr. a tanpénzből foly be, egy-egy elemi tanítóra átlagul eső $4\frac{3}{4}$ hold, 138 □ ölnyi földhaszonvétel jövedelme pedig a termő-év forgandóságától föltételes, — hogy 1.218,172 tanköteles 6—12 éves gyermek közül 300,582 nem jár hétköznapi iskolába, 508,415 ismétlő iskolába járni köteles, vagyis 12—15 éves gyermek közül pedig 294,250 nem jár ismétlő iskolába, — hogy 10,848 elemi tanoda közül csak 96 főelemi és csak 355 szabályszerű alelemi tanoda tüzetesen leánytanoda is egyszersmint, a többiben kizárólag fiuk, vagy fiuk leányokkal közösen majdnem kivétel nélkül ugyanazon tanteremben oktattnak; női kézimunka pedig csak 206 helyen, rajz csak 224 helyen, méhtenyésztés 92, selyemtenyésztés 47 helyen, mezeti gazdaság, ipartan sehol sem taníttatik. — Könyvet is csak 42,578 kapott 917,690 tanuló közül.

Még ha a kormány ez adatai teljesen megbízhatók s kimerítők volnának is, még ez esetben is már eléggé ékesen szólnának, azt hiszem, azok, az 1868-diki államköltségvetési zárszámadás által bevallott 166,702 forintnyi és az 1869-diki államköltségvetési előirányzat által kilátásba helyezett 396,000 frtnyi összes elemi közoktatásügyi budgettel szemben.

De ne feledjük, hogy a kormány főnebbi közleménye a tényleg tanodát látogató tanköteles gyermekek számára nézve teljesen nélkülözi a hitelesség biztosítékait, teljesen elhallgatja az elemi iskolázás vizsgai eredményét, Erdélyt, a drávántúli részeket, a határörvidéket pedig egészen mellőzi. Mellőzi kimutatni az elemi tanítók képesítvényét is.

A fönközlött adatok az 1864/5-diki tanévről gyűjtettek. Akkor, midőn az egyes vallásfelekezeti lelkészek által beírt, egyházmegyeileg

egybeszerkesztett táblázatokat a helyszínén rendszeres világi tanfölkügelők s iskolaszékek még után nem vizsgálák. Egy ugyanazon természetü anyagalmaz ez még azon anyagalmazsal, melynek részletes szemmeltartása a magyar tudományos akadémia buvárait ezelött pár évvel oly sajátzerü leleplezésekhöz vezette. Ugyanazon bizonytalan-ságban vagyunk most is, mint voltunk akkor a tanköteleskorú gyermekek valódi számára nézve. Körülbélülegességeket hallottunk csak, akkor is, mint most, utánszámítások útján levonatni az 1857-diki népszámlálás számaiból.

Valóban, vajmi messze eshetik a kormány által föllállított szám-arány a valóságtól, midön a pesti egyetem statistikai tanszékének rendes tanára az által véli a közoktatásügyi hátramaradásunkról terjesztett túlsötét híreket ellensulyozhatni, miszerént a tényleg tanodába járó tanköteles gyermekek számarányát a hivatalos 75 %-ról 63.4 %-ra szállítja!

Részemről nem hallottam még megcáfoltatni azon számítást, mely 51.8 %-ra teszi a tanodába nem járó tankötelesek számát és csak 48.2 %-ra a tanodába járókét a magyar korona egész területén.

Hogy tanul-e valamit csakugyan tanköteles gyermekeink azon csekély százaléka, mely az elemi tanodát a tanéven át, vagy legalább telente látogatja: erre a közoktatásügyminiszter saját maga is megadhatja a feleletet. Hallottuk nyilatkozatát az akadémiában, midön arról volt szó, hogy falusi elemi tanodáinkból végleg kilépett gyermekeink közül átlag körülbelül hány százalékról tehetjük föl, hogy tökéletesen megtanúlt olvasni?

Nem idézem föl e számot, mert egész magyar közművelődésünkre megszügyenítő lehetne, még ha nem is alapszik az eddigelé egyében, mint pusztá föltevésen.

Tán a „statistikai osztály“ közleményeinek jövő füzetei e rova-tot sem fogják betöltetlen hagyni. Addig is érzük be azzal, hogy 20 éves ujoncaink közül 78 %, 20 éves mennyasszonyaink közül 85 % nem tud írni a szorosabb értelemben vett Magyarországon.

A tanévek, melyeknek elégtelenségét ujoncaink és menny-asszonyaink e tudatlansága oly kirívó színbe állítja, a kiegyezés előtti időszakba esnek. Igen, de ne feledjük, miszerént egyfelől semmi nyomát, másrésről pedig semmi biztosítékát nem látjuk annak, hogy az 1868: 38: törvénycikk rögtön kiépítvén római, görög-katho-likus és görög-keleti felekezeti elemi tanodáinkat az 1860-dik október 20-diki diplomára következett közoktatásügyi viszaesés utóbajaiból,

hamarjában türethetőbb fokára birhatná visszaemelni a tankötelezettséget a sikertigérő szigornak, mint a melyen 1860 október 20-diki diploma előtt, a törvénytelen központosítás legerélyteltebb napjaiban állottak. Pedig azon tanévek alatt, a melyek alatt fönnidézett ujoncaink és mennyasszonyaink tankötelesekorúak voltak, nem a viszaesés, hanem még ama törvénytelen erély tetőzött.

Szintugy jobb, ha nem adunk körülményesebb kifejezést szakértőink a fölötti nézeteinek sem, hogy vajjon hány százaléka a tényleg működő elemi tanítóknak végzett tanítóképezdei tanfolyamot római katolikus tanodáinkon? (Ágostai, helvét és unitarius tanítóink többnyire megannyi papjelöltek, tehát — szintugy mint izraelita elemi tanítóink is — műveltebb férfiak lévén, tanítóképezdei tanfolyam nélkül is inkább tehetnek eleget tanítói tisztöknek, mint a római katolikus lelkészek kegyeltjeinek túlnyomó tömege.)

Sanyaru a kenyér, mely eddigelé a magyar elemi tanítónak jutott.

Miként fönnebb láttuk, a kormány tanítóink összes évi jövedelmének átlagát tanpénzek nélkül 192 frtra, tanpénzekkel együtt pedig 228 frt, 2 kr-ra teszi. Tehát alig félannyira, mint a mennyit egy vasuti szolgának és jóval kevesebbre mint a mennyit a legdurvább kézmunka napszámosának fizetnek hazánkban. Vegyük hozzá a műkör fáradalmait, az állás társadalmi nehézségeit, a nyomort, melyet a nyugdíj bizonytalansága vagy elégtelensége tanítóink egész családjára fölött úgy szólván nemzedékeken át megállandósít: és be fogjuk vallani, miszerént magyar elemi tanítónak lenni magában hordja egyúttal bizonyos nemét a martyrszerűségnek. A közoktatásügy barátai azonban nem csak ezen komolyodnak el, hanem még inkább elkomolyodnak azon, hogy 13,757 összes és tüzetesen vagy 7002 római katolikus elemi tanítónk közül — Erdélyt, a drávantúli részeket, határőrvidéket ismét bele nem értve, — oly kevés elemi tanítónk érdemli meg tanszékét, oly kevés érdemli meg még e sanyarú kenyér martyrszerűségét is!

De hát fog-e méltóbb jelölt kellő számmal vállalkozni népnevelői tanszékeinkre mindaddig, míg mind társadalmi, mind gazdasági szempontból hasonlíthatatlanul több előnyt remélhet kevésbé elmefárasztó tanfolyam árán bárki is mind magának, mind családjának biztosíthatni?

Másrésről, lehet-e addig kilátásunk kellő elemi tanodái sikerre, míg tanodáink legnagyobb részét egészen újból nem építjük, vagy legalább lényeges átalakítással, kellő felszereléssel nem tökéletesbítjük?

Lehet-e kilátásunk így arra, hogy kötelező elemi oktatásunkban csakugyan részesülhetni fognak összes tanköteles gyermekeink, mielőtt a tanpénzeket, másképp pótolván a tanítói jövedelem érdekében, végkép el nem töröljük, s ingyenessé nem tesszük az elemi tanfolyamot?

Ide több pénz kell, mint a mennyivel 1868-diki, 1869-iki államköltségvetési előirányzataink az elemi közoktatásügyet támogatták. És több, mint a mennyivel azt alapítványaink, községi járulékaink és tanpénzeink támogatni szokták.

Vessünk csak egy pillantást az európai államköltségvetésekre s egyuttal az európai elemi közoktatásügyi összköltségvetésekre.

Franciaország lakosainak száma 38,192,064 és államköltségvetésében elemi közoktatásügyét 2,400,000 franczal támogatja; Poroszország lakosainak száma az 1866-diki háboru előtti területeken 19,304,843, és elemi közoktatásügyét á. k. 750,000 franczal támogatja; Szászország lakosainak száma 2,423,536 és elemi közoktatásügyét államköltségvetésében 300,000 franczal támogatja; Bajorország lakosainak száma 4,824,421 és elemi közoktatásügyét á. k. 950,000 franczal támogatja; Württemberg lakosainak száma 1,778,479 és elemi közoktatásügyét á. k. 223,000 franczal támogatja; Nagy-Britannia és Írhon lakosainak száma 30,157,473 és elemi közoktatásügyét állami költségvetéséből 8,750,000 franczal támogatja; Oroszország lakosainak száma 77,008,453 és elemi közoktatásügyét államköltségvetéséből 12,000,000 franczal támogatja; Belgium lakosainak száma 4,839,094 és elemi közoktatásügyét á. k. 2,464,000 franczal támogatja; Hollandia lakossága 3,592,416 és elemi közoktatásügyét 1,047,000 á. k. franczal támogatja; Svédország lakossága 4,195,681 és elemi közoktatásügyét á. k. 359,000 franczal támogatja; szintugy Norvégia 1,791,478 lakossága és Dánia 1,717,802 lakosság mellett; a Schweiz lakossága 2,510,494 és elemi közoktatásügyét állami költségvetéséből 3,000,000 franczal támogatja.

Magyarország lakossága a határörvidék és Horvátország nélkül 12,909,421 és elemi közoktatásügyét az 1868-iki államköltségvetés zárszámadás szerint 166,702, az 1869-diki előirányzat szerint 396,000 forinttal támogatja. E számok fölött azonban ítéletet mondani csak akkor leszünk jogosítva, ha egyuttal párhuzamba hozzuk azon összegeket is, melyekkel az egyes államokban az elemi tanodákat az államköltségvetésen kívül még a) az alapítványok, b) a tanpénzek és c) a községek és megyék (départementok, cantonok, provinciák, grófságok, kerületek s t. b.) támogatják. Ha mind ez összegeket egybeállítjuk, akkor úgy találjuk, hogy Franciaor-

szág 61,500,000 francot költ évenként nyilvános elemi közoktatás-ügyére, Poroszország 28,000,000-t, Bajorország 8,000,000-t, Württemberg 3,500,000-t, Nagy-Britannia, Irhon 47,000,000-t, Spanyolország 15,500,000-t, Belgium 8,000,000-t, Olaszország 14,000,000-t, Hollandia 9,000,000-t, a Schweiz 6,000,000-at, Norvégia 2,000,000-t, az északamerikai egyesült államok 105,000,000-at.

Ily nagy összegeket áldoznak évenként az elemi közoktatás-ügyre még jelenleg is mindez államok: jóllehet némelyik közülük, mint Olaszország, a gyökeres reform legköltségesebb kezdeményezésein már átesett. Ez állam 1861-ben kevesebb mint egy év alatt 1,044 elemi főtanodát, 778 elemi nőtanodát és 18 esti iskolát állított föl csak magában az annakelőtte olyannyira elhanyagolt „Mindkét Sicília” királyságnak nápolyi középponti tartományában.

Magyarország összes évenkénti kiadásait a nyilvános elemi közoktatásügyre hivatalos kimutatásból még nem ismerjük. Hisz annyira sem lettünk még művelődési állammá, hogy kormányunk Olaszország vagy Belgium példájára községeink költségvetéseit évenként a törvényhozótestületnek hivatalosan bemutatná!

Annyit azonban eleve is tudunk, miszerént 6,800,000 francnyi értéket semmi esetre sem haladhat meg azon évi összeg, melyet a nemzet nálunk államköltségvetési illetékben, tanpénzben, községi segély és alapítványi kamat vagy egyéb jövedelem alakjában összes nyilvános elemi közoktatásügyünk szükségleteinek fedezésére fizet.

Tehát a mi az anyagi áldozatkészséget, helyesebben a mi a tényleges anyagi áldozatot illeti, a közoktatásügy javára, Magyarország az utósó helyen áll Europa művelt államai között.

Ne csodálkozzunk azután, hahogy az eredmény sem oly szégyenletes sehol másutt, mint hazánkban.

Württembergben a 20 éves újoncok közül 98% tudott írni-olvasni, Szászországon 98%, Poroszországon 96%, Belgiumban 86%, Hollandiában 80%, Nagy-Britanniában 79%, Franciaországon 77%, Olaszországon 30%: Magyarországon azonban 22%.

Hogy közoktatásügyünket a kor színvonalára emelhessük: mindennek előtt tehát az kellene, hogy mind állami, mind községi költségvetésünk jóval többet szenteljenek a népnevelésre, mint eddig szenteltek. Fogjuk-e ezt tehetni?

Másodlagos közoktatásügyünk sem kevésbé ment az anyagi fogyatkozástól.

Polgári tanodáink még nincsenek fölállítva: az 1868: 38 törvénycikk azok költségét a községre rója, s támogatást az államköl-

ségvetésből vagy egyáltalán az állampénztárból csak minden közelebbi kötelezettség elvállalása nélkül ígér.

Fog-e jutni az állampénztárból; fog-e jutni a községektől? — Annyi mint a mennyi kellene?

Pedig hogy polgári tanodák, — hazánkban majd egészen ismeretlen intézmény — nagy számmal kellenének, ez már ha másból nem, hát bizonyára kiderülhet a gymnasiumi és reáltanodai termelés statistikájából.

Azon 3936 első osztályu gymnasiumi tanuló közül, kik 185²/₃-ban 110 főbb gymnasiumunkra beléptek, csak 1904 jutott föl 185⁵/₆-ban a negyedik osztályra, csak 1639 jutott föl 185⁶/₇-ben az ötödik osztályra és csak 886 jutott föl 185⁹/₆₀-ban a nyolcadik osztályra. Azon 4700 első osztályu gymnasiumi tanuló közül pedig, kik 185⁶/₇-ben léptek be 110 főbb gymnasiumunkra, csak 3195 jutott föl 185⁷/₈-ban a második osztályra, csak 2350 jutott föl a negyedik osztályra 185⁹/₆₀-ban, és csak 1013 jutott föl 186³/₄-ben a nyolcadik osztályra. Azaz, az 185²/₃—185⁶/₇-diki időköz alatt 110 gymnasiumunk csak 41.6 %-ot mentett meg a felső gymnasium számára, 58.4 %-ot veszendőbe menni engedett oly 3936 tanuló közül, kiket midőn 185²/₃-ban az első gymnasiumi osztályra befogadott, mind 110 gymnasiumunk oly tanfolyamra szoritott, melynek e gymnasiumok nyíltan bevallott hivatalos teleológiája szerint mit sem volt szabad törődnie a gyakorlati élettel, hanem csak az egyetemi tanfolyamra előkészítő, lélektani kategoriákat fejlesztő philologiai stb. előgyakorlatokkal; csak 22.7 %-ot mentett meg közülök az egyetemnek, műegyetemnek, magasabb gazdasági stb. tanfolyamoknak és a seminariumoknak, 77.8 %-ot pedig egészen veszendőbe menni engedett. 185⁶/₇—186³/₄-ig pedig 110 gymnasiumunk 4700 első osztályu tanulóinak csak 67.8 %-kát mentette meg a második osztálynak, csak 55.3 %-kát mentette meg a negyedik osztálynak, és csak 21.5 %-kát mentette meg a magas tanfolyamnak. E számarányok b. Eötvös ideiglenes gymnasialis intézkedései óta nem változtak. Bajorországon 3529 öszves teljes gymnasiumi tanuló mellett az abiturientsek száma 789; Badenben 2830 mellett 141.

Ha valahol, itt kell gyökeres reform.

Ha valahol, úgy itt kell egészen új szervezet.

Maguk gymnasiumaink aránytalanul nagy számuk dacára sem elégitik még ki szükségleteinket.

Földirati elterjedések a legsúlyosabb igazságtalanságot fejezi ki a magyar közművelődési demokratia irányában. Nem volt eddig Árvának,

Tornának, Középszolnoknak, Kövárvidékének egyáltalán semmi gymnasiuma; Moson, Komárom, Zala, Tolna stb. megyékben pedig nem volt több osztályu, mint négy osztályu gymnasium: holott Pest-Pilis Solt t. e. megyében a gymnasiumok száma 17-re rúgott. Fölszerelés dolgában minden szakértő tudja, mennyire hátra vannak még néhány teljes főgymnasium kivételével összes gymnasiumaink.

Ösztöndijaik túlnyomólag családi, vallásfelekezeti vagy helyi mozzanatokhoz kötvek, igen sokszor az érdemsorozat rovására; e mellett összes értékök évi illetményben nem tesz többet, mint 81,367 frtot és 125 aranyt, míg a gymnasiumi tan- és fölvéti díjak összege 117,330 forintra rúg.

De a mi még inkább jellegzi e téreni hátramaradásunkat, ez gymnasiumi tanáraink sanyarú fizetése. — Hivatalos kimutatásban ugyan nem birjuk még magunk előtt összes gymnasiumi tanáraink összes évi jövedelmének átlagát: de annyit igen is tudunk, hogy alig néhánynak évi jövedelme haladja meg pár száz forinttal az évi ezer forintot; legnagyobb része gymnasiumi tanárainknak 800 forint évi jövedelmre is alig birja magát fölküzdeni a szabad lakás egyenértékét beszámítva, míg Poroszországon 2000 tallérig emelkedik az igazgatótanár fizetése, jóllehet Poroszországon a közkönyvtárak az önképzés segédeszközeit ingyen szolgáltatják. Hazánkban a gymnasiumi tanárnak, kellő közkönyvtárak hiányában, tulajdon nyomoru filléreiből kell magának e segédeszközöket is beszereznie.

Reáltanodáink nincsenek is még kellő számmal, de még kevésbé vannak földiratilag arányosan csoportosítva. Számuk 22 a határőrvidéket és horvátországiakat nem számítva, ugyanakkor, midőn Poroszországon a reáltanodák száma 83. Azután Moson, Komárom, Zala, Veszprém, Tolna, Nógrád, Thurócz, Nyitra, Trencsin, Árva, Liptó, Szepes, Torna, Gömör, Heves, Borsod, Sáros, Zemplin, Ungh, Beregh, Maramaros, Ugocsa, Szathmár, Szabolcs, Bihar, Hont, Krassó, Zaránd, Kraszna, Középszolnok megyékben és Kövár vidékén egész a legujabb időkig nem volt reáltanoda, hogy Erdélyt ne is emlitem. Igen, mert a törvénytelen kormányrendszerek alatt elég pénz jutott ugyan a határőrvidék elnémetesítésére Petriniában és még más helyeken teljes főreáltanodákat állítani: csak arra nem volt pénz, hogy e költségcs főreáltanodákban a magyarság is részesüljön.

Ösztöndijaik összes évi illetménye nem rug többre 3019 forintnál, holott a tandíjak összege a 11,314-t meghaladja.

Fölszerelésök kevés kivétellel ép oly tökélytelen, mint a gymnasiumoké.

Reáltanodai tanáraink fizetése lehangoló. Poroszországon 1800 tallér fizetése van egy főreáltanodai tanárnak. Magyarországon a legtöbb esetben nincs 900 forint.

Fölösleges bővebben fejtegetnünk, mennyi költséget igényelnének gymnasiumaink és reáltanodáink mind e szükségletei.

Vagy azt hiszi tán valaki, hogy elég lőn téve nálunk a másodlagos tanodai reformnak az által, hogy a rajzot fölvelték a gymnasium köteles tantárgyai közé? — Franciaország évenként 3.488,000 francot, Belgium 1.232,794 francot, Poroszország 368,423 tallért költ államköltségvetéséből a másodlagos tanfolyamra.

A mi 1869-diki államköltségvetésünkben 73,728 forint körül lőn összes másodlagos közoktatásügyünkre előirányozva.

Azt mondják erre némelyek: ott van az iskolai és tanulmányi alap. Elégge fedezik ezek, ha kellőleg kamatoztatnak, legalább gymnasiumaink szükségleteit.

Csak azok beszélhetnek így, kik nem tudják, miszerént az iskolai és tanulmányi alap öszves évi jövedelme 437,209 forint. E 427,209 forintra azonban vagy 16 államgymnasiumon és a reáltanodáknak egy részén kívül még a műegyetem, jogakademiáink stb. is igényt tartanak.

Poroszországon is dús alapítványaik vannak a másodlagos tanodáknak: és mégis 368,423 tallérral támogatja azokat az állam. Hogy vihetnők tehát mi kellőleg keresztül másodlagos tanfolyamunk korszerű reformját az iskolai és tanulmányi alap csekély jövedelmei mellett, azon 73,700 forintnyi vagy ehhez hasonló összegekből, melyeket az 1869-diki államköltségvetésünk öszves gymnasiumi és reáltanodai szükségleteinknek juttatott —!

Vagy tán egyetemünk, műegyetemünk s egyéb magas szaktanodáink azok, melyek bennünket kielégíthetnek és nagyobb költséggel járó reformot nem igényelnek —?

Egyetemünk saját alappal rendelkezik. Sokan fölhozták már, minő kiváló helyet foglal el a kir. magyar tudomány-egyetem alapja az öszves európai egyetemek alapjai között. Tény az, miszerént az „egyetemi alap“ nem jövedelmez többet mint 239,611 forintot.

És a segély, melyet 1869-diki államköltségvetésünk neki nyújt, fölrug — 62,000 forintra.

Nem csoda azután, ha a magasabb matematikai, nyelvészeti, irodalomtörténeti és természet-tudományok tanárai a bölcsészeti facultáson a 12,000 forintnyi segélypénz dacára is 2000 forinton aluli évjövedelmen tengődnek, — míg ugyane tanszékek tanárai Nyugat-

európában 5—8000 tallér évi jövedelmet huznak; ha egyetemi tanulóink szintugy mint özvesegyéb magas szaktanodáink is a drága segédeszközök beszerzése mellett nyommasztó tanpénzfizetésre utalvák, és még nyomasztóbb oklevéldíjra: a nélkül, hogy egyetemi szaktanulóink kitünőbbjei korszerű ösztöndíjakkal támogattatnának. A berlini egyetemen vannak ösztöndíjak, melyeknek, mint a Schleiermacher-félének évi illetménye 600 tallér. A pesti egyetemen a legnagyobb ösztöndíj évi illetménye alig pár száz forint.

Nem jut pénz többre. Nem jut a még hiányzó tanszékek föllállítására sem. Nem jut a földtan, csillagászat, görcsöbuvárlat, felsőbb mértan, szanszkrit, uralaltaji egybehasonlító nyelvészet, sőt nem jut az egybehasonlító alkotmánytan, nemzetközijog, válójog, társadalmi tudomány külön rendes tanszékeire; nem jut az egyetemi könyvtár kellő korszerű fölszerelésére és berendezésére, nem egyetemi csillagászati, légtűnettani, földdelejjességi észleldére. Nem jut korszerű egyetemi épültre. Jogakademiáink sorsa, ha nem is rosszabb, bizonyára nem is jobb egyetemünkénél.

A műegyetem tanárainak fizetése 900—1325 közt inog: míg a prágai műegyetemen a géptan tanárát 10,000 forint rendes évdíjjal fizetik. S bármennyire hirdetik is maguk a kormánypárt gondolkodói azon nagy szükségét, melyet a magyar nemzet eddigelé műegyetemi képzettségben szenved: a műegyetemi tanfolyamot a magyar ifju a drága fővárosban csakis drága könyvek, drága tanpénzek árán érheti el, a nélkül ismét, hogy öt komolyabb ösztöndíjak kecsegtethetnék.

Tanítóképezdeink sem kellő számmal, sem kellő tanerőkkel és segédeszközökkel fölszerelve nincsenek. A 33 tanítóképezde tanítószemélyzete átlag 500 forint évi fizetést huz. Az 1869-diki államköltségvetés előirányzati javaslata egy központi minta tanítóképezdére 100,000 forintot indítványozott. Nem jött be a törvénybe. Igaz, mit is értünk volna el egyszermindenkorra 100,000 forinttal? Avagy tán eléggé lenne gondoskodva tanítószemélyzetünk jövőjéről e 100,000 forintnyi rendkívüli összeg által egyszermindenkorra? Tán segítve lenne már ezáltal a bajon, habár többi tanítóképezdeink tanítószemélyzetében az 1868:38 törvénycikk értelmében még az igazgató is 1300 forintnyi fizetésre marad kárhóztatva a mai drága időben?

Most, midőn a bécsi paedagogium igazgatótanárának 3000 forint évi fizetést rendeltek? — S tán segítve lesz a bajon, ha az 1868:38 törvénycikk, mely a férfitanítóképezdei oktatás tandíjmentes vagy tandíjterhes volta fölött hallgat, tekintettel a „közösügyek“-re jelen homályos szerkezetében meghagyatik?

Vidéki tanítóképezdéinkre a célból, hogy azok tanszékeinek eddigi fizetési az 1868 : 38 törvénycikk értelmében 1100 forintra emeltethessenek, — másodlagos tanodák állítására egy fillér sincs előirányozva az 1869-diki költségvetésben. E célokra is jelentékenyebb összegek kellene.

Ismét azt kérdezzük : honnét vegyük ezen összegeket?

Mit mondjunk végre nőtanodáinkról? Tán elég lesz azon egyetlen egy felsőbb nőtanoda, melyért lelkes honleányaink az országgyűléshez folyamodtak, 15,000,000 léleknyi népességnek? Most, midőn a női munkaképesítés eszméje a nyugati művelődési államokban eddig is főnállott nagyszámú másodlagos nőtanodák mellé egész tömegét hozza létre a női ipartanodáknak, háztartási képezdének, s a nők számára külön Victoria-lyceumokat, külön Vassar-egyetemet szerveztet? Csak hazánkban legyen elzárva a nőnem a magasabb, rendszeres képzettségtől, csak hazánkban, hol azon apáca-zárdákat is, melyekben, néhány előkelő erszényre számított nőnöveldétől eltekintve kizárólag részesülhetnek római katolikus nőnövendékeink magasabb mint elemi oktatásban, habár ebben is csak töredékesen — a közhangulat eltöröltetéssel fenyegeti? Minderre pénz kellene, jóval több mint azon száz egynéhány ezer forint, melylyel 1869-diki államköltségvetésünk összes harmadlagos tanodáinkat támogatja. Hisz Poroszország 626,110 tallért ad évenként egyetemeire, Belgium 1,094,360 francot harmadlagos tanodáira, a tanítóképezdéket bele nem értve, államköltségvetéséből!

Mennyivel többre megy már csak ezen „rendes“ államkiadás azon 239,611 forintnál, melyet egyetlen egyetemünk az egyetemi alapjövedelméből, és azon 50,000, meg 12,000 forintnál, melyet az 1869-diki államköltségvetés rendes kiadási rovatából húz! Pedig ez teszi egyetemünk évi jövedelmének túlnyomó részét: mert a tanpénzek stb. legfőlebb az ifjuság jövőjét nehezítik, legfőlebb néhány tanár dús jövedelmét képezik, a nélkül, hogy az összes egyetemi tanító-személyzet nyomorán segítsenek.

Műegyetemünkre is több pénz kellene mint azon 60,459, illetőleg 69,089 forint melyet 1869-diki államköltségvetésünk rá előirányzott. — A Schweiz csupán államköltségvetéséből 250,000 francot ad évenként a zürichi műegyetemre.

Ennyi Magyarország műegyetemének is kellene. — Honnét vegyük?

Az egyetem, műegyetem fölsegélésére községi pénzeket egyáltalán nem lehet igénybe venni. Az alapítványok nem elégségesek.

A jogakadémiák-, tanítóképezdékre nézve létezők szintén nem azok. Ezeket, valamint az állítandó nőtanodákat, lehet, községi pénzekkel fogja a kormány pótoltatni. De az nem lehet, hogy legalább költségeik egyrészét még ez esetben is ne az államköltségvetés fedezze.

Tudományos közintézeteinkre, u. m. a magyar tudományos akadémiára, a magyar nemzeti muzeumra, földtani kutatások- és közleményekre, a közoktatásügyi ministerium rovata alatt 68,300, földtani intézetre a földművelés, ipar- és kereskedelmi ministerium rovata alatt pedig 24,000 forintot ad 1869-diki „rendes” államköltségvetésünk. Összes tudományos közintézeteinkre tehát összesen 92,300 forintot. Művészeti célokra sem jut több mint 15,000 forint. Poroszországon a rendes államkiadásból tudományos, művészeti intézetek támogatására 257,020 tallér, — Nagy-Britannia és Írthonban magára a „British Museum”-ra 110,756 font sterling kerül. Pedig nekünk még csak állami csillagdánk, s kellő felszerelésű nemzeti könyvtárunk sincs: és fényes palotájú tudományos akadémiánkban az ablakok s padló tisztogatása még mindig nagyobb kiadási tétel, mint érdemekben megöszült rendes tagjaink nagy részének évi fizetése, vagy mint azon összeg, melyet az akadémia külföldi szaktudományos folyóiratokra szentelhet.

Mind e szükségleteket csak az államköltségvetés fedezhetné kellő mértékben.

De nem fedezi.

Láttuk a rovatokat egyenként. Állítsuk most össze a főösszeget és hasonlítsuk össze azon összegekkel, melyekkel a művelődési államok a közoktatásügyet, a tudományos és művészeti közintézeteket államköltségvetéseikből évenként gyámolítják.

Állam:	Költött közoktatásügyre	Összes állam-
	tudományos és művészeti kiadásokra:	kiadása ugyanakkor volt:
Bajorország	1.656,973 forintot (1861 ^{1/6})	46.720,597 forint
Belgium	5.778,288 francot (1867)	166.774,318 franc
Nagy-Britannia és Írthon	1.311,620 font st. (1866)	66.780,396 fnt st.
Franciaország	38.746,702 francot (1868) ¹⁾	2,139.374,599 franc
Orosz-Lengyelország ²⁾	1.540,000 rubelt (1866)	24.525,295 rubel

¹⁾ Azon összegek nélkül, melyek a császári ház miniszteriumának rovata alatt művészeti célokra a rendkívüli kiadások címe alatt fordítottak.

²⁾ 1867 óta nem vezetetik Lengyelország számára külön budget, hanem csak Oroszországgéval vegyest.

Állam:	Költött közoktatásügyre, Összes állam-	
	tudományos és művészeti kiadása ugyan-	akkor volt:
	kiadásokra:	
Luxemburg	251,720 francot (1868)	4.959,977 franc
Olaszország	15.446,152 lírát (1868)	982.882,416 lira
Oroszország	8.849,307 rubelt (1868) ¹⁾	418.928,839 rubel
Poroszország	2.043,454 tallért (186 ^{7/8}) ²⁾	153.634,858 tallér
Schweiz	1.622,000 tallért (186 ^{4/5}) ³⁾	14.147,000 tallér
Spanyolország	24.388,080 reált (186 ^{5/6}) ⁴⁾	2,184.955,410 reál
Szászország	406,000 tallért (186 ^{4/5})(Pf)	21.702,000 tallér
Württemberg	541,000 tallért (186 ^{4/5})(Pf)	17.859,000 tallér
Magyarország	961,200 forintot (1869)	163.279,365 frt ⁵⁾
	a vasúti kölcsön részlet nélkül és	
Magyarország	961,200 forintot (1869)	185.508,305 frt
	a vasúti kölcsönrészlettel együtt.	

Azaz Bajorországon a közoktatásügyre tett államkiadás az államköltségvetési összes kiadásnak 3.54 %/o-kát, Belgiumban 3.46 %/o-kát, Nagy-Britannia és Írthonban 1.96 %/o-kát, Franciaországon 1.81 %/o-kát, Luxemburgban 5.07 %/o-kát, Olaszországon 1.5 %/o-kát, Oroszországon

¹⁾ Csak a rendes kiadásból

²⁾ Csak a rendes kiadásból.

³⁾ E. Pfeiffer: „Vergleichende Zusammenstellung der europäischen Staatsausgaben,“ 1865. Az alábbi számok után tett (Pf) Pfeiffer tanúságtételét jelenti.

⁴⁾ A rendes kiadásból.

⁵⁾ 1869-diki államköltségvetésünkben a rendes kiadás 151.867,099 forinttal, a rendkívüli 33.641,206 forinttal szerepel ugyan, de utóbbiból 22.229,009 forint az „1868: XLIX. törvénycikkelyben megszavazott vasútakra esik az 1867: XIII. törvénycikkely alapján felvett vasúti kölcsönből“, mely 22.229,000 tehát józanul a más államok példájára folyamatban levő „rendkívüli“ kiadások rovatába sem vetethetik föl, hanem egy külön kategóriába volna állítandó, mint a francia 1868-diki 450,500,000 francnyi kölcsön, és Oroszországon a 38,665,694 rubelnyi vasúti beruházási kiadás állítattott. — A 961,200 forintnyi összeg úgy jön ki, hahogy a vallás- és közoktatásügyi miniszterium összes közoktatásügyi kiadásaihoz hozzáadjuk még a vallás- és közoktatásügyi miniszterium közös központi igazgatása 239,000 forintnyi kiadásának felét és még azon 24,000 forintot, mely a földművelés-, ipar- kereskedelmi miniszterium alatt a „földtani intézet“-re fordítottan. Az utóbbi miniszterium alatt álló gazdasági tanodák és a pénzügyminiszterium alatt álló bányász-erdész-akadémia költségvetését — tekintettel egyéb államok költségvetési beosztására nem lehet hozzáadnunk a közoktatásügyi budgethöz a nélkül, hogy a fűnebbi számozslapokban változtatásokat ne kénytelenítettünk tenni más államokra nézve is. A közoktatásügy 1869-diki tanköltségeiről a zárszámadás még nem történt meg.

2.1 %0-kát, Schweizban 11.16 %0-kát, Spanyolországon 1.1 %0-kát, Szászországon 1.8 %0-kát, Württembergben 3.02 %0-kát teszi: Magyarországon a vasúti kölcsönrészlettel együtt csak 0.51 %0-kát, a vasúti kölcsönrészlet nélkül is csak 0.58 %0-kát.

Nem hoztam föl Svéd-, Norvég-, Dánországot, nem Hollandiát, nem Portugalliát, Finnlandot, nem az apróbb német államokat, nem Görögországot, Ruméniát, Szerbiát itt a szövegben: a mellékletből ki fog tűnni, mennyivel kedvezőbb mindez államok államköltségvetésében is az arány a közoktatásügyre tett kiadás és az összes kiadás között mint Magyarországon.

Elég leverő a tanulság az elősoroltakból. Magyarország utolsó helyen áll valamennyi művelt állam között. Sőt utána áll még e részben Törökországnak is. Mert Törökországon az 1865/6-diki államköltségvetés szerint a 15,448 erszénynyi közoktatásügyi kiadás, mely a 3.366,931 erszény összes államkiadásnak 0.45 %0-kát teszi, tisztán közoktatásügyre vonatkozik, s nincsenek belértve, mint nálunk, s a fönnebbi adatokban egyáltalán, a művészeti célokra tett öszves államkiadások.

Mondtuk, hogy Magyarországon a községi költségvetések nincsenek még statistikailag egybeállítva.

Belgiumban a községi költségvetések 1863-ban 5,652,473 franczal, Olaszországon ugyancsak 1863-ban 15,922,638 lírával támogatták a közoktatásügyet, nem tudva be azon jelentékeny összvegeket, melyeket mind itt, mind ott a „tartományi költségvetések“ az állami és községi költségvetésen kívül, a közoktatásügyre szenteltek. Nálunk a megyei költségvetések a lugosi gymnasiumra s néhány ennél kisebb intézetre fordított öszvegecskéktől eltekintve, úgy szólván alig tettek közoktatásügyi kiadásokat; hogy pedig községi költségvetéseink öszközoktatásügyi kiadásai nem emelkedhettek túl mindent egybevéve az évi 3,000,000 forintot: ezt nagyon könnyen meg fogja engedni bárki is, ki meggondolja, miszerént községeink mint ilyenek legnagyobb részt elemi tanítóik fizetésére költöttek csupán, — s ez összeg, miként főlebb hallók, az alapítványi pénzekkel és tandíjakkal együtt rugott csak 2,050,000 forintra; jóval kisebb azon összeg, melylyel az elemi tanodák épületeit, felszerelését támogatták; még kisebb pedig azon összeg, mely a néhány városi reáltanoda, gymnasium, tanítóképezde stb. támogatására jutott.

Mig egy oly kis állam tehát mint Belgium állami és községi költségvetéséből a maga öszközoktatásügyét évenként nem kevesebb mint 11,445,761 franczal támogatja: addig Magyarország állami és

községi öszves költségvetéséből nem költ a közoktatásügyre többet mint körülbelül 4,000,000 forintot!

De tán jobban állunk az anyagi téren. Ezt hiszik sokan: mert hisz a kormány szónokai ennek állitgatására oly nagy sulyt fektetnek.

A földművelés terén — mindenki tudja — e dicsekedést legkevésbé tehetjük magunkévá. Épen nem szükség hazánknak, e kitünőleg földművelő országnak gazdasági nyomorát közelebbről elemezgetni. Legjobban ismeri azt maga a gazda közönség.

És vajjon minő közegekkel siet állami költségvetésünk földművelési szükségleteink segédére? Tán utánozza Eranciaország példáját, és nagyszerű támogatásban részesíti a vetőmagbeszerzést, az állattenyésztést — tán messzekiható gazdasági kiállításokat rendeztet és pályadíjakat tűz ki oly értékben és oly számmal, hogy azokat a nép tágabb körben fontolóra vehesse, s neki buzdúljon? Mind ezt nem teszi, vagy csak csekély mérvekben.

Hisz Magyarországnak, e kitünőleg földművelő országnak még csak saját külön földművelési államszervezete sem létezik még; magasabb gazdasági tanintézete is csak 4 van; földműves iskolája is alig egynehány.

Szóba hoztam még 1865-ben: mennyire szükséges volna vidéki elemi tanodáinkat és polgári tanodáinkat földmives iskolákká átalakítani éppen úgy, mint a városiakat ipariskolákká. Legujabb időben kormánykörökben is hangoztatták, hogy jó volna az állitandó felsőbb népiskolákat földmives iskolákká értékesíteni.

De hol a pénz? Midőn — mint állitják — a kormány csak azért késett a külön földművelési miniszterium fölállításával is, mert mit sem remélhetett e célra az államköltségvetéstől?

Franciaország 1868-diki államköltségvetéséből, a „rendkívüli“ kiadást nem is számítva, 8,000,500 francot költött földművelési célokra, Poroszország 1,972,307 tallért ugyane célra 1865-ben, 1,966,319 tallért 1866-ban és 2,511,479 tallért 1868-ban; Bajorország 774,003 forintot 1867-diki államköltségvetésében.

Egy gazdasági író már 1865-ben állított össze egy táblázatot azon államköltségvetési összevegekből, melyeket különböző államok a földművelés előmozdítására szentelnek. Jó lesz emlékezetbe hozni néhányat ezen adatokból is:

Nagy-Britannia és Irhon átlag 635,000 tallérnyit költ; Olaszország 935,000 tallérnyit, Szászország 43,000 tallérnyit, Hanover 92,000

tallérnyit, Württemberg 22,000 tallérnyit, Baden 93,000 tallérnyit, Hessen Darmstadt 6000, Hessen Kassel 9000, Nassau 7000, Berncantont 16,000 tallérnyit. (Pf.)

Magyarország 1869-diki állam költségvetésében a földművelés összes szükségleteinek fedezésére, a keleti marhavész elfojtására előirányzott 70,000 forintnyi kiadást beleértve, összesen 203,300 forintot szenteltek. Minthogy pedig Bajorország, Szászország, Hanover, Württemberg, Baden, Hessen Darmstadt, Hessen Kassel, Nassau és Bern canton sem népességre, sem földirati kiterjedésre nem versenyezhetnek hazánkkal és összes államkiadásai a mienknek alig háromötödrészét teszik: államköltségvetésünknek nem 203,300, hanem közel két millió forintot kellene tisztán földművelési célokra szentelni, föltéve, hogy hazánknak csak annyira volna szüksége hátramaradt földművelését államilag segílyezni, mint a mennyire Bajorországnak, Szászországnak, Hanovernak, Württembergnek, Badennek, Hessen Darmstadtnak, Hessen Kasselnak, Nassaunak, Bernnek évtizedek óta szakadatlan léptekkel haladt, a mienkhöz képest virágzó földművelése állami segílyre szorúl.

De vajjon állhat-e ez arány a gyakorlatban? Nem kell-e nekünk földművelésünk állami támogatásában szintugy mint a közoktatásügyben, megvetnünk előbb még ugyszólván a gyökeres reform alap-kereteit? S nem kellenek-e egy ily nagy beszerzéshez jóval nagyobb összegek mint a már is virágzó állapotok folytatólagos fönartásához, tovább fejlesztéséhez?

Hazai iparunk állapotai — kivált a vidéken — nem kevésbé aggasztók. Iparunk azon ágai, melyek magyar népéletünk tüzetes sajátjai, egyes kiemelkedő pontokat leszámítva, inkább hanyatlásnak indultak; azon ágak pedig, melyek a nyugati közművelődés közgazdasági érdekközösségének hozzánk átnyuló szükségletei, mindeddig nem bírtak szervileg átmenni a nemzettest organismusába: s a mi a legfőbb, több ága az iparnak merőben parlagon hever, holott arra volna hivatva hogy új aknákat nyisson úgy termelési mint fogyasztási közgazdaságunkban. Nem csoda azután hahogy attól félnek, miszerint az europaszerte óhajtott iparszabadság és szabad kereskedelmi intézmények vajmi egyenetlen küzdelmét keltenék föl még most nálunk a nemzetiségnek és a szakértelemnek.

De hát hiányzik tán Magyarországon a magasabb iparképesség eleme?

Külföldi versenyeken nyert kitüntetések, saját szórványos hazai fölfedezéseink ellenkezőt tanusítanak. Mi az oka tehát a magyar ipar czidőszerénti hátramaradásának?

Többen igyekeztek már megfelelni e kérdésre, de bármennyire eltérők is a nézetek egyéb indokokra nézve, abban mindannyian megegyeznek, miszerént azon kereskedelmi és pénzügyi nyomáson kívül, mely jelenleg nemhazai tényezőktől föltételes, mindenekelőtt az ipariskolák és az ipar segédére kellő állam- és községi közegek hiánya okozza e hátramaradást.

Közüktatásügyi költségvetésünk egy szóval sem említi az ipariskolákat. Csak egy iparmzeumot akar segélyezni, vagy épen tán állíttatni 20,000 forinton: de, a mi még szomorítóbb, összes ipar-kereskedelmi miniszteriumunk kiadási rovatai alatt is csak a következő tételekkel találkozunk: — „az ipari szaknevelés előmozdítására 6000 forint¹⁾, találmányok segélyezése 2000 forint, állandó kézműiparkiallításra 1000 forint, ösztöndíjak és jutalmakra 1200 forint, enquete-bizottmányi tagok utiköltségeire 1000 forint!“

Hogy egynehány ipariskola, melyeket legujabban főbb városainkban terveznek vagy már meg is nyitottak, nem fogja fedezni e részbeni szükségleteinket, ezt bizonyítgatni fölösleges. Ipariskolák kellenek annyi községbe, a mennyibe csak lehet.

Ámde fognak-e községeink az államköltségvetés nyomatékos támogatása nélkül elég számmal, kellő fölszereléssel új ipariskolákat állíthatni, vagy fogják-e a fensőbb népiskolákat, alreáltanodákat kellő ipariskolákká átalakíthatni?

Az iparügyi közegek országos szervezete nálunk inkább szükséges mint bárhol másutt. Egy középponti statistikai tanács, kiterjeszkedve a népelet összes értelmi, erkölcsi, anyagi fejleményeire, képes lehet ugyan egy rendszeres egészszé szerkeszteni a tisztán közigazgatási, helyesebben rendőri úton gyűjtött részletek főösszegeit: de alig fog lenni képes távul a helyszínétől itészileg méltatni a részletes adatok tárgyilagos becstét; s ha segédkezni fognak is a közoktatásügy érdekében a tanfölügyelők és iskolai székek: a részletes statistikai szemmeltartás munkáját az egyelőre oly kétes erejű közegek, mint a jelen szervezetű s számu iparkamrák, tisztán közigazgatási közegek segélyével semmi esetre sem fogják végezhetni oly szakérdekeltséggel, mint kellene, sem nem fognak a helyi iparérdekek megóvására, fejlesztésére oly gyakorlatias közvetlenséggel eljárhatni, mint ezt rendszeres iparügyi állam- és községközegek tehetnék. Hisz most hiva-

¹⁾ 8000 forint volt eredetileg javaslatba hozva, de e 8000 forintból is 2000 forintot letörölnöndőnek véleményezett a pénzügyi bizottság, „miután az 1868-ban ugyan e célra ajánlott 6000 forintnyi öszveg sem használtatott föl!“ (!) — és a ház többsége belenyugodott a pénzügyi bizottság e véleményezésébe.

talos központi iparstatistikánk még azt sem képes kellőleg kimutatni, hogy ugyan mily értékig árusítja el Magyarország évenként nyers termékeit a külföldnek, vagy hogy mily értékig vásárol iparcikkeket évenként a külföldről: mert azon közegek, melyek hazánk kiviteli úgy mint beviteli tételeit a cisleithan országok forgalmi tételeivel évenként statistikailag egybevegyítik, rég működésben vannak ugyan, de oly közegek, melyek a magyar korona területének külön kiviteli és beviteli tételeit kellő szabatos részletezéssel évenként hivatalosan kikutatnák, ily közegek az egyesített földművelés-, ipar- és kereskedelmi minisztérium hivatalain kívül még nem is léteznek. A kormány e hiányon közszégi statisztikai közegek föllálítása által vél segíthetni. Honnét fogja erre a pénzt megszerezni? Az államköltségvetésből, vagy a közszégi költségvetésből?

Másfelől, távolabb a fővárostól, a magyar iparos szakügyeiben még most nem is tudja, hogy kihöz forduljon.

Jelentékeny összegek kellenének tehát mind állami, mind közszégi költségvetésünkben az iparképzettség terjesztésére és iparügyi országos közegekre.

Kellenének iparkiallításokra, pályadíjakra is, hogy az iparverseny végre valahára a vidék iparosaira is lendítőleg hathasson. Oly kiállítások, melyeket egyes magántársulatok szerveznek, hazánkban kétségtelenül lélekemelő jelenetei a tanulmány tusájának az anyagi tehetetlenség ellen: de az ily kiállítások, s azok túlszerény pályabérei ép oly kevésbé teszik nélkülözhetővé az állam intézkedését, — mint a hogy a Budapestre tervezett keleteurópai iparműkiállítás államsegély nélkül nem volna képes a hozzákötött reményeket igazolni.

Erre nézve is tehát az kellene, hogy állami költségvetésünk nagyobb összeggel gyámolítsa a hazai iparügyet, mint azt 1869-diki költségvetésünkben tette. 1869-diki államköltségvetésünkben egyéb iparügyi kiadás, mint az említett 20,000 ft. iparmuzeumi, a közoktatási minisztérium rovata alatt, s mint a csak imént említett 11,200 forintnyi iparügyi kiadás a földművelés-, ipar- s kereskedelemügyi minisztérium alatt, tulajdonkép elő sem fordul. Sőt kereskedelmi célokra sincs egyéb kiadás előirányozva ott, mint 59,000 forint „kelet-ázsiai expedíció“ címe alatt a „rendkívüli kikadások“ rovatában.

Összesen ipar- és kereskedelemre tehát nem több jut mint vagy 70,000 forint államköltségvetésünkben.

Pedig tán vannak már kellő számu kereskedelmi iskoláink? Vannak tán kereskedelemügyi rendszeresített országos közegeink?

Van tán magyar kereskedelmi tengerészetünk, van tán magyar „Lloyd“-unk is, ha már a „közös“ „Lloyd“-ra, mely természetbúvárainkat sem akarja kellő időben elszállítani, évi 600,000 forintot fizetünk?

Vannak tán consulságaink, miként vannak a legkisebb államoknak, mindenütt, hol kereskedelmi érdekeik consulságok föllállítását igazolják?

Igaz, a magyar consulságok föllállithatásának egyéb akadályai is vannak. Alább meg fogunk ezen akadályokkal majd ismerkedni. De nem azzal állnak-e elő, kik amaz egyéb akadályokat előttünk titkolni akarják, nem azzal állnak-e ezek elő, hogy nem kerül rájuk pénz államköltségvetésünkéből, s ezért érjük be a „közös“ consulságokkal? És a mennyiben pénzről van szó, nem mondanak-e igazat legalább a jelen kiadásbeosztás mellett?

Más államoknak nem okoznak az ipar- és kereskedelemügyi kiadások ily zavarokat.

Franciaország 2,128,000, Olaszország 709,000, Szászország 118,000, Hannover 50,000, Württemberg 42,000 tallérnyit adnak kereskedelmi és iparügyi kiadásokra évenként. (Pf.) Tehát a kis szász királyság majd háromannyit, Hanover és Württemberg pedig együttleg kétannyit mint Magyarország.

Bajorország pedig egyedül iparügyre 407,657 forintot adott 1861/7-ki költségvetéseiben: Magyarország ipar- és kereskedelemügyre együttesen nem adott többet vagy 70,000 forintnál 1869-diki költségvetésében.

Meglehetősen kényelmetlenséget okoz a statisztikai összeállításnál azon körülmény, miszerént némely államokban a posta és távírda államköltségeit a belügy, — másutt ismét a kereskedelmi ministerium rovata alá szokták helyezni, nem pedig a hová tartoznának, a közlekedés és közmunka ministeriumai alá. Mi sem tudhatjuk be a posta- és távírda címén előirányzott 4,234,000 forintot máshová mint a közlekedés és közmunka rovataiba.

De nem tartozhatunk azok közé sem, kik e két nagy rovatra nézve teljesen kielégítve érzik magukat azon 7,607,800 forintnyi rendes államkiadással, mely 1869-diki költségvetésünkben, a vasuti köl-

¹⁾ Nincs bele értve a „Berg-Hütten- und Salinen-Wesen“ rovatnak 18,969,942 tallér-ra rúgó kezelési költségei. Szintúgy nincs bele értve az előbbi évtételben sem.

csőnből megszavazott 22,229,000 forint mellett összves közmunka és közlekedési kiadásunkat volna fedezendő.

Oroszország — a Lengyelországot és Transcaucasiát érdeklő közmunka és közlekedési kiadásokat nem számítva — 62,140,106 rubelt adott ki ugyan e célokra 1867-diki államköltségvetéséből, 1868-diki államköltségvetéséből pedig 78,450,360 rubelt; Olaszország 1867-ben 80,539,469 lirát, 1868-ban pedig 65,723,750 lirát; Franciaország több rendbeli rendkívüli nagyszerű beruházást bele sem értve 1868-ben többet mint 144,447,003 francot; Poroszország közmunka és közlekedési célokra 1868-diki költségvetéséből 30.432,712 tallért; Belgium 1867-diki államköltségvetéséből 38,416,875 francot, 1868-dikiből 39,778,138 francot; Spanyolország 1867-iki államköltségvetéséből 106.280,660 reált, Schweiz 1864-diki államköltségvetéséből 8,347,526 francot, Luxemburg 960,780 francot 1868-diki államköltségvetéséből, Ruménia ¹⁾ 1867-diki államköltségvetéséből 11,264,855 leut, Szászország ²⁾ 1868/9-diki államköltségvetéséből 3,196,800 tallért.

Magyarország összesen 7,607,800 forintot költ 1869-diki államköltségvetéséből postára, távírdára s minden egyéb közmunkára és közlekedési célokra. A 22,2200 forintnyi vasuti kölcsönrészletet józanul nem számíthatjuk bele sem a rendes, sem a szerves folyamatban levő „rendkívüli“ budgetbe, a minthogy Oroszország államköltségvetése is egy egészen külön rovatot nyitott a vasutakra tett beruházások számára, s nem vitte a 38,665,694 rubelnyi e féle kiadást bele 1868-diki államköltségvetésében sem a rendes, sem a szokásos „rendkívüli“ kiadási rovatokba ³⁾. És ha Oroszország ezt tette, óriási államhitele mellett, mennyivel inkább kell ezt nekünk tennünk, kik oly nehézséggel, s oly drágán birtunk csak hozzá jutni a 60,000,000-nyi vasuti kölcsönhöz, s kik, — míg a status quo főnáll — alig merhetjük e 60,000,000-t azon reményben elkölteni, hogy majd hamarjában ismét más kölcsönre szert tehetünk!

Egyébként a magyar államköltségvetésből közlekedési és közmunka célokra előirányzott kiadás, még e 22,000,000 vasuti kölcsön részlet betudtával is kevesebb aránylag mint a mennyit a külföld művelődési államai átalában e célokra évenként fordítani szoktak:

¹⁾ Ruménia összes kiadásai 1868-diki államköltségvetésében 78.291,233 leure = francra rúgnak.

²⁾ Szászország összes kiadásai 1868/9-diki államköltségvetésében 13.371,057 tallér-ra rúgnak, melybe a „Norddeutscher Bund“-nak járó 1.545,490 tallér is bele van már értve.

³⁾ L. a „Journal de St.-Pétersbourg“ ápril 9-diki számát 1868.

megyénk, községeink közmunka-közlekedési költségvetése hasonlíthatatlanul kevesebb mint Belgiumban a községekéi, melyek 1863-ban 5,598,504 francot költöttek csupán községi utakra, s kevesebb, mint Olaszországon a községeké, melyek 1863-ban 17,316,326 lírát költöttek közmunkára és közlekedésügyre; minden kétségen kívül kevesebb pedig, ha ez összegeket egybevetjük azon szükségletekkel, melyeket fedeznünk kellene.

Vasútvonalak várnak még kiépítésre, melyek nélkül Magyarország önálló kereskedelmet nem is üzhet szerencsével, s melyek kiépítése nélkül a bécsi politikai és kereskedelmi külön érdek a vasutak árfolyamának majd le- majd fölemelése által mindig nyomni fogja gabnakivitelünket, miként nyomta azt 1864-ben dacára dús termésünknek; állami utaink kiadásait eddigelé az államköltségvetés fedezte, de most már a jobb karban levő államutaink föntartási költségeit sem bírja többé fedezni az állampénztár, átad belőlök tehát vagy kilencven egynéhány mérföldnyit a köztörvényhatóságoknak; országutaink és közlekedési utaink nagyrészt azonban europszerte annyira ismeretesk szégyenteljes járhatlanságukról, miszerint nem tudjuk, fogják-e köztörvényhatóságaink a kellő pénzerőt előállithatni mind az állam által átadandott államutak kellő föntartására; mind az országutak, mind a posta-közlekedési utak kellő javítására; folyamaink szabályozását, vagy ott hol lehet, azok csatornákká alakítását, rakpartozását alig csak hogy megkezdtük, pedig ha komolyan művelődési állammá lenni akarunk, ép oly kevésbé szabad szilaj vizeink elöntéseit évenként oly nagy területeken megtűrnünk, mint a hogy nem szabad a folyamszabályzás által netán okozandott talajkimerülés ószereiről megfélekedoznunk; és a mi a magyar népéletre az átalakulás jelen időszakában kiszámíthatlan horderővel hathatna: ott tessenped fővárosunk, még mindig kicsinyes helyi erőkhöz láncolva: országos segélylyel lehetne e fővárost egyedül méltóvá tenni azon szerephöz, melyre mint a századokig viszaszorított, de most már nyugattal szabad versenyre kelt magyar közművelődésnek és közgazdászataknak gyűpontja hivatva van.

Mind e szükségletek elnémithatlanok: pedig, ki ne tudná, hogy mind e szükségletek tekintélyes pénzösszegeket igényelnek? Ki ne tudná, hogy a folyamszabályozásról levén szó, minő pénzázdozatra leend szükségünk, nem csak míg a nagy részben félbehagyott Tiszaszabályozás által a célul tűzött tényleges közgazdászati haszonban részesülhetendünk, de csak addig is, míg azon tetemes károkat megtéríthetjük, melyeket ugyancsak a szabályozási munkálatok félbe-

hagyása a Bodroghköznek, sőt magának az egész Tiszavölgynek okozott? Ki ne tudná, hogy csatornáink, — melyek pedig hazánkban egyedül nyújthatnának a gabnaszállításnak oly eszközt, melyet olcsósága miatt a gazdaközönség meg nem sínylene, — úgyszólván, még alig léteznek, vagy legalább ott nem, hol leginkább kellenének? Mennyi pénzázdozatba fog kerülni e csatornák kiépítése, a folyók kicsatornázása? Ki ne tudná, hogy vasutakról levén szó, miután Magyarország 5854 □ mérföld kiterjedése mellett csak 414.16 mérföldnyi kész vasutvonallakkal rendelkezik még mindeddig, holott Belgium, kiterjedése csak 537 □ mérföld és kész vasutainak hossza meghaladja a 250 mérföldet, Hollandia kiterjedése csak 595 □ mérföld és vasutainak hossza meghaladja a 135 mérföldet, Olaszország kiterjedése 5382 □ mérföld és vasutainak hossza meghaladja a 652 mérföldet, a Schweiz kiterjedése 740 □ mérföld és vasutainak hossza meghaladja a 185 mérföldet, Franciaország kiterjedése 9853 □ mérföld és vasutainak hossza meghaladja az 1955 mérföldet, Nagy-Britannia és Irhon kiterjedése 5800 □ mérföld és vasutainak hossza meghaladja a 2883 földirati mérföldet — mennyi pénzázdozatra volna még részünkről szükség, míg hazánk közlekedését e részben nyugat-európai lábra emelhetnők; — ki ne tudná, hogy Budapestről levén szó, nem egyedül nagymérvű közlekedési föladványok, de azon mélyreható föladvány is ötlük előnkbe, hogy lehessen a fővárosban célszerű középítkezési reform által legyőzni azon hátrányokat, melyek egy eddigelé túlnyomólag földművelésre szorított népek hevesített tömeges iparkisérléteiből a közegészségre háramlanak — ?

De fog-e kerülni mind e közmunkára kellő pénzöszev, nem a községi költségvetésből, melyből, hogy Budapesten kerülné, azt senki sem állítja, hanem az államköltségvetésből?

+ Maga közvetlen közegészségügyünk sem részesül kellő állami támogatásban. Míg Magyarországon 148.3 □ mérföldre esik egy közkórház, addig Csehországon minden 18.05 □ mérföldre, sőt 12.68 □ mérföldre esik egy közkórház. Összes közkórházaink száma 33: és e 33 közül csak egyetlen egy, a pozsonyi lett államköltségen föllállítva. A többiek részint magánadakozásokból, hagyományokból jöttek létre, részint helyhatósági intézetek. A közegészségügyre nézve ugyan mindegy, akár állami költségvetés, akár községi költségvetés az, mely e közkórházak föntartásáról gondoskodni hivatva van. A közegészségügy érdeke csak azt kívánja, hogy közkórházak elégséges számmal legyenek s arányosan csoportosuljanak földirati elterjedésök-

ben; azután meg azt, hogy a közkórházakról kellőleg gondoskodva legyen.

De hogy nincsenek kellő számmal közkórházaink, ezt csak imént hallottuk. Hogy, kevés kivétellel, rosszak, e fölött szaktekintélyek már nyilatkoztak. Többet mondhatok: fölajdult maga a művelt közönség közkórházaink hiányai fölött már nem egy izben.

Igen, mert összes hazai betegápolásunk költségvetését 510,187 forintnál magasabbra emelnünk nem lehetett.

Finnlandban, melynek pedig öszves állambevétele nem rug többre vagy 14,172,206 ezüst márkánál, az 1868-diki államköltségvetésben a közegészségügyi államkiadás nem kevesebb mint 1,269,225 ezüst marka volt.

Magyarországnak az 1869-diki államköltségvetés szerint állambevétele, a 22,000,000 forint vasútikölcsön részlet leszámításával 153,000,000 forint és a betegápolási költségek öszvege 510,186 forint.

Avagy mire áldoz még a mi államköltségvetésünk a betegápoláson kívül a közegészségügyi rovat alatt?

Áldoz egy egészségügyi tanácsra, s néhány közegészségügyi tisztviselőre a középpontban.

Ezekre sem áldoz azonban többet tiz egynehány ezer forintnál.

Mennyire elmarad ismét hazánk a nyugati polgárosodástól, ha a következő párhuzamot megpillantjuk!

Franciaország költ a közegészségügyre és rokon ápolódákra, más szóval „szegényügyre“ államköltségvetéséből 1,813,000 tallérnyit, N.-Britannia és Irhon 2,426,000 tallérnyit, Olaszország 388,000 tallérnyit, Poroszország 467,000 tallérnyit, Bajorország 149,000 tallérnyit, Szászország 245,000 tallérnyit, Württemberg 98,000 tallérnyit, Baden 63,000 tallérnyit, Hessen Darmstadt 70,000 tallérnyit, Hessen Kassel 104,000 tallérnyit, Bern 204,000 tallérnyit. (Pf.)

Együttvéve a szövetségi költségvetést a cantoni költségvetésekkel Schweiz 1864-ben nem kevesebbet adott közegészségügyre mint 1,910,623 francot, jöllehet ugyanakkor az öszves kiadás nem tett többet mint 36,171,644 francot.

1) Dr. Grosz Lipót: „Emlékirat a hazai betegápolási ügy keletkezése, fejlődése s jelenlegi állásáról, különös tekintettel a betegápolási költségekre. A belügyminiszter meghagyásából, a közegészségügyi osztályban gyűjtött hivatalos adatok alapján“ stb. Pest, 1869.

2) Egy ezüst márkát = $\frac{1}{4}$ rubel; egy rubelt pedig 1 ft 53 kr-ra (1 ft 62 kr.) számítva

A szegényügyre, mint ilyenre egy fillért sem ad államháztartási költségvetésünk. Csak az „elemi csapások által sujtottak“ számára tartott fön 20,000 forintot. Hivatalos szegényügyi statistikánk nem létében¹⁾ a kormánypolitika támogatói a magas munkabérre hivatkoznak, és feledni látszanak, hogy hazánkban annyi csapás, nyomás, zsarolás és közgazdasági baklövés folytán, kivált 1863 óta, sem a munkaadók száma nem fedezi mindig a végszükséggel küzdő munkaképesek százezreit, sem nem a munkaadók földirati csoportosulása szemben a munkára szorult szegények földirati csoportosulásával. E mellett feledni látszanak, miszerént nálunk a munkaképtelen éhezők száma is mily nagyra rug, holott a községi és magán jótekonyság e szenvedő tömegnek csak egy részét segíyezi.

Azt meg, hogy mily viszonyban szokott állani a termés mostohaságával nemcsak a szegények száma, hanem a közerkölcsiség, vagyon-személybiztonság sülyedése: ezt tudomásul sem vették. Pedig bármely statistikai kézikönyv értesítést adott volna nekik, ha kezökbe veszik, hogy Franciaországon 1846-ban jó termés levén, 31,768 egyén állott lopási vád alatt a törvényszék előtt, 1847-ben drágaság állván be 41,626, de azután 1848-ban megszűnván a drágaság, ismét csak 30,000 körül. Az angol adatok nem kevésbé beviláglók.

Angliában 1834-ben 22,451 befogadás történt bűnvádi címen. 1835-ben és 1836-ban estek a gabnaárak, és párhuzamosan estek velök a befogadások is. 1837-ben drágaság, kereskedelmi válság állott be: ugyanez évben a befogadások száma is 2600-zal szaporodott. 1837-től 1841-ig e drágaság folyton tartott: időközben a befogadások száma is 31,309-re szaporodott. 1842–46-ig egy quarter buza ára csak 54 shilling volt: a befogadások átlaga is leszállott 24–25,000-re; 1847-ben beállott az üzletválság: 28,838 befogadás történt; 1848-ban 30,249; ezután olcsóbb lett az élet, eltöröltetvén a gabnavámok: a befogadások száma is apadt. 1853-ban egy quarter buza ára 53 shilling volt, 1854-ben 72 shilling: a bűnvádi befogadások aránylása is következetes maradt: 1853-ban 27,057 befogadás történt, 1854-ben pedig 29,359.

¹⁾ Dr. Vecsey kezdett meg mint magángyűjtő szegényügyi statistikát. A kormányok nálunk ilyesmire nem igen szoktak gondolni. Valóban szégyenérzet fut el bennünket ha meggondoljuk, hogy Európa valamennyi művelt államának van már szerves szegényügyi törvénye, van már rendszeres állami, községi szegényügyi szervezete: nálunk mindez még ismeretlen valami; sőt még irányadó conservatív körökben nem is látszanak tisztában lenni az iránt, hogy a szegényügyi kérdés nemcsak mint társadalmi, hanem mint politikai kérdés is létezik.

Rég kellő figyelemre méltatták már e benső csereviszonyt a művelődési államok törvényhozói:

Franciaországon 1861-ben 1,159,539 egyén részesült nyilvános jótékony közsegélyezésben, (bele nem értve a magánjótékonyság műveleteit); 1860-ban a közjótékonysági közegek kiadása 21,859,964 francra rugott; e 21,859,964 francnak 16 % -ka a közjótékonysági közigazgatásra, 64 % -ka a tulajdonképeni jótékonyságra, 20 % -ka az alapítókék gyarapítására fordított. E 64 % -kból 54.87 % esett élelmi szerekre, 5.96 % ruhaneműekre, 4.62 % fűtőfára, 4.62 % orvosi és gyógyszerári segélyre, 6.49 % egyéb természetményekre; 21.19 % egyes pénzsegélyre. 1869-ben, január 1-sején Franciaországon a kórházak száma 415, a hospicek száma 291, a vegyes ápolodák száma 851 volt. E kórintézetekben évenként 464,164 beteg ápoltatik; az ágyak száma 141,576-ra rug. A lelenc- és árvaügyre 1868-ban Franciaország 11,300,171 francot áldozott. Az anyagilag tehetetlen örültek száma 1868-ban 24,052, a szegényügyi nyilvános tébolydák száma 103 volt; Franciaország rájuk ez évben 9,320,954 francot költött: 2,661,358 francot községi, a többiit départementi pénzekből; 1854—60-ig évenként 19,646 agg férfit és 26,674 aggnőt ápoltak a nyilvános aggházakban; a nyilvános szüldékben 1867-ben 16,060 szegénysorsú nő feküdt gyermekágyat; e szüldék 720,000 francig lőnek fedezve nem-állami közjótékonysági közegek által, mely öszszeghöz az állam évenként 140,000 franc segélylyel járúl.

Eltekintve a sok ezer kisedodvodától, 30,000 fiatal lányka nyer munkát e célra állított közintézetekben; a költség 400,000 francra rug. 1867-ben 50 départementban részesültek már a szegények az ingyen orvoslás jótéteményeiben: a költség e célra 1,231,861 francot tett. Fölsorolhatnók a szegényügyi takaré-, kölcsön- és zálogházakat, a „monts de piété“-ket, melyek, miként a „monti frumentarii“ Olaszországon oly nagy könnyebülésére szolgálnak a nyomorral küzdő családi becsületnek, — fölsorolhatnók a császárnő védnöksége alatt álló fényes közápolodákat: erre most nincs időnk: ámde a végeredményt el nem hallgathatjuk.

A végeredmény az, miszerént be nem számítva a hivatalosan be tudott magánjótékonysági közegek által kiadott 16,000,000 francot, be nem számítva az egyéb alakban nyilatkozott magánjótékonyság emberbaráti tetteit, s be nem számítva azon pénz- vagy ingyenes munkasegélyt, melyet az állam és a községek a szegényügyi önsegélynek juttattak, Franciaország 1867-ben nem kevesebb mint 118,000,000 francot költött a szegényügyre.

Olaszországon a szegények segélyezésére alapított intézetek száma 17,718; és e 17,718 szegény intézet nem kevesebb mint 981,309,000 franc értékű vagyontőkével bír: jövedelme 69,987,000 franc!

Nagy-Britannia és Irhon szegényügyi adatai következők: Angliában és Walesben 1864/68-ig a szegények száma 990,943 volt; a szegényügyre tett kiadás 1867-ben 10,905,173 font sterlinggel tetőzött! Skóthonban 1858-ban 144,464 szegény részesült nyilvános segélyezésben; s a szegényügyi kiadás ugyancsak 1867-ben 824,449 font sterling, a rendkívüli 50,419 font sterling volt. Irhonban 1867-ben 317,336 szegény részesült nyilvános segélyezésben: s a szegényügyi kiadás ugyancsak 1867-ben 824,449 font sterlinget tett.

Svédország népessége 1865-ben 4,114,141 főre rugott; ugyanekkor 55,187 szegényt egészen a nyilvános közsegélyezés tartott ki, 92,601-et pedig részben. A szegényházak száma 2,129 volt, melyek közül csak 123 fekszik városokban, a többi vidéken! Az összes szegényügyi kiadás 1,457,574 porosz tallér értékre megy, a természetények és a „laegd-ápolás“ nélkül.

Hollandiában 1866-ban 531,919 egyént segélyeztek; és ugyan a községi és vegyes közegek 222,762-t, az egyháziak 277,724-t, magánjóltevők és intézetek 31,433-t. Főnidézett 531,919 közül 432,886 oly intézetekben segélyeztettek, melyek a „házi szegények“ számára alapítottak, s a mely intézeteknek száma Hollandiában nem kevesebb mint 3894; — 39,752 oly intézetekben, melyek „szégyentérző szegények“ számára alapítottak, s mely intézetek száma 172, — 3874 oly intézetekben, melyek szegény gyermekágyasnők számára rendelvek, s mely intézetek száma 53; — 25,756 az „Istenházai“-nak nevezett intézetekben, melyek a szegényeknek ellátást, oktatást, lakást, vagy csak csupán lakást adnak (Hofjes), s a mely intézetek száma 705; — 18,604-en kórházakban, melyeknek száma 60; — 3,107-en tébolydákban, melyeknek mint szegények felvételére rendelt intézeteknek száma 11; — 3213-an dologházakban, melyeknek száma 36; és 4727-en oly közegek által, melyek a szegényeknek munkát szereznek, s melyeknek száma 59. Ezenfölül működött még 121 szegényügyi intézet, melyeknek rendeltetése téli időben élelmi szereket szolgáltatni a szegényeknek.

Hollandia 1866-ban összesen 12,005,980 hollandi forinttal támogatta a szegényügyet.

Belgium népessége 1856-ban 4,529,461 volt: és ugyanakkor nem kevesebb mint 573,367 egyén, tehát az összes népesség 12 0/0-ka részesült nyilvános közsegélyezésben.

Belgiumban 1856-ban a szegényügyi intézetek „Bureaux de bienfaisance” saját alapjaik jövedelméből 7,762,297 franczal segélyezték a szegényeket; a községek 2,956,951 franczal támogatták a „Bureaux de bienfaisance”-ok és „Hospice”-ok, kórházak szükségleteit, 1,240,189 forinttal támogatták közvetlenül tulajdon pénztárukból a szegényeket, 414,649 franczal támogatták a tartományok, és 755,000 franczal támogatta az állam a szegényügyet.

Belgium összesen 13,700,000 franczal támogatja a szegényügyet.

Poroszországon az e célra alapított közegek 784,850 szegényt támogatnak anyagilag, 1867-ben e 784,850 szegény segélyezése 5,706,296 tallérba került.

Szászország összes népessége 1864-ben nem volt nagyobb 2,337,192 léleknyinél, és mégis Szászország 1864-ben 41,543 szegényt segélyezett, tehát több mint 17.8-edrészét lakosainak egy-egy czre közöl; szegényházainak száma 2555 volt.

Württembergben 1863-ban 1502 községben a szegényházak száma 1842-re rugott; a szegényügyre tett kiadás pedig az 1850–1860-ig tett évi kiadások átlagát véve nem kevesebbet tett mint 890,840 forintot.

Norvégia népessége 1866-ban 1,701,756 volt, a segélyezett szegények száma 84,678; a szegényügyre tett évi kiadás 1,086,891 speciedalra.

Magyarországon, miként főnebb hallottuk, a szegényügyre mint ilyenre egy fillért sem, hanem csak elemi csapások által károsultakra szentel 20,000 forintot az államköltségvetés. De tán községeink, megyéink, vagy az emberbaráti magánvállalkozás tesz annyit nálunk a szegényügyért, a mennyit kellene? Ezt szakavatott nem meri állítani.

Aggházaink, árvaházaink, dologházaink alig vannak; kisdudóvodáink, közalapnöveldéink is, ámbár legujabban kissé neki lendültek, ha az ügy az eddigi anyagi segély mérveiben fogott ezentúl is részesíttetni, évtizedek alatt sem fogják egy oly állam szükségleteit fedezhetni mint hazánk, hol a gyermekhalandóság hasonlíthatlanul nagyobb mint bárhol Nyugateurópában.

Minderre ismét több pénz kellene, mint eddig jutott. Honnét vegyük?

Kerül-e az államköltségvetésből? — Avagy kerül tán a községeiből?

Nem kerül — miként láttuk — jelenleg kellő összeg sem értelmi, sem anyagi szükségleteinkre.

Tán kerül az erkölcsiekre? Tán kerül igazságszolgáltatásunk korszerű reformjára?

Maga a bírói hatalom gyakorlásáról alkotott törvény szerzője is meg fogja nekünk engedni, hogy a kinevezés vagy választás kérdésének eldöntésével még sem a bírói kar független anyagi állása, sem a börtönrendszer gyökeres reformja fölvatva nem lőn.

Szabad művelődési államok nem oly fizetést, nem oly nyugdíjt szoktak rendelni a bírósági személyzetnek mint a minőt Magyarországon a bírák, — mintegy hagyományosan folytonos mellékkereset-ágakra utalva — jelenleg is húznak.

Börtöneinket — melyekbe most merő helyiséghiány miatt a politikai vádlottakat nem ritkán rablógyilkosokkal, tolvajokkal együvé zárják, — szakíróink elég élénk színekkel rajzolták.

Pirúlni fogna egy belga vagy egy porosz bíró, ha azokat megpillantaná. Pirúlni fogna mint ember, mint bíró: a mi fölött mí mint emberek, bírák és magyarok mindedig hasztalan pirúltunk. Hiányzott a pénz. Nem volt miből kellő börtönöket, fogházakat építenünk.

Igaz, eddigelé az első folyamodványú törvénykezés jogát nem az állam, hanem köztörvényhatóságaink gyakorolták; igen, de 1869-diki állam költségvetésünk nem is ismer egyéb kiadást az igazságügyministerium rovata alatt mint 1,935,700 forintnyi törvénykezési, 644,900 országos fegyházi, 194,400 telekkönyvezési rendes, és 10,000 forint codificationalis rendkívüli kiadást. Ez nem tesz többet minr 2,800,000 forintot. (1870-re is csak 3,619,100 ft. van javaslatba hozva.) A megyék, kerületek, székek, vidékek, szabad királyi és egyéb rendezett tanácscsal bíró városok öszves törvénykezési és közigazgatási stb. költségeinek fedezésére előirányzott öszveg — a belügyministerium rovata — nem rüg többre 7,602,400 forintnál. A magyar államköltségvetés tehát az öszves igazságszolgáltatásra és az öszves közigazgatásra alig valamivel ad többet 10,000,000 forintnál.

Olaszország egyedül igazságszolgáltatásra költ 32,692,931 lírát; Belgium egyedül igazságszolgáltatásra költ 4,842,129 forintot; Dánia egyedül igazságszolgáltatásra költ 1,068,309 rthlrt; Franciaország egyedül igazságszolgáltatásra költ 37,825,835 francot; Nagy Britannia egyedül igazságszolgáltatásra költ 3,703,501 font sterlinget; Luxemburg egyedül igazságszolgáltatásra költ 113,162 francot, Hollandia 3,131,324 forintot, Poroszország 16,090,050 tallért, Oroszország 8,585,786 rubelt, Ruménia 3,762,749 leut, Spanyolország 21,066,358 escudót, Szerbia 3,115,690 adópiaszttert, Görögország 2,421,000 drachmát, Württemberg 1,207,130 forintot, Svédország több mint

4,353,100 rixdalert, Finnland 488,012 ezüst márkát, Schweiz 1,831,979 francot, Szászország 647,150 tallért.

Megjegyzem, hogy Nagy Britannia, mely elüljárt a börtön-reformban, 636,176 font sterlinget börtönökre irányzott elő, 173,595 fontot gyarmatokra s Belgium, melynek szintén korszerű börtönei, fogházai voltak ezelőtt több évtizedekkel, még 1867-diki államköltségvetésében is 4,190,000 francot irányzott elő tisztán a börtönrendszer javítására. A mi 1869-diki államköltségvetésünk 614,900 forintot irányzott elő fegyintézetekre.

Kerül-e nálunk a börtönrendszer javítására s egyáltalán az igazságszolgáltatás korszerű reformjára kellő mérvekben? — Kerül-e annyi, a mennyi kell, akár az államköltségvetésből, akár a megyei, akár a községi költségvetésből?

Tény az, miszerént sem állami, sem megyei, sem községi költségvetésünkből nem került mindeddig.

Magyarország e téren is utósó volt mind e pillanatig.

Az a kérdés, fog-e kerülni mind e szükségletekre legalább czentúl? — Fog-e kerülni állami költségvetésünkből?

E kérdésre biztos feleletet nyerhetünk, ha közelebbről vizsgáljuk először azon okokat, melyek eddigelé sem közoktatásügyünkre, sem földművelésünkre, iparunkra, közlekedésünkre, középítkezésünkre, közegészségügyünkre, szegényügyünkre, sem igazságszolgáltatásunkra nem engedtek kellő pénzösszegeket juttatni 1868-diki, úgy mint 1869-diki államköltségvetésünkből, azután pedig azon kilátásokat, melyekkel magunkat állambevételünk szaporithatása felől kecsegtethetjük.

A közoktatás, földművelés, ipar, kereskedelem, közlekedés, középítkezés, közegészségügy, szegényügy, igazságszolgáltatás minden modern államnak legfőbb szükségletei.

Államkiadásunk, — a vasúti kölcsönrészletet nem számítva — 163.279,305 forint: és — miként eléggé meggyőződhattunk, — e súlyos államkiadásunk még sem fedezi sem a közoktatásügy, sem a földművelés, sem az ipar, sem a kereskedelem, sem a közlekedés, sem a középítkezés, sem a közegészségügy, sem a szegényügy, sem az igazságszolgáltatás szükségleteit kellő pénzerővel.

Mi ennek az oka?

Egyszerűleg az, hogy a 163.279,306 forintnyi tekintélyes államkiadásból vagy 119,390,905 forint udvartartásra, közös hadseregre, közös hajóhadra, külügyre, triesti „Lloyd“-ra és quotára, pénzügyre megy föl; 15,889,000 forint a tulajdonképeni államadósságunk, föld-

tehermentesítési adósságunk törlesztésére kell: és így összes közoktatásügyünk, földművelésünk, iparunk, kereskedelmünk, közlekedésünk, középítkezésünk, közegészségügyünk, szegényügyünk, igazságszolgáltatásunk, egyházügyünk, közigazgatásunk, törvényhozásunk támogatására nem marad több mint 23.661,000 frt.

A következő táblázat tán minden további kételyt el fog oszlatni.

¹⁾ Midőn arról volt szó, hogy a demokratiai irány egyenes érdekében a képviselőház budgetje főlebb emeltessék, nehogy t. i. az 1848-diki olcsóbb életviszonyokhoz mért napidíjak alantassága a jelen drágasággal szemben lehetlenné tegye a kevésbé vagyonos független jellemekre nézve a képviselőiséget — midőn erről volt szó: többen egyenesen az államköltségvetésnek e részbeni tehetetlenségére utaltak. Igazuk volt. Szintúgy mint a hogy igazuk volt akkor is midőn az ellenzék a túlnyomólag mágnási és egyéb nagy földbirtokosi elemből kinevezett főispánok ellen szót emelvén, a kormánypártiak a kevésbé vagyonos főispánok kineveztetése által az államra háramlandott nagyobb főispáni fizetések méltánytalanságát emlegették. Félek azonban, a közpénztár túlterheltségével fog-nak majd akkor is előállani, midőn egy senatusnak tisztán népképviselet alapján eszközözlendett egybeállításáról vagy a népképviselet alapján újjászervezendett megyei bizottmányokról leszen szó. Angliára szoktak hivatkozni nálunk a patrimonialis politika támogatói is, valahányszor valamely junkerfogást alkotmányos manoeuvrerel hisznek csak keresztülvihetni a törvényhozásban. Azt mondják: Angliában sem húznak díjat a „House of Commors“ tagjai, tehát nekünk s el kell e díjakat törölnünk, ha igazi alkotmányosságot akarunk. Utálnak a „Norddeutscher Bund“ parlamentjára is. Nem gondolják meg, hogy oly kérdésben, melyben valaki a demokrata északamerikai egyesült államokra hivatkozhatik, nem fog meghajolni az aristokrata Angolország és a még most Junkerthum által vezetett „Norddeutscher Bund“ intézményei előtt. Északamerika egyesült államai congressusa mindkét házának tagjai fejenként nem kevesebb mint 5000 dollár évdíjt huznak, pedig ott a közvagyonosság, függetlenség is csak nagyobb és a közműveltség is csak egyöntetűbb mint hazánkban. Valóban nincs más érv itt a demokrata retorm ellen, minthogy a „közös ügyek“ fölemésztik pénzünket, és így demokrata reformok keresztülvitelére kellő összeg nem kerül

Törvényhozásra, köz-
igazgatásra, igazság-
szolgáltatásra, közok-
tatásra, tudoma-
nyos, művészeti ce-
legre, hajóhadra,
lőra, közigazgatás-
szervezetre, egyhá-
ziakra, földművelésre,
ipar-szerkezkészítésre,
köznyomtatásra és köz-
kezelésre tett kiadás:

Ujvártásra, had-
seregre, hajóhadra,
l. rendekre, pénzü-
gyre, vazall-ádóra,
közútra, külföldre
tett kiadás:

Államháztartásra tett
kiadás:

Összes kiadás:

Összes bevétel:

1. Bajorország . . . (186 ^{8/9})	87.144,606	ft. (brutto)	87.144,606	16.506,200	48.173,833	19.836,184
2. Belgium . . . (1867)	166.046,290	franc	166.774,218	44.628,919	56.837,992	68.037,140
3. Dánia ¹⁾ . . . (186 ^{8/9})	27.438,728	rthlr.	28.249,55	11.876,806	8.134,636	5.362,304
4. Franciaország ²⁾ (1869)	1.995.404,666	franc	2.128.340,645	384.245,768	838.048,177	543.692,131
5. Görögország . . (1867)	32.472,335	drachme	20.520,000	2.952,000	14.253,000	7.765,000
6. Hollandia ³⁾ . . (1868)	94.865,321	guilder.	99.665,824	28.029,668	40.068,036	31.523,120
7. N.-Britannia és Írland (186 ^{8/7})	69.434,508	font st.	66.708,396	26.233,288	30.553,024	9.350,065
8. Norvégia (186 ^{8/9})	5.023,000	speciedalra	5.023,000	553,662	3.008,086	1.948,434

budgeten kívüli tölke:

9. Hannover (186 ^{3/4})	19.617,506	tallér	19.858,359	46.344,835	8.589,207	6.860,361
10. Olaszország ⁴⁾ . (1867)	865.627,416	lira	1.051.868,950	506.608,586	348.310,598	176.949,762
11. Oroszország ⁵⁾ . (1868)	468.131,382	rubel	480.593,518	76.638,897	236.570,450	145.131,010
12. Poroszország . (1867)	171.502,972	tallér	168.929,873	16.317,100	115.537,937	36.970,836
13. Portugal ⁶⁾ . . . (186 ^{8/9})	16.910,137	milreis	22.831,941	7.960,984	9.199,575	3.655,997
14. Spanyolország (186 ^{8/7})	256.878,172	escudo	263.946,776	47.781,871	102.402,184	53.250,372
15. Svédország ⁷⁾ . (186 ^{7/8})	37.461,270	rxdr.	41.403,121	4.572,136	21.345,200	10.878,700
16. Szászország . . (186 ^{8/6})	13.658,984	tallér	13.658,984	3.407,073	3.881,364	5.666,664
17. Württemberg . . (186 ^{8/7})	17.304,037	forint	17.741,169	4.976,410	6.221,134	5.417,706

az 1867. XIII. t.-cikk
alapján fölvevett vasúti
közlekedés részletei nél-
kül:

25. Magyarország . (1869)	156.551,806	forint	163.279,305	15.589,000	119.390,905	23.361,000
---------------------------	-------------	--------	-------------	------------	-------------	------------

(A 31. lap szövegéhez tartozó jegyzetek a 32. lap szövegének jegyzetei mellett keresendők.)

Törvényhozási, köz-
igazgatási, igazság-
szolgáltatási, közok-
tatási, tudomá-
nyos, művészeti cé-
lokra, közegészség- és
szegénységügyre, egyhá-
ziakra, földművelés-
ipar-skereskedelmre,
köz-munkára és köz-
leltesre tett kiadás:

Udvartartási, had-
seregre, hadihadra,
i. rendeltére, pénz-
ügyre, vazall-adóra
quóiára, költség-
re tett kiadás:

Államadósságra tett
kiadás:

Összes kiadás:

Összes bevétel:

18. Ruménia . . . (1868)	78.291,233 leu	78.291,233	8.498,674	32.706,736	32.835,343
19. Szerbia . . . (1868)	28.879,000 adópiast.	28.879,000	ki van már fizetve	11.948,390	16.883,024
20. Finnland ⁶⁾ . . . (1868)	16.979,226 e. márk	16.979,226	budgeten kívül	4.202,739	9.834,971
21. Orosz-Lengyel- ország . . . (1866)	24.525,295 rubel	24.525,295	3.790,572	11.577,814	9.487,066
22. Luxemburg . . (1868)	4.836,220 franc	4.959,977	601,150	1.238,280	1.937,037
23. Schweiz . . . (1867)	19.781,961 franc	19.572,989	709,252	11.944,197	6.913,471
24. Törökország . . (1865/a)	3.171,880 erszény	3.266,931	994,455	1.316,851	509,365

nem számítva be a Hor-
vátországra tett kiadást,
sem a nyugdíjakat, melyek
a főnebbi 23 állammal sem
számítottak:

az 1867. XIII. t.-cikk
alapján fölvetett vasúti
kölesön részlete nél-
kül:

az 1867. XIII. t.-cikk
alapján fölvetett vasúti
kölesön részlete nél-
kül:

25. Magyarország . (1869) 156.551,806 forint 163.279,305 15.589,000 119.390,905 23.361,000

A költségvetési rovat alatt áll az államtanács is, mely azonban költségének esekélyisége miatt nem változtat a mér-
legén. — ⁵⁾ Bele nem értve 90.544,476 ft r. v. t. — ⁶⁾ Egy későbbi adat szerint 96.682,659 guilder. — ⁷⁾ Egy kevésbé jelen-
tékeny törek különbözősége, melyet a senatusnak és a képviselőháznak dotációt okoznak. — ⁸⁾ Nem érte bele a 1897.985
rubel átmeneti budgetet, melynek részletei előttem ismeretlenek. — ⁹⁾ Nincs bele értve sem ezen, sem a megelőző rovat-
ban a 2.227.208 milreinsyi rendkívüli kiadás, mely egész részletezésében nem fekvővén előtünk, mellőztetett e számitásban.
Mellőztetett pedig, mert e két millió sem billentene föl az osztrák-magyar realunió értékét. — ¹⁰⁾ Sem e, sem a meg-
előző rovatba nincs betudva a 7.438,621 rxdnyi rendkívüli kiadás, melyről csak az tudatuk, hogy nemcsak hadseregre, ten-
gerészetre, de igazságszolgáltatásra is fordítaték, de a melynek részletezése nem fekszik előtünk. — ¹¹⁾ A fion államadósság
törlesztésére és kamataira tett évi kiadás nincs beérteztetve a budgetbe. Az államadósság tokéje 1868. január 1-jén így
állott: orosz vasútkölcsön 4 % = 2.160.000 rubel; Rothschildnek 4 1/2 % = 4.222,100 taller; a belső adósság kötelezvényei
= 282,271 márk; az 1873-ban fizetendő 1865-diki vasúttakra tett beladósság = 99,400 márk. Az amortisationalis alapok
pénzürtári állása 7.099,138 márk.

(A 31. lap szövegébe tartozó jegyzetek e lapon keresendőek)

Tehát Magyarország államkötségvetése nemcsak hogy nem áll az államháztartási józanság azon fokán, melyen állnak Belgium, Szászország, Szerbia, Finnland, Luxemburg, azaz nemcsak hogy nem nagyobbak a mi államkötségvetésünkben a művelődési és termékitő államkiadások a meddő hűbér-állami kiadásoknál, miként nagyobbak azok ezeknél Belgiumban, Szászországon, Szerbiában, Luxemburgban, hanem határozottan a legalsó fokon állnak Európában. Mert míg Bajorországon a productiv kiadások 41.16%-kát teszik a meddő kiadásoknak, Dániában 65.93%-kát, Franciaországon 64.87%-kát, Görögországon 54.13%-kát, Hollandiában 78.65%-kát, Nagy-Britanniában és Ír-honban 30.60%-kát, Norvégiában 64.77%-kát, Hanoverben 79.87%-kát, Olaszországon 50.80%-kát, Oroszországon 61.34%-kát, Poroszországon 32.44%-kát, Portugalban 39.74%-kát, Spanyolországon 52.60%-kát, Svédországon 50.96%-kát, Württembergben 87.67%-kát, Orosz- Lengyelországon 81.93%-kát, Sehweizban 57.89%-kát, sőt Törökországon is 38.68%-kát: addig Magyarországon a productiv államkiadások 19.60%-kát teszik csak a meddő államkiadásoknak.

Pedig ez arányok államkötségvetésünkben megállandosúlnak lesznek tekinthetők mindaddig, míg csak a reálunió fönáll, míg csak a közösügyek el nem töröltetnek.

Avagy hiszi-e valaki, hogy le lehet szállítani a hadsereg, hajóhad, adóbehajtás stb. költségeit míg a külügy, hadügy, pénzügy fölött nem magyar külügyministerium, nem magyar törvényhozás intézkednek, határoznak?

Azt mondják, a nagy haderő szükségletének oka nem a delegáció, hanem az europai helyzet, mely nem engedi a lefegyverzést; az adóbehajtást, stb. pedig azért nem lehet — mondják — olcsóbb, kizárólag önkormányzati pl. megyei és községi közegeknek átadni, mert az adóbehajtásra csak a Bach- és Schmerlingféle rémrendszerekből átvett (cs. kir.) pénzügyi közegek képesek.

Egyik ellenvetés sem alapos. Egyik ellenvetés sem hat a dolgok mélyére.

Az europai helyzet az oka tagadhatlanúl a nagy haderő szükségletének, de vajjon hol gyökereznek indokai ezen helyzetnek — ? Vajjon nem-e maga az osztrák-magyar külügyi politika készítette elő s tartja fön nagy részben ezen helyzetet — ?

A „vörös könyv“ eléggé fölvilágosíthat bennünket, miszerént a prágai béke megkötése óta nem ütközött Ausztria külügyi politikája más nehézségekre, mint a melyeket magának saját maga teremtet.

Láthatta e politika tisztán, világosan maga előtt azon ellenáll-

hatlan erőt, mely ugyanakkor, midőn Olasz- és Németországnak egyesülési menetét megindította, meggyőzte az európai közvéleményt a felől, hogy a patrimoniális államterjeszkedés, hódítás, vagy viszafoglalás jövőre földrészünkön már lehetetlen: és mégis, midőn a salzburgi összejövetelhez kapcsolt francia-osztrák frigyhírek nyugtalanítani kezdték a nemzeti államképződés leghiggadtabb barátait, mit sem követett el e politika, hogy Európát megnyugtassa. Sőt egy bevallott vazall készségével támogatta a szabadságellenes francia politikát Krétában, Bukarestben, Brüsszelben egyiránt, és Berlinbe oly sürgönyöket menesztett, melyeken a béke, a lefegyverzés egész érdekközössége fölháborodott.

Most meg, mióta erejét kezdi veszteni az, kinek segélyével, úgy látszott mintha hiú boszút kívánt volna állani Sadováért, rémületbe ejti a „szent-szövetség“ felújítására célzani látszó kísérleteivel a fehér emberfajták egész polgárosodását.

Europának a fegyveres béke jelenleg iszonyú áldozatokba kerül. Oly áldozatokba, melyek évről évre annál kevésbbé lesznek eltűrhetők, minél inkább terjeszkedik az ipar és a népnevelés.

A fegyveres béke most évenként 2.700,000 egészséges, erőteljes ifju férfit von el europaszerte a családtól, 2.700,000 egyéni erő a közművelődéstől; 3,000.000,000 francot az államtól és 800.000,000 munkanapot a társadalomtól; — *) e mellett megmételyzi a közerkölcsiséget, önkény játékaul hagyja a közszabadságot, és tözsdei visszahatásai által folyton beteges izgalomban tartja az egész közgazdászatot.**)

A népek jelenleg nem ismernek nagyobb föladatot mint szabadulni minél előbb a fegyveres békétől: hogy le lehessen szállítani a hadseregeket és vissza lehessen tartani a pénzügyi örvénytől az államokat.

Az „osztrák-magyar monarchia“ népeinek épen annyira áll ez érdekében mint bármely népnek Európában.

De vajjon lehetséges lesz-e a lefegyverzés, míg azon kérdéseknek, melyek az általános lefegyverezésnek még útjában állanak, a német kérdésnek, a keleti kérdésnek és a lengyel kérdésnek termé-

*) M. Block: „L'Europe politique et sociale.“ (1869.)

**) G. Fr. Kolb: „Die Nachtheile des stehenden Herrwesens und die Nothwendigkeit der Ausbildung eines Volkswehresystems“ (1862). l P. Leroy-Beaulieu: „Recherches économiques, historiques et statistiques sur les guerres contemporaines“ (1869), és Larroque: „De la guerre et des armées permanentes 1866“ című könyveit.

szetes megoldását az osztrák-magyar külpolitika állandólag és rendszeresen fogja gátolgatni — ?

Megoldani, maradandólag megoldani a német kérdést nem jelenthet mást mint megszüntetni azon nehézségeket, melyek egész Németországnak egy egységes, demokrata, német nemzeti állammai tömörülését gátolják.

Megoldani, maradandólag megoldani a keleti kérdést nem jelenthet mást, mint lehetővé tenni, hogy a hellén, délszláv és rumén területek végleg fölszabadúlva az otomán souverainitás és suzerainitás alól, a helyett, hogy mint most erre vágyani gyanusittatnak, magukat az orosz karjaiba vetnék, inkább mint megannyi nemzeti művelődésállamok az orosz terjeszkedés ellen védfalat képezhessenek.

Megoldani, maradandólag megoldani, végre a lengyel kérdést nem jelenthet mást mint oly szövetségeket biztosítani az öszves lengyelségnek, melyek állandó természetes érdekekben gyökerezzenek, s egyuttal a demokratiának, ne pedig az álszabadelvűségnek vagy éppen reactionának álljanak szolgálatában.

Maguk a népek elég világosan nyilatkoznak s alig fogja valaki kétségbe vonhatni, hogy azon politika, mely ily értelemben egyengeti útját a német, keleti és lengyel kérdések megoldásának, mozgathatja elő egyedül a lefegyverzés lehetőségét s óhatja meg újabb bonyodalmaktól a jövőndőt.

Az a politika, mely ily szellemben vezeti a nemzetközi érintkezéseket, ez a politika teheti egyedül lehetővé, hogy a római kérdés egy válságos pillanatban maga magát megfejtse, s hogy a nemzetiség, szabadság, közművelődés és közgazdaszat egyéb nagy kérdései művelődési államalakulások folytán kellő megoldást nyerhessenek korszerű alkotmányos szerkezetek védve alatt a társadalomban.

Ezen irányban hat-e az osztrák-magyar külpolitika a nemzetközi mozzanatokra — ?

Éppen az ellenkezőben.

Egy percre sem tudja, vagy egy percre sem akarja eloszlatni azok aggodalmait, kik a dél-német szövetség alakítására célzó erőlködéseket túlnyomólag osztrák-magyar cselszövényekből származtatják; mesterkéltnél inkább látszik csinálni az olasz nemzeti politika ellen az alvó római kérdésből; nem kevésbé nyíltan mint eszélytelenül szeretkezik a portával a hellénség, rumének, délszlávok szemelátára és ellentétbe igyekszik erőszakolni Lengyelország föltámasztását a német egységgel.

Mennyi konok önzés, mely félreismeri tulajdon legközelebbi érdekeit! Minő ledérség! Minő kihívása a polgárosodás egész fejlődési menetének!

Ily politika mellett ne beszéljünk lefegyverzésről.

De meg fog-e javúlni valaha ez osztrák-magyar külpolitika, mindaddig míg egy valódi parlamentarismus nálunk az ily hagyományos családi politika tanait tettelegesen föllépéssel meg nem cáfolja s a külügyek vezetését a nép érdekek természetes, bennszülött képviselőinek kezeibe le nem teszi —? S míg a külügy, hadügy fölött a „közös delegátiók“ intézkednek, egy oly intézmény, mely már összeállításánál fogva is — tekintettel, a cisleithan Reichsrath alsó és felső házának alakulási elemeire és a magyar főrendekházára — több mint felerészben nem népképviselet kifolyása?

Egyébiránt nem csak a legénység címleges létszáma az, a mi nálunk a hadügyi költségvetést annyira túlterheli.

Közepette a nemzetiségi nagy válságoknak a keretek száma ellen nem is lehet józanul kifogásunk: de igen is kívánhatjuk, hogy a jelen patrimonialis hadsereg korszerű néphaddá alakittatván át, a demokrata államokban, sőt Poroszországon is dívó honvédelmi tartálékrendszer alapján, a gyalogságból nagyobb tömegek, és évenként főleg a mezei munka idején hosszabb időre bocsáttassanak szabadságra. Ez természetesen csak úgy szolgálhatna a kiadások könnyebbitésére, ha az ezredek, zászlóaljak ujoncozási kerületeikben vagy legalább azokhoz közel feküdnének. A „közös“ hadsereg ily elhelyezésre, ily megtakarításra képtelen. Neki más föladványokat kell szem előtt tartania, nem a népérdekeket. Rá nézve csak oly elhelyezés lehetséges, mely értékesíteni bírja a fajgyűlölséget, és féken birjartani általa a nemzetiségeket szemben a bécsi tetőzettel.

Vannak a „közös“ hadseregnek egyéb gyöngéi is, melyeket nem tudom ki fog megszüntethetni, míg a „közös ügyek“ fönállnak.

Franciaország hadserege, melynek évlői Magentáról, Solferinóról szólhatnak, békelábon 393,758 főből, hadilábon 757,798 főből állott, tehát békelábon jóval többől mint az osztrák: és még sem emelkedett Franciaország tábornokkara oly magasra mint az osztráké, melynek hadserege pedig békelábon 255,733, hadilábon 625,653 volt csupán: a jóval kisebb osztrák hadseregnek 541 tábornoka volt, a jóval nagyobb francia hadseregnek csak 519 (9 tábornagy, 170 osztálytábornok, 340 dandártábornok).

Az eredményt megmutatta Magenta és Solferino.

Poroszország népessége az 1866-diki háború előtt 19,304,843

volt; a hadsereg ereje békelábon 212,631, hadilábon 742,498 főből állott: és a porosz tábornokok mégis számra nézve még csak felét sem képezte az osztrák tábornokoknak. A porosz tábornokokban volt 1 tábornagy, 1 táborszernagy, 35 tábornok, 58 altábornok, 97 vezérőrnagy. Ugyanakkor az osztrák hadsereg békelábon 255,733 főből, hadilábon 625,653 főből állott, és tábornokkara 3 tábornagygyal, 15 szolgálatban levő és 27 szolgálatban nem levő táborszernagygyal, lovassági tábornokkal, 78 szolgálatban levő és 126 szolgálatban nem levő altábornagygyal, 119 szolgálatban levő és 173 szolgálatban nem levő vezérőrnagygyal fényelgett.

Az eredményt megmutatta a „hétnapi“ hadjárat.

Az öszves „Norddeutscher-Bund“ tábornokkara is csak 1 tábornagyot, 1 táborszernagyot, 46 gyalogsági-lovassági tábornokot, 70 altábornokot, 92 vezérőrnagyot, tehát öszvesen csak 205 tábornokot számít.

És hány főből áll most az osztrák tábornokok, most, Solferino és Königrätz után?

Igaz, a „concretual-status“-ba 1869-re csak 3 tábornagy, 20 lovassági tábornok, stb. 56 altábornagy, és 105 vezérőrnagy van fölvéve, de a „nyugdíjas“ lovassági tábornokok, táborszernagyok száma nem kevesebb mint 24, a nyugdíjas altábornagyoké nem kevesebb mint 137, és a nyugdíjas vezérőrnagyoké nem kevesebb mint 178, elannyira, hogy a tábornokok ma még többől áll, mint a mennyiből azelőtt állott, mert nem 541 főből áll az ma már, hanem 570-ből.*) Az, hogy legujabban néhány altábornagyot és vezérőrnagyot nyugdíjaztak, még nem rendszerváltoztatás, mert a nyugdíjasok is huznak évdíjat. Nem említem a törzs- és főtiszték számát, mely még aránytalanul nagyobb mint a tábornokoké.

Mi csoda azután, ha a „közös“ hadsereg költségeit a nemzet annyira megsynli —?

Pedig, valljuk meg őszintén, hogy azon tábornokok és tisztikar költségvetésébe alig fognak okszerű gazdálkodást akár a „delegációk“, akár más közeg alakjában behozhatni, míg a hadügy fölött

*) 3 Tábornagyból, 16 sz. l. és 31 sz. n. l. lov. tábornokból és táborszernagyból, 71 sz. l. és 145 sz. n. l. altábornagyból, 111 sz. l. és 193 sz. n. l. vezérőrnagyból. (1869. aug. 1. G. Almanach 1870.) Még Spanyolországon, II. Izabella had-apródi és udvaronci uralkodása alatt is csak 183-főre ment az öszves tábornokok, (7 tábornagyra (capitan-general), 62 osztály tábornokra és 114 vezérőrnagyra), pedig Spanyolország hadserege ezidétt, az Európán kívül állomásozó csapatokat nem is számítva 236,301 főre rugott, tehát öszvesen körülbelül majd annyira mint az osztrák hadsereg békelábon. („Estado general de la Armada para el ano de 1866.“ és G. A.)

ná'unk nem kizárólag a magyar nemzet közbizalmából kifolyt törvényhozás, hanem a közös fejedelem „szent és sérthetetlen“ személye mögé rejtőző katonai és oligarchikus camarilla intézkedik. Az osztrák hadsereg — melyben jelenleg is 103 herceg, 590 gróf, és 808 báró szolgál — századok óta menhelye volt az öszves európai hűbériség kenyérkereső, vagy ha nem kenyérkereső, hát hiú szerepkereső leventéinek. Bennök kereste az osztrák családi politika legfőbb támaszeit kül- és belelenség ellenében egyaránt. És föl is találta. Ha ők nem lettek volna, az uralkodóház vagy nem léteznék többé vagy — lehet — virágzó, műveltésszabad népeket egyesítene most csupán jogarai alá. Most is ők tartják fönn még mindig azon láthatatlan hatalmat, mely a népek jogosúlt, józan közóhajával dacol.

Az ő számukra kellene a tábornoki rangok százai, az ő számukra a törzstiszti rangok ezrei; kell pedig nekik mindezekből annyi, hogy az, a mennyivel Franciaországon az államcsinyre öszveesküdt condottierek, vagy Spanyolországon a nőuralom alatt elpajkosodott hidalgok beérik, nekik, nálunk nagyrészt idegeneknek, idegen földön nem is elég: mert ferdén nevelt, elkényeztetett lelkők nem állhatják ki azon korlátokat, melyeket a jogállam eszméjétől az oligarchikus féktelenség megzabolására ma már az osztrák polgári törvény is elfogad; laza erkölcsérzetöknek törvény fölötti állás kell, melyet szabados hajlamaik teljes kielégítésére csak a mindenható hadsereg polgárilag megközelíthetetlen polcain találhatnak föl.

Az által, hogy az „osztrák-magyar monarchia“ és a vele fölváltva használt „osztrák-magyar birodalom“ címe megállapított, a helyzet nem változott. Ma is e hazátlan hűbéri elemekre támaszkodik túlnyomólag a birodalmi tetőzet politikája: következőleg ez elemek kielégítése előtte a fontosabb nézpont, nem az, hogy az adózó nép érdekében takarékoskodják.

Takarékos ez oldalról csak a magyar törvényhozás lehetne, melyet, midőn az önálló nemzeti hadsereg szervezete fölött souverain jogánál fogva határozná, nem kötné meg sem az idegen kalandorok iránt lekötözettség, sem holmi osztrák katonádsdi hagyományosság. Nem kötné az az érdek sem, mely a birodalmi tetőzet politikáját mind e pillanatig kötötte, hogy t. i. lehetőleg tiszti egyenruhába bújtatva megzabolázhasson valamennyi független ifjú férfit, s elvonjon oly életfejlődéstől, mely a hatalomra nézve veszélyessé válhatnék.

A „közös hadsereg“ élelmezése, fölszerelése, ruházata, lovaik, milliókat nyelnek el, melyeket önálló magyar hadügy mellett meg-

takarítva, népnevelésre, erkölcsi, anyagi érdekeink fedezésére fordíthatnánk.

Forduljunk el azon szennyes képtől, melyet az Eynatten-féle esetek leleplezési a népek és kormányok közszemérem-érzetével europaszerte megutáltattak: vegyük most csak azt fontolóra, hogy mennyit takaríthatna meg a magyar törvényhozás ellenörködése a hadügyi költségvetésből, ha nem kellene neki a tetőzet politikájának azon titkos rugóival küzdenie, melyek eddigelé az élelmezés, öltözék és ló beszerzés alkalmával 5 $\frac{1}{2}$ milliónyi különbségeket figyelembe sem vettek,*) avagy egy vagy más katonai szaktekintély fölszólalására**) 300,000 forinttal beérték ugyanazon célra, melyre 1.400,000 forintot követeltek volt. Ott, hol a harcosok százezreiről van szó, az oly csekélység is, mint a különböző izlés a hadmez, hajtóka színére vagy a gomb számára,***) a nyereg, kantár szerkezetére vagy a dsidazszlócskák szövetére, a csákó tollazatára vagy a lószőr lombjára nézve a hadügyi pénztárt oly összegekkel terhelheti, melyek a mellett, hogy a hadügyre nézve teljesen nélkülözhetők, képesek volnának egy egész országos gymnasiumi, reáltanodai, tanítóképezdei tautószemélyzet anyagi nyomorán segíteni: mennyivel inkább érdemlené meg a takarékosagot a népérdek a nagyobb fölszerelési kiadásokban! Ellenörizheti-e kellőleg mind e kiadásokat a birodalmi tetőzet politikája, behozhatja-e abba a kellő megtakarításokat?

*) Értjük a Skene consortium esetét a legutóbbi delegatió ülésézéséből, s Wahrmann Mór beszédét ez ügyre vonatkozólag.

**) Értjük Gablenz tábornok fölszólalását b. Kuhn hadügyér ellen a póthadmez illetéki költségvetés tárgyában a „Reichsrath“ban.

***) Jelenleg figyelembe sem látszanak venni, hogy mily összegeket vonnak el a népneveléstől és egyéb productiv kiadásoktól az által, hogy az egészen fölösleges hajtókákra, csákó-sasokra, nagyszámú gombokra stb. évenként százezreket pazarolnak. Ha csak 50 krba számítjuk is azon különbséget, melyet a legénység ruházati költségének a különszerű hajtóka fejenként okoz, nem többet mint 400,000 embert számítva, ez már 200,000 forintnyi teljesen fölösleges kiadást mutat, és ugyan fölösleges azért, mert a más hadseregeknél szokásos számok eléggé célszerű ismérveket szolgáltatnának nálunk is a hajtóka helyett.

A csákókra illesztett érclemez-sasok darabját ismét csak 50 krba számítva, 400,000 embernél ismét 200,000 forint oly kiadást okoznak, melyből a némely külföldi hadseregnek divó kis gránátjegy legalább is 150,000 forintot megtakaríthatna. Mit mondjunk a „waffenrock“-ok fehér posztójáról?

E posztószövetről, mely annyiival többbe kerül mint egyéb színű posztók kerülénél, s a mellett oly nagy krétázásra fordított időfecsérlést szokott okozni. (Könnyű volna kiszámítani, hogy több kréta fogy el még most is a közös hadsereg „waffenrock“-jainak tisztogatására, mint a mennyit Magyarország öszves

Nem, és újra nem.

A birodalmi tetőzet politikája üdvét ma már csak az erőszakban találhatja föl, és az erőszak nem tarthatja fön ma sem az államrendben magát erkölcselenség nélkül. Számtalan kisebb és nagyobb erőre van szüksége; ez erőket csak úgy csatolhatja szorosan saját titkos benső ügyéhez, ha szemet húny, midőn közölők egyik is, másik is, a nép rovására kísérli meg az öngyarápítást.

Maga a „közös delegatiók“ intézménye mind e visszaélések el-fátyolozására a legkényelmesebb alkalmat nyújtja. Meggátolja a kellő ellenőrzést mind a magyar országgyűlés, mind a „Reichsrath“ részéről a nélkül, hogy saját maga fölruházva volna az ellenőrzési jog azon kellékeivel, melyeknek a két parlamenttől távulttartására föllállításánál fogva tulajdonképen hivatva van. Kinek felelős a „közös“ hadügyminister? — Nem a parlamenteknek, hanem a „közös“ delegatióknak. A delegáció pedig — a másik fél „Reichsrath“-ja képviselőházának nem népképviselőten, hanem érdekképviselőten nyugvó alkatánál és a „Reichsrath“ felső házában kinevezett hűbéri tagjainál fogva — minden inkább csak nem az összes adózó és nem — adózó milliók közóhajának kifejezése.

A „delegatio“ többsége már magánál ez intézmény alkatánál fogva mindig oly elmekből fog állani, melyek melegebben éreznek a „birodalmi tetőzet“ mint a népérdek iránt. Béke idején loyaltást fognak helyezni abba, hogy a közös fejedelem „szent és sérthetetlen“ személye mögé rejtőző udvari cselszövények szálaát, csupa pénzmegtakarítás okáért fölfedni ne engedjék, szintűgy mint a hogy loyaltást fognak helyezni abba, hogy a katonai camarillának, melynek ők nagyrészt saját maguk is érdekelei, ösztönzeteire a nemzetet, érdeke és akarata ellenére háborúba keverni segíthessenek.

falusi elemi tanodáiban évenként pénzhiány miatt, a tanítók s a tanulók fölhasználhatnak.) Nem szóllunk a gyalogságnál és nehéz lovasságnál szokásos disztelen fehér-, s a tűzérsegnél, dzsidasoknál dívó széles piros nadrág szegélyről; sem a tűzérsegnél szokásos lószőr-csákólombról, s a vadászok dús lombtollazatáról. (Maga a sorgyalogság és a nehéz lovasság fehér szegélye egy emberre 5 kr értékig számítva, 200,000 embernél 10,000 forintot tesz, 400,000-nél pedig 20,000 forintot.) Itt mindenütt béke lábot vettünk vagy legfőlebb középsszámát vettük a béke- és hadilábnak, és máris több százezer forint egészen fölösleges kiadásra, valóságos pazarlásra bukkantunk. Hát még, ha 800,000 főnyi sorhadat és többszázezer főnyi honvédséget tartanánk szem előtt! Hátha még betudnók azon összegeket, melyeket a lóbeszerzés és lóeladás szigorú hazafias ellenőrzésével, és az élelmiszerek, ruhakelmék beszerzésének szigorú, hazafias ellenőrzésével megtakaríthatnánk!

És ezzel még nem azt akartuk mondani, hogy e nehézségek megszűnnének, mihielyt a „közös delegatiók“ más szerkezettel cserélnek föl jelen szerkezetöket. E nehézségek véglegesen még akkor sem szűnnének meg, hahogy a cisleithan szabadelvű egyik árnyalat öhajaként a „Landtagok“ küldötteiből alkottatnék a „Herrenhaus“ helyébe egy „Länderhaus“ s az „Abgeordnetenhaus“ tagjait a nép közvetlen választás útján választaná és az ekként átalakított „Reichsrath“ nem önmagában bevégzett jogkörű „delegatio“, hanem felelős „deputatio“ által érintkeznék is esetről esetre a magyar országgyűlésnek nem „delegatio“-jával, hanem szintén felelős „deputatio“-jával: föltéve, hogy a hadsereg vezérlete, vezénylete és szervezete fölötti korlátlan rendelkezési jogezentúl is a közös fejedelem „szent és sérthetetlen“ személyének maradna föntartva; mert még ez esetben is fönmaradnának azon nehézségek, melyeket a camarilla és soldatesca általt támaszthatnának, hahogy kizsákmányolnák az ez esetben egyáltalán élesen körül nem határolható illetőségi összeütközéseket egyfelöl a delegatio vagy „deputatio“, másfelöl pedig a közös fejedelem „szent és sérthetetlen“ személyének állítólagos vagy határozottan kijelentett akarátja között.

A nehézségeket csak az oszlathatná el véglegesen, ha a mostani „közös“ hadsereg helyett Magyarországnak önálló nemzeti hadserege volna, és a jog az önálló nemzeti hadsereg szervezete fölött intézkedni az 1867: 12. módosításával a magyar törvényhozás parlamenti ellenörzése alá helyezettnek.

Csak is ez esetben takaríthatnánk meg tekintélyes öszvegeket a hadügyi költségvetésből: mert csak ez esetben szüntethetnők meg egynemű békekeretek föllállítása által a „sorhadra“ és „honvédség“-re most kétszeresen fizetett kiadások nagyrésztét, — csak ez esetben tehetnénk jelentékenyebb megtakarításokat akár a gyalog „ezred“*) és a szerves „hadosztály“ kapcsolat mellözésével, okszerűbb

*) Könnyű kiszámítani mily nagy öszveget takaríthatnánk meg az által, ha hogy a gyalogságnál az „ezred“-kapcsolatot beszüntetvén, nélkülözhetőkké tennek az öszves gyalogsági ezredparancsnokokat is. Hisz dicső honvédseregünk 1848/9-ben csodákat művelt tisztán „zászlóalji“ kapcsolataiban is, oly dandárokbán, melyeket nem „vezérőrnagyok“, hanem ezredesek, söt alezredesek vezényeltek!

Az osztrák tábornokkar műveltebb és józanabb tagjai szintén bekezdtek már látni, hogy a fönálló rendszer e fényüzési félszégsegein valahára már javítani kellene, de csak a lovasságnál bírták kieszközölni egy néhány dandárnok-ezredes kinevezését, a gyalogságra nézve nem bírtak keresztül hatolni terveikkel. Hova is lenne az „ezred-tulajdonosok“ hagyományos intézménye, ha a gyalog-

„dandár“ — és „hadtest“ kapcsolatok behozatala, szigorú képesítvényi vizsgák és okszerűbb nyugdíjrendszer keresztülvétele által. Csak ez esetben fogná élelmezési, fölszerelési stb. sok milliónyi kiadásainkat ép oly buzgalommal mint szeplőtlenül ellenőrizhetni a lelketlen üzérsszellem és megvesztegethetőség fogásainak legtermészetesebb, legbiztosabb, legolcsóbb ellenőre, a hazaszeretet lelkesedése.

ezredi kapcsolatok megszűnnének! Hogy is lehetne az udvari junker-soldatesca annyi kegyenc arslánát egyszerre így megsérteni!

A mi pedig az előléptetés és nyugdíjazás reformját illeti, erre nézve azt hiszszük, ki sem fogja kétségbe vonni azon megtakarításokat, melyekkel adózó népünkön könnyíthetnénk, ha hogy nem adnánk oly szűkkeblű egyoldalú nevelést önálló nemzeti hadseregünk tisztikarának, mint a minőt az osztrák rendszer a maga botor romlottságában a maga tisztikarának politikai tekintetéből adni mind e percig szükségesnek tartotta: hanem adnánk oly nevelést, mely a szolgálatból bármikor kilépő tiszteket a népelet magasabb közgazdászati vagy közművelődési túsájában tudományos szakképzettségökhöz méltó kenyérrel kecsegtethetné. Hány különben derék „közös“ hadseregbeli tiszt kénytelen most, midőn a hadseregből kilép. őrnöksággal vagy vasuti conducteursséggel beérni, magasabb műveltség hiányában, föltéve, hogy a sanyarú nyugdíjt, mely pedig az államháztartásnak a jelen félszeg rendszer mellett annyi millióba kerül, évtizedek hosszú során át bevárni nem akarja! Ezen csak egy minden tekintetben gyökeres hadseregi reform segíthetne, mely azonban csak akkor lesz lehetséges, ha a reálunió tetőzetével szövevényes reactionarius erők végleg legyőzötnék.

Az, hogy legujabban több altábornagyot és vezérőrnagyot nyugdíjaztak, az szükségkép még nem fog maga után vonni a jövőre kellő megtakarításokat: mert míg a „tetőzet“ oligarchiko-soldatescai érdekei főnállnak, addig mi sem biztosíthat bennünket a felől, hogy nem fogja-e ezen camarillai befolyás még nagyobb önkénykedéssel nyugdíjba tenni, mint most, a még szolgálatképes ifjú tábornokokat, csakhogy a „concretual-status“ kisebbsé lett száma mellett is kegyeltjeinek az activ szolgálatban kénye kedve szerént állomásokat nyithasson? Jelen-tékeny megtakarítást eszközölhetne Magyarország államháztartási költségvetésének, ha föllállítatván az önálló nemzeti hadsereg, törvény által kimondatnék, 1) miszerént e nemzeti hadseregben tábornokokul és tisztekul csak Magyarországi fiai szolgálhatnak. 2) hogy nyugdíjt a jelenlegi nyugdíjas tábornokok, törzs-, fő-, és szakkézelési, igazgatási tisztek közöl is Magyarország államköltségvetéséből csak azok húznak, kik Magyarország szülöttei, a közös hadsereg minden-egyéb tábornokai s. t. b. pedig nyugdíjaikat a „Reichsrath“-ban képviselt „másik fél“ államköltségvetéséből nyerendik: mi ha megtörténnék, önálló nemzeti hadseregünk költségvetéséből nem csak jövőre, de már jelenleg is jelentéktelen töreket kellene csupán tábornoki stb. nyugdíjakra költenünk: és ugyan azon oknál fogva, minthogy ez esetben jövőre, — miként főnebb halottuk — a legszigorúbb takarékoság követelményei szerént szervezethetnők meg a dandár-, hadtesti stb. kapcsolatok parancsnoksági és egyéb tábornoki állomásait, szintúgy a minthogy a legszigorúbb takarékoság követelményei szerént állapíthatnók meg a nyugdíjazási rendszert: jelenleg pedig vajmi csekély levén — a camarilla akarata szerént a hazánkban született „közös hadseregi“ nyugdíjas tábornokok száma —

Könnyen kiviláglik a tanulság az okok és okozatok e láncolatából. Ha pénzt akarunk szerezni a belreformokra: szerezzük meg a külügy önálló vezetését és az önálló nemzeti hadügyet Magyarországnak; töröljük el a „közös“ külügy-; „közös“ hadügyminiszteriumokat, töröljük el a „közös delegációkat“.

Mellőzve a hajóhadba tett kiadásokat, melyekből legalább is százazrek megtakaríthatók volnának, mellőzve az udvartartást, mely évenként a magyar állam háztartásnak 3.650,000 forintba, tehát százazrekkel többbe kerül mint az összes állami igazságszolgáltatás, öt annyi mint az öszves törvényhozás, tíz annyi mint az öszves népnevelés; jelenleg a „közösügyek“ rovata alatt több mint egy millió forintot fizetünk évenként külügyi kiadásokra, de ez csak alig harmadrésze azon 4,100,000 forintnak, melybe a külügy az egész „osztrák-magyar monarchiának“ évenként kerül. Igen mert a „birodalmi tetőzet“ láthatatlan keze görcsös ingerültséggel ragadja magához még mindig azon ezreket, melyeket a népneveléstől, a börtönrendszer javításától, a szegényügytől, közegészségügytől, anyagi érdekeink támogatásától megvonhat és a római osztrák nagy követ inasainak ruhapénztárába vagy párisi osztrák nagy követ tánctermi szökökútainak pénztárába dugdoshat.

Különös, hogy Poroszország fön tudja tartani „nagyhatalmi“ állását 1,007,730 *) tallérnyi külügyi budgettel (1868): hanem az „osztrák-magyar monarchia“ „nagyhatalmi állásának“ föntartására 4,100,000 forint évenkénti külügyi budget sem elég!

sokkal kevesebbet kellene rájuk költenünk mint a mennyi jelenleg a „közös“ hadseregre fizetett illetékünköl nyugdíjas tábornokokra stb. esik.

Ha önálló nemzeti hadseregünk volna, abba mi a legszigorúbb képesítvényi rendszert hozhatnók be az előléptetésnél, parlamentileg leszoríthatnók a térről a jogosulatlan junkeri hiúságot, és államintézményeink célszerű demokratizálása által méltó pályát nyithatnánk a tehetségek azon sok ezreinek, kik nem tüzetesen katonai tehetségek, de a kiknek a „közös ügyek“ főnálltáig sem a hadseregen kívül tisztes kenyeret adni a túlterhelt, gyökeres reformra képtelen „osztrák-magyar“ „birodalom“ nem bír, sem a hadseregen belül mást mint — az oligarchikus kegyencek kilátásainak teljes épségében tartása mellett — évtizedről évtizedre kínákozó egy-egy korszerű elöléptetési esélyt biztosítani nem képes.

*) Már maga ez adat megcáfolja azok aggodalmát, kik azt hiszik, hogy egy önálló magyar külügyminiszterium és diplomacia, ha méltó akarna lenni Magyarországhoz, szükségkép többbe kerülne, mint azon kirívó öszveg, melyet most mint részletet a „közös külügyek“ rovatára fizetünk. Poroszország élettusájának jelen nagyszerű erőfeszítései közepette is fön bír tartani egy állami rangjához méltó diplomatiát egy millió tallér: mért ne tarthatna el Magyarország egyet cnek egy harmadrészen?

Mikor lesz lehetővé a takarékoság nálunk e téren?

Nem előbb mint akkor, ha majd Magyarország törvényhozása szintúgy mint a „másik fél“ törvényhozása saját maga fogja megszabhatni a külügyek vezetésének szintúgy mint a külképviseletésnek kiadásait.

Másik nagy oka államkiadási rovataink jelen lehangelő aránytalanságának az, hogy a pénzügy nekünk évenként vagy 50.000,000-ba kerül.

Igaz, az 1869-diki költségvetésben ez 50.000,000 forintból 22.000,000 forint a „bányák“-ra esik. De nem ismerhetjük még az 1869-diki zárszámadást, s így nem tudhatjuk, nem találandott-e az odavetett 22.000,000 forintnyi tétel, — mely mint beruházás a „rendes“ államköltségvetési szükséglet címe alatt valóban kissé fölötlő, — utólagosan legalább részben más kimagyarázást; de ha eltekintünk is e 22,000,000-tól, még mindig 28,000,000-nyi összeg áll előttünk „rendes“ pénzügyi szükséglet címén. Az 1870-dik előirányzatban ez arány még kedvezőtlenebb, mert ebben a bányákra stb. csak 15,000,000 a többi pénzügyi rovatra azonban vagy 30,000,000 forintot kér a kormány.

Minek ily nagy összeg?

Azért, mert a „közös“ pénzügyministerium akarja így.

A kiegyezkedéskor Magyarországnak átkellett vennie a törvénytelen központosítás egész pénzügyrendszerét özves közegeivel együtt. A magyar törvényhozásnak nem szabad sem olcsóbb kezelése, sem olcsóbb behajtási módzatokhoz folyamodnia; nem szabad még csak saját fiait sem pénzügyi állomásokon alkalmaznia; el kell néznie, hogy a „magyar királyi pénzügyministerium“ az ország fővárosában idegen ajkú hivatalnokok tápintézete legyen, mely a maga ügyeit mind e percig német nyelven vezeti: vagy ha akarna is változtatni e félszégeken az országgyűlési ellenzék: a többség, a kormánypárt kötve érzi kezeit, mert a kormány, mely e párt kebeléből kifolyt, Bécsből ily szellemben látszik venni kérlelhetetlen utasításait.

Az 1870-diki budgetjavaslatban 1,800,000 forintot kér a kormány pénzügyi hivatalnokok nyugdíjazására. Oly hivatalnokok nyugdíjazására, kiknek nem csak hogy a magyar állam mint ilyen egyáltalán semmi tisztán világosan kimutatható hasznát nem vette, hanem a kik legnagyobb részt még most is az ötvenes években gyakorlott bécsi központosítás letéteményeseiül tekintik magukat

és keserű élettusában állnak az egész magyar polgárossodással, az egész magyar népélettel.

És mi okozza nekünk mind e hátramaradást, mind e fájdalmas küzdelmet?

Ismét a „közös ügyek“, a „közös pénztár“, a „közös pénzügyministerium“ kiapadhatlan hatalmi terjeszkedései. Ezek okozzák pénzügyre tett kiadásaink súlyos túlterheltségét; okozzák pedig nem csak azért, mert a „közös ministeriumi“ tetőzet vagy sok ezer többnyire idegen ajkú pénzügyi hivatalnok és pénzügyőr kitarását szabja ránk, de okozzák legkivált azért, mert népünkben a gyűlöletet az adózás ellen mesterségesen szitogatják a valóban önálló magyar államélet akadályozása által, a helyett, hogy népünket az adózás terheinek készséges elviseléséhez hozzátörödtetni valaha is képesek volnának.

Mily összegeket kell most pénzügyi közegeinknek az adóhátralékok karhatalommal behajtására igénybevenniök, helyesebben mily nagy része költséges pénzügyi államközegeinknek válnék teljesen fölöslegessé, vagy legalább olcsóbb önkormányzati megyei, községi közegek által pótolhatókká, ha népünk nem „közös hadsereg“-beli katonákat, kik még mindig nem szünhetnek meg az 1849-diki megszárlásokra és az ötvenes évek szenvedéseire emlékeztetni, hanem kizárólag magyar katonákat, magyar zászló alatti, magyar nyelven vezényelt „magyar hadsereg“-beli katonákat látna e hazában maga körül! Fogná-e ily keserű viszatetszéssel fizetni népünk az adót, ha tudná, hogy ezen adót valóban hazai érdekeink támogatására fizeti és ha ez adó valóban nem haladná túl az elviselhetőség mérveit! *)

Államháztartásunk költségvetésébe okszerűbb beosztást csak úgy hozhatunk be, ha vagy megszüntetjük a „közös ügyek“-et, vagy jelentékeny mérvben emeljük a már úgy is nyomasztó adót.

*) Hogy jelenleg az adóhátralékok még mindig oly súlyosak, ennek okai és okozatai egy tév-körben mozognak, melyből alig fogunk kiszabadulni másként mintha megszüntetjük a közös ügyeket. Népünk a jelen adóterheket alig bírja már elviselni: hogy az adó oly súlyos, ennek oka nagyrészt az adóbehajtási közegek nagy száma és költséges volta: ezek ismét azért szükségesek, mert a nép nem eléggé készséges az adó fizetésének teljesítésében: igen, de ha nem is fejt ki több buzgalmat az „osztrák-magyar“ reálunióban a nép az adófizetésben, nem következik, hogy megfogná tagadni ismert hazafiasságát, ha adóját kizárólag egy szabad Magyar haza oltárára kellene letennie, kivált, ha éppen az által válnék leszállíthatóvá adója, hogy hazafiasságát a szabad Magyarhaza irányában nagyobb adófizetési készség által igazolná: a mennyiben t. i. a nagyobb készség az adóbehajtást és kezelési közegek jelentékeny leszállíthatását, s legalább részben olcsóbb önkormányzati közegekkel pótolthatását is fogta maga után vonni ez esetben

Avagy talán nem is annyira sötét még a valóság mint a hogy mi azt rajzoljuk, s talán nem is szükség épen magát az adót emelni, — talán e nélkül is fogjuk állambevételeinket szaporíthatni, s ekként nagyobb összegeket fogunk fordíthatni értelmi, erkölcsi, anyagi szükségleteinkre, érintetlenül hagyván a kiadások mindazon nagy tételeit, melyeket változatlanokul kell megtartanunk, az alatt is míg a közös ügyek önállanak? S talán nem is annyira nyomasztó az adó, mint ezt az ellenzék talán épen csakis a közmegelekedetlenség szitogatására hireszteli?

Ez két külön kérdés, szabadjon előbb az elsőre felelnem.

Franciaországon az összes állambevételnek folyik be 74.3%-ka adóból, 5.5 %-ka államjavakból. és 20.0 %-ka egyéb vegyes forrásból, Poroszországon az összes állambevételnek 56.0 %-ka folyik be adóból, 44.0 %-ka államjavakból, semmi %-ka egyéb vegyes forrásból, Oroszországon az összes állambevételnek 57.2 %-ka folyik be adóból, 14.2 %-ka államjavakból, 28.6 %-ka egyéb vegyes forrásból. Olaszországon az összes állambevételnek 58.4 %-ka folyik be adóból, 2.6 %-ka államjavakból és 39.0 %-ka egyéb vegyes forrásból. Sőt még a cisleithan országok állambevételének is csak 53.4 %-ka folyik be adóból, 7.5 %-ka államjavakból és 39.1 % ka egyéb vegyes forrásból.

Magyarországnak, 1869-diki költségvetési előirányzata szerint, összes állambevétele csak 3.1 %-ban folyik be államjavakból, csak 21.4 %-ban „egyéb vegyes“ forrásból, és 75.5 %-ban adóból. *)

Más szavakkal: Europa legkiadásterheltebb államai közül egy sem szorúl a maga szükségleteinek fedezésében annyira a nép közvetlen és közvetett megadóztatására, mint Magyarország.

*) Norvegiában egyenes adó tulajdonkép nem is létezik, mind a 100% közvetett adó. Nagy-Britanniában és Írthonban az egyenes adó 14.9%-kát, a közvetett adó 85.1%-kát teszi az összes adónak. Oroszországon az egyenes adó 20.1%-kát, a közvetett 79.9%-kát teszi az összes adónak. Svédországon az egyenes adó 24.3%-kát, a közvetett 75.7%-kát teszi az összes adónak. Franciaországon az egyenes adó 24.6%-kát, a közvetett 75.4%-kát teszi az összes adónak. Bajorországon az egyenes adó 28.4%-kát, a közvetett 72.6%-kát teszi az összes adónak. Dániában az egyenes adó 27.1%-kát, a közvetett 72.9%-kát teszi az összes adónak. Portugáliában az egyenes adó 29.6%-kát, a közvetett 70.4%-kát teszi az összes adónak. Belgiumban az egyenes adó 31.2%-kát, a közvetett 68.8%-kát teszi az összes adónak. Hollandiában az egyenes adó 32.7%-kát, a közvetett 67.3%-kát teszi az összes adónak. Schweizban az egyenes adó 33.9%-kát, a közvetett 66.1%-kát teszi az összes adónak. Poroszországon az egyenes adó 33.8%-kát, a közvetett 66.2%-kát teszi az összes adónak. Badenben az egye-

A 147,539,600 forintnyi „rendes“ fedezeti főösszegbe csak 3,085,500 forintot szolgáltatnak az államjóságok jövedelmei, csak 2,307,600 forintot szolgáltatnak az államerdőségek; csak 3,355,500 forintot a posta jövedelme, csak 762,000 forintot a távirda, 23,877,900 forintot(?) a „bányák és pénzverés“, és 111,640,600 forintot a közvetlen és közvetett adók. A 25,241,206 forintnyi „rendkívüli“ fedezetbe pedig 22,229,000 forint a vasuti kölcsönből folyt be. Mindez az 1869-diki előirányzat szerint.

Államszámvevőszékileg megvizsgált zárszámadás még nem fekszik előttünk: az 1869-diki zárszámadásnak nem lehet eléggé meggyőző ereje mindaddig, míg a pénzügyministerium az 1867-diki zárszámadást is, melylyel még mindig tartozik, elénk nem terjeszti: nincs jogunk tehát jövőre kedvezőbb arányt venni föl a fedezet-ágak között, mint a minőt az 1869-diki előirányzathoz kivontunk, s mint a melylyel az 1868-diki és 1867-diki költségvetések előirányzatai is lényegileg megegyeznek: sőt megegyeznek ama kedvezőtlen aránnyal a hatvanas- és ötvenes évek törvénytelen bécsi előirányzatainak fedezet-ági arányai is 1867. február havától számítva visszafelé le egészen a világosi fegyverletélig.

Ha tehát megtartván a „közös ügyeket“ szükségkép megtartjuk egyfelől a hadseregre, hajóhadra, quotára stb. tett kiadások és másfelől a törvényhozásra, igazságszolgáltatásra, közoktatásügyre, közegészségügyre, szegényügyre, földművelésre, iparra, kereskedelemre, közmunkaügyre, közlekedésügyre tett kiadásaink eddigi lehangelő arányait, ugyan hogy fogunk fordíthatni valaha is az eddiginél kellőleg nagyobb összegeket közoktatásügyre, közegészségügyre, igazságszolgáltatásra, földművelésre, iparra, középítkezésre, közlekedésügyre stb., ha bevételeinket az eddigieknél kellőleg magasabbra nem fokozzuk, azaz ha az adót, mely összes bevételeinknek jelenleg 75.3 %-ig forrása, jelentékeny mérvben nem emeljük?

Valaki erre azt mondhatná, hogy jövedelmeztessek jobban je-

nes adó 37.3%-kát, a közvetett 62.7%-kát teszi az összes adónak. Württembergben az egyenes adó 37.6%-kát, a közvetett adó 62.4%-kát teszi az összes adónak. Spanyolországon az egyenes adó 43.7%-kát, a közvetett 56.3%-kát teszi az összes adónak. A cisleithan országokban az egyenes adó 46.2%-kát, a közvetett 53.8%-kát teszi az összes adónak. Szászországon az egyenes adó 47.0%-kát, a közvetett 53.8%-kát teszi az összes adónak. Görögországon az egyenes adó 48.2%-kát, a közvetett 51.8%-kát teszi az összes adónak. Olaszországon az egyenes adó 51.2%-kát, a közvetett 48.8%-kát teszi az összes adónak. Magyarországon az egyenes adó nem kevesebb mint 77.8%-kát, a közvetett nem több mint 22.2%-kát teszi az összes adónak.

jelenlegi összes bevételünk azon 24.5 %-kát, mely más forrásból, nem adóból ered, vagy vegyünk föl kölcsönt, és fedezzük ebből értelmi, erkölcsi, anyagi szükségleteinket.

Kölcsönt? Ugyan van-e kilátásunk előnyös, vagy egyáltalán csak elfogadható kölcsönt kötni, mindaddig míg a bécsi patrimonialis tetőzet árnyékában hűtőző bankári külön érdek ugyanazon nyomást, Magyarország részéről ellenőrizhetlen diplomatiái nyomást gyakorolhatja a pénzpiacokra, mint a melyet a vasuti kölcsön kieszközlésekor gyakorolt, s mindaddig, míg a pénzvilág lelke mélyében retteg, hogy a Magyarország és Ausztria közti természetellenes realunió is egy válságos pillanatban teljes elszakadásra, s Ausztria végfölbomlására vezethet —? Mig a „közösügyek“ főnállnak, addig tegyünk le a reményről józanul elfogadható kölcsönt köthetni Magyarország számára.

Ez nézetünk a kölcsönről.

A 24.5% — nem- adóból befolyt bevételforrás kellő szaporíthatását a közelebbi jövőben pedig komolyan nem is emlegetheti az, ki a pénzügyministernek legujabban megjelent előterjesztését az „Államvagyon“-ról áttanulmányozta, és ismeri azon megdöbbentő aggályokat, melyek az előirányzatban 23,000,000 forint bevétellel szereplő „bányák és pénzverés“ ügye iránt hazánk szakértő köreiből megújulva fölmerültek.

Nincs itt más mód a kimenekvésre, mint vagy emelni a nyomasztó adót, vagy megszüntetni a közösügyeket.

De tán nem is annyira nyomasztó az adó a valóságban, mint ezt az ellenzék állítja —? Ez a második kérdés, melyre feleletet adhat közigazgatási viszonyaink tanulmányozása, feleletet adhat az európai államok adóinak egybehasonlító statistikája, de talán még inkább fognak adhatni feleletet a kormány és pártjának tagjai.

Lesznek, kik azt fogják mondani, hogy Magyarország lakosainak száma 15.348,000 és e tizenöt millió lakosnak összes közvetlen ugymint közvetett adója 112.639,000 forint, a „Reichsrath“-ban képviselt királyságok és országok lakosainak száma 20.305,000 és összes közvetlen úgy mint közvetett adója 166.427,115 forint lévén. nagyobb adóteher nyomja cisleithan szomszédainkat mint bennünket: miután a „másik fél“ államterületén egy-egy lakosra 8.3 forint adó esik, nálunk pedig nem 8.3 forint esik egyegy lakosra, hanem csak 7.3 forint.

Ezt mi sem akarjuk tagadni; de igenis kétségbevonjuk, hogy

rént ebből az következne, hogy adónk nem volna, népünkre nézve valóban súlyos, csaknem elviselhetetlen.

A „Reichsrathban képviselt királyságok és országok“ fekvő nemzeti vagyonértékét 5.908,179,684 forintra becsülte maga a bécsi kormány statistikája a határőrvidéket be nem számítva: holott az alkotmányosan kormányzott magyar államterület összes nemzeti vagyonértékét csak 2.792,087,840 forintra becsülte: ugyanazon kormány, ugyanazon hatalom statistikája, mely majdnem nyíltan föladatául vallotta még az adóval is büntetni, a levert „lázadó“ országot, a mennyire csak lehetett.*) Egy későbbi hivatalos kimutatás szerint „Cisleithania“ összes fekvő vagyon értéke — ismét nem számítva bele a határőrvidékét — 5.908,500,000 forint.

A magyar korona területének összes fekvő vagyonértéke — ismét nem számítva bele a határőrvidékét, — nem több mint 2.791,500,000 forint. Az összes „osztrák-magyar“ monarchia gazdasági állatainak értéke 968.000,000 forint: ebből azonban Magyarországra csak 353.000,000 forint, Horvátországra csak 30.750,000 forint, Erdélyre csak 75.000,000 forint esik, a többi mind a „másik félre“, szintúgy az összesen 265.000,000 forintra becsült gazdasági eszközök értékéből is csak a jóval csekélyebb rész, 102.750,000 forint esik a királyhágón inneni Magyarországra, 17.000,000 Erdélyre és 7.000,000 Horvátországra **)

Az összes „osztrák magyar“ monarchia iparcikkeinek értékét 1.200,000,000 forintra halljuk becsültetni, hogy azonban az értéknek ismét még csak harmadrésze sem esik a magyar korona területre, ki-

*) Köztudomásulag a bécsi pénzügyministeriumnak, ezen az 1851-56-dik évi adók- és illetékekre alapított számeredményével, 10, 785, 173, 688 forinttal csaknem megegyezik azon számeredmény, melyet b. Czörnig a termelési módszer alkalmazásával hozott ki tanulmányaiból. B. Czörnig szerint az összes „Osztrák-magyar monarchia“ nemzeti vagyonértéke 10, 531,000,000 forint volna. Ez értékbe azonban még Lombard-Velence vagyonértéke is be van tudva 880,000,000 forint értékben. Újabb, teljesen megbízható adatok e téren még mindig hiányznak; a mi időközben ötletkép fölhozatott, még tán annyira sem alapszik hiteles adatokon mint közölt régibb számítások.

**) Mennyire hátrább áll ipargazdaságunk is a „másik fél“ államterületénél, kitetszik már azon körülményből is, miszerént míg „a cisleithan“ államterületen 1863-ban a gőzgépek száma 2323, lőerejük 35,809 volt: addig a magyar korona területén 1863-ban a gőzgépek száma 482, a lőerő 8162 volt. 1863 óta a gőzgépek száma hazánkban jelentékenyen szaporodott, de még mindig messze állunk a téren nyugati szomszédainktól. Még inkább kitűnnék Magyarország szegénysége,

tetszhetik azon körülményből, miszerént hazánkban a patens adó 5.675,479 forint o. érték 17.04%-kát képviseli csak, a kereskedelmi pedig 15.51%-kot csak. A takarékpénztári betétek értéke 1865-ben 125.142,808 forint tőkét tőn a „másik fél“ államterületén: Magyarországon azonban még 1867-ben is csak 63.644,041 frtot: elannyira, hogy mindezen adatok alapján vajmi kevés látszatával bir ugyan azon becslés, mely félreismerhetlen túlvérmességgel az „osztrák-magyar monarchia“ öszves évi nemzeti jövedelmét 12.370,000,000 francra tette, de annyi tagadhatatlan, miszerént, a jövedelemre nézve még oly kedvező sem az arány hazánk és a „másik fél“ között, mint a minőt az öszves vagyonértékre nézve imént jeleztünk és még azon esetben, ha 12.000,000,000 francra tesszük is az öszves „osztrák-magyar monarchia“ évi nemzeti jövedelmét, még ezen esetben sem tehetjük külön a magyar korona területének öszves évi nemzeti jövedelmét még csak 4.000,000,000 francra sem, a „másik fél“ öszves évi nemzeti jövedelmét pedig többre kell tennünk 8.000,000,000 francnál. Vegyük most a lakosok számát, osszszuk el itt is, ott is vele az öszves évi nemzeti jövedelmek maximumát és úgy fogjuk találni, hogy míg hazánkban minden egyes lakosra átlagúl 285 franc, a „másik fél“ államterületén pedig minden lakosra átlagúl 400 franc esnék. Nagyon tévednek tehát, kik a lakosok merő számarányainak alapján — minden tekintet nélkül a jövedelemre — állítván föl párhuzamaikat, a „másik fél“ adóterhét aránylag súlyosabbnak találják mint azon adóterhet, mely Magyarország népét nyomja. Ezt kétségbe vonhatni csak azok fogják, kik nem hajlandók figyelembe venni, miszerént fönközölt hivatalos adatokból következőleg, míg a „másik fél“ területén minden egyes lakos 400 franc jövedelmi átlagból fizetne 30 franc adót, hazánkban egy egy lakosra 285 franc jövedelmi átlag után esnék 20 franc adó. Avagy nem könnyebben fizethet tán valaki 30 franc adót 400 franc jövedelem, mint 20 franc adót 285 franc jövedelem után?

Franciaországon (1860) a földmivelés évi öszves jövedelme

ha a ki- és beviteli forgalom statistikája mindkét államterületről teljesen elkülönítve szóllana.

Egyébiránt hogy mennyire hátraállunk e téren is a külföldhöz képest, mutatják a következő számok, is: Franciaországon a gőzgépek száma 19.724, a lóerő 242,209; Poroszországon 6669, a lóerő 137,377; Szászországon 1003, a lóerő 15,633; Bajorországon 536, a lóerő 22,753; Svédországon 314, a lóerő 1,500; Hollandiában 983, a lóerő 15,821; Belgiumban 6664, a lóerő 147,616; Württembergben 388, a lóerő 28,465; a „Zollverein“ területén 8821, a lóerő 222,985.

7.318,000,000 franc*); az iparé 11.121,000,000 franc, a kereskedelem, bank és közlekedés, továbbá a szellemi munka, hivatalos szolgáltatás jövedelmével együtt pedig körülbelül 15.000,000,000 francra becsülnék: a mi hozzáadva a földművelés 7.318,000,000 francnyi jövedelméhez több mint 22.700,000,000 francnyi nemzeti összjövedelmet tenne ki évenként.

Franciaország öszvesen vagy 1.800,000,000 franc adót fizet. De nem fizethet-e 1.800,000,000 francot hasonlíthatlanul könnyebben Franciaország 22.700,000,000 francnyi nemzeti jövedelem mellett, mint a hogy Magyarország 112,000,000 forint adót fizet mindenestre kevesebb, mint 4.000,000,000 francnyi öszves nemzeti jövedelem mellett?

Franciaországon az öszves nemzeti jövedelemből egy egy lakosra 598 franc évi jövedelemátlag, az öszves adóból pedig minden egyes lakosra 33 franc 98 centime évi adóátlag esik. Vajjon, nem fizetheti-e meg Franciaország népe hasonlíthatlanul nagyobb könnyűséggel 598 francnyi évi jövedelem átlagából a 33 franc 98 centime évi adó átlagát, mint Magyarország népe — mely az öszvesen 12,370 millió franc**) értékre becsült „osztrák-magyar monarchia“-i öszves nemzeti jövedelemnek egy harmadrészét sem teszi, s melynek főnkénti átlagos jövedelme semmi esetre sem rughat többre 285 francnál, — fizetheti-e 285 francból a 20 francnyi főnkénti évi adóátlagot? Poroszország népének fejenként évi jövedelme 455 franc, fejenkénti évi adóátlaga 19 franc, 24 centime: vajjon nem hasonlíthatlanul kevesebb adóteher nyomja-e Poroszország népét — dacára jelen nagy-szerű világtörténelmi erőfeszítéseinek — mint hazánkét — ?***)

*) „Statistique Agricole“, has. ösz. Léonce de Lavergne tanulmányával Barral „Journal d' Agriculture“-jében (1869, février) (M. Block „L' Europe politique et sociale“ — p. 316.)

**) M. Block: „L' Europe politique et sociale“. Paris. 1869. Block számadata ha nem is egészen pontos, — a minthogy pontos, Dudley Baxter okadatolása szerint nem csakhogy mi nálunk, de még Angliában sem lehet — a felől mégis teljesen megnyugtathatjuk magunkat, miszerént nem kevesebb mint a valóság, miután Hoffmann az üzlettöke nélküli mezei földértéknek évi tiszta jövedelmét csak 632.000,000 forintra számította ki meglehetősen megbízható alapokon.

***) Nagy-Britanniában J. Dudley Baxternek „National Income“ című művében közrebocsátott tanulmányai nyomán egyegy lakosra 685 franc évi jövedelem átlag és 51 franc évi adó átlag esik. Ez százalék szerint terhesebbnek látszanék mint a mi népünk terhe: de vajjon nem hasonlíthatlanul könnyebb-e a 685 francon megszerezhető életmód élveiből évenként 51 francot engedni mint 285 francból 20 francot? Oroszország nemzeti jövedelmét Block Buschen után veszi számítási alapul, ámde ez éppen oly hibás alap mint az Olaszország nemzeti jövedelmére vonatkozó száanyag, a minthogy erről, úgy hiszem, az „Europe“ szerzőjét szakíróknak europaszterei ítészi fölszólalásai eléggé meggyőzhették.

Leverő egy tanútság, de még inkább leverő lesz az ránk nézve, ha megfontoljuk, miszerént nem csak azért terhebb a magyar nép adója, mert általában véve nagyobb százalékát teszi öszves átlagos évi jövedelmének mint a hány százalékát a franciaországi vagy poroszországi adó a francia és porosz nép átlagos évi jövedelmének képezi: hanem hasonlíthatatlanul terhebb azért, mert míg a francia 598 francnyi, a porosz 455 francnyi évi jövedelem átlagból még a 33 vagy 19 franc adó levonása után is tűrhetőleg fedezheti életfentartási szükségleteit: addig a magyar a 285 francnyi évi átlagból is alig bírja tengetni sanyarú életét: a franciától, porosztól, az adó legfőlebb a kényelem kilátásait zárja el, a magyartól — átlag szállva — úgyszólván egyenesen magát a betevő falatot veszi el.

De még ez észrevétel sem világítja be kórállapotunk képét egészen.

Az átlag, melyet a statistika fölállít, messze marad hátra azon nyomor mögött, melyet a valóságban a vagyon csoportosulása népünk egyes társadalmi rétegeiben megállandósított. Magyarország túlnyomólag földművelő ország. Népe inkább él földművelésből mint bármely művelődési állam Európában.

Franciaországon (1866 é.sz.) 38.065,000 lakos közül csak 19.598,000 él földművelésből, 13.770,000 iparból és kereskedelemből, 3.607,000 „profession libérale“-ból, 1.090,000 „egyéb“ keresetágból.

Poroszországon 8.399,730 lélek él csak földművelés után közvetlenül és közvetve; 2.306,000 ipar, kereskedelem, tudomány, művészet stb. után él; a többi egyéb keresetágból.

Olaszországon 7.708,631 lélek földművelés után, 3.072,245 kézmű után, 634,438 kereskedelem után, 534,488 tudomány, művészet, szabad mesterség után, 604,337 tőkepénz után, 7.850,574 egyéb jövedelem után stb.

Spanyolországban 3.810,171 él csak földművelés után, 1.248,000 ipar, kereskedelem után, 510,527 tőke után, stb.

A „Reichsrath“-ban képviselt királyságok és országokban is 2.999,096 földbirtokos és 2.448,741 mezőipari segédmunkás mellett 715,840-re rúg a tőkepénzesek és háztulajdonosok száma, 672,373-ra a gyárosok és iparosoké, 1.115,316-ra a műipari segédmunkásoké, 127,150-re a kereskedőké, 96,427-re a kereskedelmi segédmunkásoké, stb.*)

*) A „másik félre“ és Magyarországra nézve csak a férfiak számítvák. nők, gyermekek nem.

A magyar korona területén azonban 1.365,466 földbirtokos, 102,411 mezeti segéd munkás mellett csak 227,279 a gyárosok, iparosok száma, csak 182,733 az ipar- segédeké, csak 24,345 a kereskedelmi segédeké, csak 171,273 a tőkepénzeseké és háztulajdonosoké.

Vegyük már most hozzá azon kedvezőtlen viszonyokat, melyeknek földművelésünk a százados hátramaradás, égalji hátrányok és a bécsi központosító törekvések pénz- és hitelműveletei *), forgalmi politikája folytán kitéve van; vegyük hozzá azon körülményt, hogy míg Franciaországon, Poroszországon, — s a művelődési államokban egyáltalán — a nemzeti vagyon fölosztásában oly fokozatosságot észlelünk, mely a maga emelkedésében is, kisebb vagyon értékekről nagyobb vagyonértékekre, megtartja viszonylagainak haladvány-kulcsát az egyének számához képest: addig nálunk a nemzeti vagyon fölosztása a maga fokozatosságában nagyon is érezhető résteljes szökéseket mutat, melyek éppen az idézett államokban tömegesen szereplő nagy adófizetők nevezetes többrendbeli rétegeinek rovatait hagyják majdnem egészen üresen; vegyük végül hozzá, miszerént az irhonihoz hasonló nyomor, kivált 1863 óta hazánkban is több mint ezer négyszögű mérföldnyi területen majdnem egészen megállandósult **) és befogjuk vallani, miszerént 20 franc adó 285 nemzeti fejenkénti jövedelemátlaghoz képest hazánkra oly terhet ró, minőről viszonyainkkal közelebbről nem ismerős államférfiaknak fogalmuk sem lehet.

De azt mondják, szükségtelen mindezt az államháztartási költségvetésből fedezni.

Községi, megyei adó, magán vállalkozással jóhiszemű kapcsolatban pótolhatják értelmi, erkölcsi, anyagi érdekeink javára azt, a mi államköltségvetésünkéből nem kerül.

Ezt mondják sokan.

Legkivált azok, kik még a decentralisatio egyes mozzanataival

*) L. erre nézve e mű mellékletében azon levelet, melyet Kubinyi Lajos szerzőhöz intézett.

**) A tófalviak esetét mindenki ismeri. De hogy ez az egyes községek földhöz ragadt szegénységének nem egyedüli esete, ezt aligha fogják kétségbe vonni azok, kik akár kataszteriális munkálataik közben, akár a belgabank és egyéb hitelvállalatok ügyében fáradozva egyes vidékeink közigazgatási viszonyaival a helyszínen alaposan megismerkedtek. Ehöz járúl, hogy a Bach alatt kivetett igazságtalan kataszter még ma is igen sokhelyütt oktalan súlylyal nehezedik a népre. Érdekes adat a sok közül erre nézve, hogy míg Villányon egy hold szőlőt e kataszter szerint 24 forint adóval vettek föl, addig Sz.-Fehérvárott 31 frt és 50 krajcárral, tehát csak 10 krajcárral olcsóbban mint Somlyón, stb.

is hajlandók kacérkodni, csakhogy a — bécsi — központosítási törekvésekkel ne kelljen határozott férfiassággal szemközt állniok!

Minmagunk is, midőn helyzetünk szégyenteljes nyomorát főnebb ecsetelni megkísérlettük, s midőn azt láttuk, hogy állami költségvetésünkben e szégyenteljes nyomor megszüntetésére kellő pénz-erő nem kerül, minmagunk is fölföltettük azon kérdést, hogy egyik, másik rovata kielégítésére, nem fog-e kerülni a községi költségvetésből? Annyival is inkább, miután láttuk, minő sokat lendítenek Belgiumban, Olaszországon, Franciaországon mind az értelmi, mind az erkölcsi, mind az anyagi érdekeken a községi költségvetések.

E kérdésekre csak most adhatjuk meg e feleletet: most, miután megismerkedtünk a teher azon fokával, melylyel már maga állami adónk is népünket terheli.

Hiú önámítás községi adóval akarni hazánkban fedezni azon szükségleteket, melyeknek államadónk, pedig ez is már magában véve már most is csaknem elviselhetetlen, — nem hogy felét, nem hogy negyedrészt, hanem alig hogy tizedét fedezi.

Vannak szükségletek, melyeket más, mint állami költségvetésünk nem is fedezhet. Ilyenek a „birói hatalom gyakorlásáról“ hozott törvény által tüzetesen államivá avatott igazságszolgáltatás szükségletei, a magas tanodák, országos közintézetek, törvényhozás stb. szükségletei: de még oly szükségleteinek fedezésére is, minők többek közt az alsóbb közoktatás, földművelés, ipar, kereskedelem, közmunka, közlekedésügy, közegészségügy, szegényügy, remélhetünk-e kellő pénzerőt a községi költségvetésektől, az öszves nemzeti jövedelem sanyarú csekélyszerűsége, és közgazdászati viszonyaink mostohasága mellett?

Miként már említők, kormányunk elmulasztotta Belgium és Olaszország példájára egybeállíttatni községi költségvetéseink részletes kimutatását.

Azt nem tudjuk hivatalosan, hogy öszves községeink évenként mennyit fordítanak közlekedésre, közoktatásra, iparra, földművelésre, kereskedelemre, közegészségügyre, szegényügyre, stb.: de annyit még is tudunk, hogy legtehetősebb, legműveltebb, legnépesebb községeink legnagyobb része sorvasztó adóssággal, undok deficittel küzd évtizedek óta, legkisebb kilátás nélkül jövedelmeinek jelentékeny öregbítésére: és mindezek dacára, a közlekedés, közoktatás, ipar, földművelés, kereskedelem, közegészségügy, szegényügy minő alantas fokon állanak mind e községeinkben, ezt körülményesebben ecsetelgetnünk fölösleges.

Mi következik ebből?

Az, hogy ha e hiányokon az állampénztár alig tizedrészben sem segít, a községi adó fölemelése sem foghat e hiányokon kellőleg segíteni. Mert vagy jelentéktelen mérvben fogják községeink e célokra adójokat emelni, és ez esetben, az eredmény nem mozdíthatja elő a korszerű reformot úgy mint kellene, vagy pedig oly magasra fogják emelni községi adójokat, miszerént az államköltségvetés mulasztásait e részben a reform javára helyreépíthessék, és ez esetben egykét évi kísérlettel tönkre fogják tenni a községek lakosait.

Itt közép út nem lehetséges.

Községeink pénzügyi erejére némi világot vethet azon kimutatás, melyet a kormányközegek legközelebb a királyhágón inneni Magyarország szabadkirályi városainak évi kiadásairól és bevételeiről közöltek.*) E kimutatás szerint 40 szabadkirályi városnak 1868-diki költségvetési előirányzata szerint kiadása 7.842,481 forint, bevétele pedig csak 7.409,837 forint volt, s ezen arány egyéb rendezett tanácssal bíró községeink költségvetésében is körülbelül föltalálható; leszámítva pedig az alföld nagy magyar községeit és a német iparos községeket, egyéb községeink legnagyobb részt úgy szőlővín földhöz ragadt szegények.

Lehet-e tehát józanul komoly eredményeket várni azon politikától, mely községi adóval kívánja pótoltatni ama pénzerőt, melylyel államköltségvetésünknek hazánk öszves értelmi, erkölcsi, anyagi szükségleteit támogatni kellene?

Lehet-e józanul azt várni, hogy községeink, — s különösen azon sok ezerre menő községeink, melyekben a tanodák eddig a nélkülözésteljes silányság színvonalán tengettek vagy egyáltalán nem léteztek, — megfogják testesíteni az 1868: 38 törvénycikk szerzőjének szándokát és az állami adó 5%-káig fognak azonnal adót vetni „népoktatási“ célokra és azt kellő időben sikerrel is fogják értékesíthetni, most, midőn még azon községi adót sem bírják kellő időben, hiány nélkül behajtani, sőt igen igen sok esetben, épen az iskolákkal szűkölködő községekben egyáltalán nem tudják behajtani még csak azon községi adót sem, mely a legszükségesebb községi kiadások fedezésére kell?

Vagy tán ezentúl nem lesznek meg községeinknek mindazon kiadásai, melyek eddig voltak, s tán ezentúl az eddigi költségvetés keretein belül is több fogott jutni tanodákra, közlekedésre, szegényügyre, közcégességügyre, stb. — ?

*) „Hivatalos statisztikai közlemények“ II. évf. I. füzet. Pest, 1869.

Hiú ábrándozó hiheti ezt, csak oly gondolkodó, ki külföldi transcedentalis állambölcsek könyveiből ismeri a „község“-et, s nem a hazai népéletből!

Küzdeni fognak községeink — egy néhány kivételével — ezen-túl is mindazon nélkülözésekkel, melyekkel eddigi vonaglósaikban küzdöttek; küzdeni fognak saját deficitjeikkel, küzdeni saját lakosaik tehetetlenségével mindaddig míg az államadó oly nagy lesz mint jelenleg, vagy még az eddigénél is terheesebb. Küzdeni fognak községeink; de mind hasztalan! nem fogják pótolhatni azt, mit más nemzeteknél pótolnak, hol az államadó nem áll oly képtelen arányban az öszves nemzeti jövedelemhez miként nálunk.

Belgiumban, Olaszországon a tartományok, Schweizban a cantonok, Franciaországon a départementek szintén jelentékeny mérvben jönnek az állam költségvetésének segédére.

Belgiumban azonkívül, hogy a községek 1863-ban öszvesen 72.053,741 francot adtak ki zárszámadásaik szerint — még pedig községi közigazgatásra 8.630,096 francot, szegényügyre 4.028,147, polgárőrségre 203,836 francot, közoktatásügyre 5.652,473 francot, községi utakra 5.598,504 francot, ingatlanok beszerzésére 3.094,977 francot, egyéb közmunkára 6.387,055 francot stb. — még a tartományok is milliókat szenteltek ily célokra. Kiadásuk az 1867-diki költségvetés szerint 10.759,275 francot tett.

Olaszországon, azon kívül, hogy a községek ugyancsak 1863-ban 144.201,374 lírányi öszkiadásból 25.442,174 lírát költöttek közigazgatásra, 19.957,115 lírát a rendőrségre, 5.605,337 lírát nemzetőrségre, 17.316,326 lírát közmunkára, 15.922,638 lírát közoktatásügyre stb. — még a tartományok is 25.798,775 lírát adtak ki hasonló célokra, sőt 1864-ben nem kevesebbre mint 41.741,617 lírányi öszvegre emelték a „tartományok“ kiadási rovatait.

Vannak, kik hiszik, hogy a mi megyéink is fogják tehetni azt a mit tesznek Olaszországnak és a kis Belgiumnak tartományai.

De ugyan fogják-e e reményt igazolhatni, mindaddig míg az államadó a nagyobb községi adót is már lehetetlenné teszi?

Végre vannak politikusok, kik vagy nem eléggé őszinték, vagy nem eléggé tájékozottak, és a „társadalom“-ra akarják háritani azon anyagi támogatás kötelességét, melyet napjainkban Magyarországon csak az állam végezhet.

Oly államférfiak ők, kik nagyon is túlmennek azon őr fölötti aggodalmukban, mely őr nálunk az „állam“ fogalmát a „haza“ fogalmától még mindig elválasztja, vagy oly szónokok, kik nem elv

után indulnak, hanem azon pillanatnyi előnyök után, melyeket a parlamenti taktika fölületes közönség előtt a laza szabadelvűsködés meggondolatlan jeligéinek biztosít.

Magyar társadalom abban az értelemben mint francia, angol, német, olasz társadalmak léteznek, még nem is létezik. Létezik egy vagyónilag nagyrészt tönkre ment főuri népréteg, mely két harnadrészben nem tud, nem akar a magyar közművelődés iránt érdeklősséget érezni. Létezik egy gazdag főpapság, mely legnagyobb részt bűnnek tartaná, vagy legalább bűnnek mondaná a társulás terére lépni tisztán közművelődési érdekekért kellő erővel; létezik egy az összes nemzetesthöz képest jelentéktelenül csekély plutokratia, mely nem csak hogy magyarul nem beszél, nem olvas, sőt tán egyáltalán a legkevesebb érzékkel bír, — nem mondom a közművelődés egyes ki nem egészülő részei, zene, festészet stb. iránt, de bizonyára legkevesebb érzékkel bír az öszvesközművelődés mint szerves egész iránt.

Van ezután kereskedelmi népréteg, melynek ifjabbnemzedéke most kezdi még csak magát itt-ott érintkezésbe tenni a magyar közművelődéssel, de melynek zöme a német közművelődésnek áll némi alantas szolgálatában; iparos népréteg, melynek zöme, legalább a vidéken határozottan magyar, és lelkes munkása a magyar népéletnek, de vagyónilag annyira korlátolt, miszerént legjobb akarata dacára sem lendíthet jelentékeny mérvben a magyar közművelődésen; földművelő népréteg, mely — eddigi kormányaink bűnös hanyagsága folytán — nem küzdhetne még föl magát legnagyobbbrészt a közművelődési élet művezetébe.

Mind e rétegek valóban nem igen sokat számíthatnak mint társadalmi tényezők közművelődésünk érdekében.

Kik számíthatnak tehát?

Számíthatnak a kisebb birtokosok, kik a mi megállandósúlt mostoha gazdasági viszonyaink közepette, úgy szóllván a mindennapi kenyérért küzdenek; többnyire vagyon nélküli úgynevezett „honoratior“-ok, ügyvédek, orvosok, mérnökök, hivatalnokok, gazdatisztek, kisebb-bérlők, protestans lelkészek, s a katholikus alpapság egy része, számra öszvesen alig túl százezeren, vagyon értékre — nem számítva egy két gazdagabb főur koronkénti maecenáskodását, — alig túl néhány milliónyi vagyonértéken.

Ezek társadalmi tényezőink.

És ezekkel szemközt hangoztatják Önök a közművelődési önszegély jelszavát? Ezekkel szemközt hirdetik Önök fölöslegesnek nálunk az állam beavatkozását, hivatkozva Angliára, a nélkül, hogy

meggondolnák, miszerént Angliának egy egységes, szervesen kiegészülő, bevégezett társadalma van, mely bármi legyen politikai törekvése, közművelődési mozzanataira nézve, angol, egy percre sem szünik meg angol, egész lelkéből angol lenni?

Angliában csak a jövedelmi adóbevallások szerint 8500 embernek van több jövedelme 5000 fontnál, 48,000 embernek van 1000 és 5000 font között, és 1.026,400 embernek 100 és 300 font között.

Angliában 8500 embernek van összesen 126.157,000 font évi jövedelme, és 48,800 embernek összesen 83.324,000 font évi jövedelme. Pedig a mi a legfőbb, Angliában e dúsgazdag emberek ezrei bizonyára nem állnak oly távol a nemzeti közművelődés érdekeitől mint áll távol a mi plutokrátiánk nemzeti közművelődésünk érdekeitől. *)

Angliában majd minden héten keletkezik egy-egy közművelődési, egy-egy közjótékonyági társulási mozgalom: és a gazdagok ezrei megjelennek élőkön nem csak a Westminsterekkel, Tavistockokkal, hanem a Rosseokkal, Murchisonokkal, Darwinokkal, Groteokkal is, áldozva ezer meg ezer fontot, szintűgy miként a farmerek, kisebb kereskedők, iparosok, megjönnek sovereignekkel, s miként a munkások és az értelmi proletariatus filléreikkel.

Angliában pár nap alatt százezrek, milliók gyűlnek össze; és az intézet fölemelkedik biztosan, gyorsan, méltóságteljesen, bámulatra költve idegen államok hivatalos erőlködéseinek szemtanúit.

Mit akarnak Önök az Angliára hivatkozással e részben Magyarországon?

Tán tudnak kellő sikert aratni már tényleg főnálló társulataink a közművelődés érdekében — ?

Magyarország kitűnőleg, majdnem kizárólag földművelő ország, és nem üresek-e mégis évről évre „Országos gazdasági egyesületének” közgyűlései?

Nem úgy kell e majdnem pör útján behajtatni tagjaitól a csekély évdíjat, miként tényleg, a szó szoros értelmében pör útján kell behajtatni az évdíjat a vidéki gazdasági és majdnem öszves közművelődési egyleteink tagjaitól?

Magyarország még mindig el van zsibbadva; vagy ha úgy

*) Dudley Baxter: „National Income“, London, Macmillan 1868. (A fűnt említett 8500 „contribuable“ között vagy 350 részvénytársaság fordul elő, a többi magán egyén. De ama 350 részvény társaság jövedelme sem több 28.000,000 font sterlingnél.)

retszik, Magyarország társadalma még mindig nem ébredt saját öntudatára. Ha az állam nem ad neki lendületet, ha az állam nem adóztatja meg közművelődési célokra vagyonaránylag, gazdagabb polgárainak azon ezreit, kik most, mert a magyar közművelődés iránt nevelésöknél, és az őket környező társadalmi mediumnál fogva, egyáltalán nem képesek buzgalmat érezni: akkor lélekemelő fogott ugyan maradni jövőre is egy néhány lelkes főúrunk, nagyobb birtokosunk, tőkepénzesünk maecenáskodása mellett azon korlátolt vagyoni hazafiak — tanárok és tanítók, katolikus káplánok, protestans lelkészek, kisebb birtokosok, bérlők, gazdatisztek, s egyéb „honoratior“-ok — erőlködése, kik küzdve családi gondjaikkal, gyakran küzdve a mindennapi kenyérkereset nehézségeivel, megtakarított filléreikkel közművelődésünk érdekében a szabadelvűsködés jelszávaúl hangoztatott „associatio“, „önsegély“, stb. terére lépnek, — de hogy fog-e kellő arányban állani nemes, önmeggyőző küzdelmek a kivándott eredménynyel? E fölött ítéljenek azok, kik, midőn e kérdés fölött elfogulatlanul vitatkoznak, nem szónoki műfogásokat tartanak szem előtt, hanem hiteles, kimerítő statistikát.

A jobboldal szónokai ezt maguk sem fogják tagadhatni. Nem is tagadták eddig sem, legfőlebb azt szokták eddig mindezekre megjegyezni, hogy alig hogy létrejött a kiegyezés, és ime már is minő lendületet nyert közvagyonosodásunk!

És ez figyelemre méltó ellenvetés lenne részökről, föltéve, hogy csakugyan nyert volna lendületet közvagyonosodásunk, kivált, mint állítják, azóta, hogy az 1867-diki „alap“ létrejött.

Szerencsétlenségére a jobboldali szónokoknak és méginkább szerencsétlenségére a hazának, a tömeges bukások a fővárosban és a vidéken nagyon is leleplezték, hogy mi rejlett a „közvagyonosodás“ „lendületé“-nek leple alatt.

A jobboldal szónokai azt hitték, hogy elég egyszerűleg ráutalniok a Pesten épülő újházakra és a szédelygő részvénytársulatok rendkívüli fölszaporodására, hogy ne csak azt higyük el, miszerént most csak ugyan vagyonosabb a nemzet mint volt a kiegyezés előtt, de egyuttal azt is, hogy éppen azért vagyunk most gazdagabbak, mert a kiegyezkedés az 1867-diki alapon megkötetett.

De mi történik?

III. Napoléon betegségének hírére megrémül a bécsi börze és a magyar pénzvilág — a mennyiben ilyen létezik — azon veszi észre magát, hogy az örvény szélére jutott.

E mű függelékében bőven fogunk találkozni adatokkal, melyek

hazánk pénz- és hitelügyi függését Ausztriától több oldalról bevilágítják: fölöslegesen itt a szövegben másra, mint azon rombolásokra emlékeztetnünk, melyeket a legutóbbi időben hazánkban a „közös ügyek“ pénzügyi nyomása, illetőleg a bécsi „osztrák nemzeti bank“-tőli függésünk idézett elő.

Háromszáz nyolcvankét millió forintba megy azon vesztés, melyet az „osztrák-magyar monarchia“ értékpapirjai augusztus közepétől szeptember közepéig, tehát egy hónap alatt, III. Napóleon betegségének hírére szenvedtek, és ha csak a „pénzügyi nagyságok“-ra nehezült volna rá e katasztropha, a nemzetnek bizonyára nem volna oka annyira följajdulni, mint van oka följajdulni most, midőn a válság, néhány mesterségesen föntartott, kormány-kegyelt pénzügyi nagyság kivételével, nem csak tőkepénzeseinket, de hazai közgazdaszatunk ez időszerénti végreményét, még lisztiparunkat is végromlással fenyegeti.

Ily helyzetben, nyithatunk-e oly forrásokat a közvagyonosodásnak, melyek, akár a társadalmi tényezők anyagi horderejét, akár az összes adók jelentékeny mérvbeni emelését a jövőre — egy két nemzedék élethatárán belül — kilátásba helyezhetnék, mindaddig míg a „közös ügyek“ önállanak, s mindaddig, míg a bécsi hatalom végkép nem szakít azon politikával, mely a „közös ügyek“ látható keretei mögé rejtőzve „közös“-bank műveleteivel rendszeres következetességgel törekszik Magyarország közgazdaszati leszervezésére, hitelügyünk, közlekedésünk horderejének megromlására *) csak azért, hogy azután az önelégtelenné válandott erőket bécsi központjába annál biztosabban fölszíhassa —?

Magyarország csak alig bír el ennyi terhet, már jelenleg is: hogy fogja elbirni tehát még ezenfölül a 80 milliónyi bankadóság quótáját, hogy osztalékait, hogy a vasuti megadóztatást, hogy fogja elbirni az osztrák-magyar politikától elmaradhatatlan deficitök lavinaszerű föltorlódását, mely ránk nézve kikerülhetlenné lesz ismét, mihelyt a „közös“ külügyministerium működésének gyümölcsei a Balkánfélszigeten úgymint a Rajnánál megértek, szintűgy, miként Königrätz folytán a titkos hadi költség 300.000,000 frtra s 1848-tól 1867-ig átalán az évenkénti deficitök — hivatalos kimutatás szerint — nem kevesebb mint 1.912,863,901 frtra szaporodtak!

Most már három év óta teljes béke van, és mégis nem csak hogy az 1870-re beterjesztett ministeri előirányzati javaslat helyez 8.000,000 forintnyi deficitet kilátásba, de erős okunk van attól tartani, mi-

*) Példa erre többek közt a bécsiek azon törekvése is, hogy a konstantinápoly-belgrádi vonal ne Budapesten, hanem Steiermarkon menjen keresztül.

szerént az 1867-diki, 1868-ki zárszámadások leleplezéseket fognak tenni, melyek végzetteljesen hatandottak ki nem csak tulajdon nemzedékünk, de még unokáink pénzügyi helyzetére s gazdasági viszonyaira is. *)

Államkiadásaink takarékosabb, józanabb beosztása azonban csak egyik föltételét képezné még államgazdasági helyzetünk javulásának. A másik föltétel az: hogy javítsunk fedezeti rovatainkon is.

Adórendszerünknek gyökeres reformra van szüksége. Lehetséges-e ez, míg a „közös ügyek“ főnállnak? Míg a lajtántúliaknak vagy legalább a bécsi „tetőzetnek“, s pénzügyi kegyeltjeinek némelyekben épen az válik előnyére, a mi a magyar népetet sorvasztja? Avagy nem ezt mutatják-e azon indemnityk, melyekért pénzügyministerünk újból folyamodott?

Tagadhatlanul jelentékeny mérvben könnyíthetnénk a nép terheit, ha behozhatnók a kellő haladványú progressiv jövedelem adót, ha kellő mérvben adóztathatnók meg a nagy tőkét, s ha behozhatnók a fényüzési adót.

Az oligarchia, a plutokratia, melyek a patrimoniális tetőzetnek a jelen „közjogi alap“ mellett elválaszthatlan érdekelei, — ez oligarchia és plutokratia azonban teljesen lehetetlenné teszik mind a progressiv jövedelem adónak, mind a fényüzési adónak kellő mérvben szigorú fogamatba vételét.

Ha érezhetőleg nagyobb jövedelemadót fizettethetnénk a milliomos tőkepénzesekkel, — nem mondom, hogy a nagy földbirtokosokkal is — mint a mennyit jelenleg fizetnek, — ha kellő fokú fényüzési adót vehetnénk ki minden urasági bérruhás inasra, kellő fokút minden urasági bérruhás portásra, ha kellő százaléknyi adót vethetnénk ki minden ékszerre, selyem, bársony öltözékre, bútörzatra, stb. — hogy a kártyát, stb. ne is emlitsük, — bizonyára nyernénk annyi jövedelmet az adóból, mint jelenleg nyerünk, még ha a husra, borra, stb. szóval a legszükségesebb életszükségletekre kivetett embertelen adót eltörölnők, s a közép, s kis földbirtokosokkal, s általán a szegényebb sorsú néprétegekkel a jelenleginél jóval elviselhetőbb adót fizettethetnénk is.

De ugyan mivé lenne akkor a „tetőzet“-tel annyira özverőkonúlt oligarchia és plutokratia — ?

Csalódik, ki azt hiszi, még egyszer elmondjuk, hogy Magyarország államgazdasági helyzetén, — a tehervonó milliók sanyarú

*) Lónyay pénzügyministernek 5½ millió forintnyi „többlet“ merő fictio, miként ezt Horn Ede a „Nr. Fr. Lloyd“-ban elég tisztán kimutatta. Mit mondunk a mult évről adóhátralékokról, melyek körülbelül 80,000,000 forintra rugnak?

helyzetén — javítani, hogy Magyarországon a kellő korszerű reformot fölavatni lehet, míg a „közös ügyek“ főnállanak.

Másik nagy akadálya a korszerű reformnak azon folytonos nyomás, melyet a bécsi patrimonialis camarilla és a hűbéri soldatesca államéletünkre a „közös ügyek által“ gyakorol.

Azt mondják: a camarilla s a soldatesca már nem létezik.

S tudni akarják, hogy e százados camarillát saját szülötte a burocratia ölte meg.

Hát ki hozatta létre az 1867:8-dik törvénycikket, mely az 1848:12 törvénycikk módosításával a ministerek kinevezését udvari befolyás-harcoktól teszi függővé, kizárván lehetőségét annak, hogy a többségre jutandott ellenzék feje, mint természetes miniszerelnök azokból alakíthassa meg cabinetjét, a kikben a nemzet többségének közbizalma leginkább megnyugodnék, föltéve, hogy e férfiaknak az udvarnál az utat senki sem egyengeti, sőt tán éppen ellenkezőleg őket az udvarnál egy vagy más érdekből, vagy merő ellenszenvből, kaszt-gyűlölségből sötétben rajzolják?

Ki parancsolta rá parlamenti többségünkre a nemzetörség és a nádori méltóság intézményének fölfüggesztését?

Ki csempészte be a „birodalmi kancellári“ méltóságot és a „birodalmi“ jelzőt dacára az 1867-diki kiegyezésben föltételül vallott „paritás“-nak a „közös“ ministeriumok elé — ? Kinek a műve, hogy a budai hadparancsnokság a m. királyi ministeriumot merő helytartósági intézménynek tekintgeti és azt „löbliches k. ungarisches Ministerium“-nak cimezgeti — ? Ki parancsolt rá a magyar k. ministeriumra, hogy az oly törvényjavaslatot terjesztszen a képviselőház elé, mely az egész magyarországi katonaköteleskorú, szolgálatban nem levő férfinemzedéket is katonai bíróságoknak volt alárendelendő oly értelemben, miszerént bármely magyar hazafit, bármely ellenzéki követjelöltet bármely dragonyos-hadnagynak jogában állott volna akár az utcán elfogatni és deresre húzatni vagy legalább vasra veretni, vagy megkardlapozni, föltéve hogy a dragonyos hadnagynak azt tetszett volna állítani, miszerént a katonaköteleskorú, szolgálatban nem álló ellenzéki követjelölt lenéző, nem elég tiszteletteljes pillantást vetett rá, s ez által a katonai fegyelmet, mely alá a katonabírásgokról törvény értelmében a katonaköteleskorú, szolgálatban nem álló, ellenzéki követjelölt is tartozni fogott, érzékenyen megsértette?

Ki gátolta meg, hogy a magyar király budai várakára, az országgyűlés megnyitása ünnepélyes pillanatában a háromszínű lobogó a feketesárga lobogó helyére fölhuzassék — ?

Ki erőszakolta rá a honvédségre a fekete-sárga kardbojtokat — ? Ki gátolja, hogy a honvédség szerves hadegészet képezzen és ne csak gyalogzászlóaljakból, lovasszázadokból, hanem tüzérségből, hadmérnökségből, tábornokból is álljon — ? Ki az oka, hogy dacára a miniszterelnök által adott ígéretnek, sem a sorhadnál — noha a magyar oly fényesen bebizonyította, hogy másra is való, nem csak nyers hadanyagnak, — magyar tűzér- és műszaki ezredek még mindig nem alakíttatnak, sem meglevő magyar gyalog- és lovasezredeink a hazába vissza nem hozatnak és a fajgyűlölség lecsitítására, az idegenek e hazából el nem távollíttatnak — ? Kinek a műve, hogy a honvédtiszti kinevezéseknél legképzettebb, legérdemdúsabb szakférőfiaink mellőzöttek, s patrimonialis hűbéri elemek, sőt Haynau koráboli egyének is a legmagasabb állomásokon a nemzeti közhangulat megsebzésével alkalmaztatnak — ? *)

Kinek a műve, hogy csekély számú nem magyar nevű magyarországiakon kívül tábornagyul o, activ szolgálatban levő lovassági tábornokul csak 1, tábornaszernagyul o, altábornagyul csak 1, vezérőrnagyul csak 8, ezredesul csak 13, gyalog alezredesul csak 6, gyalogőrnagyul csak 14, határőr alezredesul csak 1, határőr őrnagyul o, vadász alezredesul o, vadász őrnagyul is o, az egészségi csapatoknál törzstisztul o, lovasezredesul csak 4, lovasőrnagyul csak 4, tüzérezredesul o, tüzérőrnagyul o, hadmérnök alezredesul o, hadmérnök őrnagyul o, hadépítész alezredesul csak 1, hadépítész őrnagyul o, utász alezredesul o, utász őrnagyul o, szekeresz alezredesul o, szekeresz őrnagyul o, ménesszaki alezredesul csak 1, ménesszaki őrnagyul o, ruházatszaki alezredesul o, ruházatszaki őrnagyul ismét o, magyar nevű se forduljon elő az egész jelenlegi „concretual-status“-ban — ? **)

Kinek a műve, hogy a „közös“ hadseregben a polgári tábornokok, tábornaszernokok és lovassági tábornokok száma o , a polgári altábornokoké $\frac{1}{20}$, a polgári vezérőrnokoké $\frac{1}{7}$, a pol-

*) Azt is kérhetnek : Ki az oka, hogy a honvéd tisztikarnak oly költséges ruházattal kell küzdenie, mely a nem vagyonos legióravalóbb hazafiakat is a végromlás szélére sodorja, miután honvédségünkötől még azon fölruházkodási segélyt is, melyet az önkényes csapatoknak bőven kijuttattak, csak későn, elégtelen mérvben juttatják ki, mintha csak arra számítanának, hogy a gazdag idegen hűbéri elemek kívül csak azok kívánczozzanak hazánkfiain közül honvédtiszti állomásokra, kik maguknak a felsőbbség pártfogását, tán politikai meggyőződésük áran is biztosítják — ?

**) Még ha azt tesszük is föl, hogy 3 annyi nem magyar nevű magyarországi is alkalmazva mind e rangfokozatokon mint magyar nevű, még ez esetben

gári törzstiszteké a gyalogságnál $\frac{2}{3}$, a lovasságnál $\frac{1}{4}$, és csak a tüzérségnél $\frac{2}{3}$, a hadmérnökségnél $\frac{1}{2}$? *)

Kinek a műve, hogy a budai várőrségi laktanyában még mindig azon utasítások az irányadók, melyek Haynau korában voltak irányadók, s hogy Budapestet a Gellérthegy váracsának lövegei még mindig elhamvasztással fenyegethetik — ?

Kinek a műve, hogy a szlapon, határőrvidéki erdők kérdését országgyűlési kormánypártunk kénytelen volt haza-ellenes értelem-ben elejteni, dacára, hogy a horvát képviselők maguk tették ez ügyben a legszembeszökőbb leleplezéseket — ?

Kinek a műve, hogy törvényhozásunk a 40 milliónyi tisztí cautió kérdésének végleges kitisztázásához sem a delegatio útján, sem különben nem juthat?

Kinek a műve, hogy míg a m. kir. igazságügyminister a fejedelem aláírásával szentesített rendeletet ad ki, mely a nyugdíjas katonatiszteket magán jogi ügyeikre nézve a polgári törvényszékek hatósága alá helyezi, addig a bécsi katonai lapok egész éven át azt állítják, hogy b. Kuhn közös hadügyministernek egészen ellenkező rendelete van a nyugdíjas katonatisztekre nézve érvényben, s egyes hazánkfiai, mint többek közt az Aradról fölszólláló nyugdíjas katonatiszt is, egész éven át hasztalan várakoznak, míg sürgős ügyök érdemében a kölcsönös hivatalos és félhivatalos démentik folytán az illetékes bíróságra ráakadnak — ?

Kinek a műve, hogy a „közös“ hadseregnek hazánk földéről született fiai nem eskettetnek föl a magyar alkotmányra, melyre pedig a fejedelem, a közös hadsereg hadura, fölesküdt — ? Kinek a műve, hogy b. Kuhn a „másik fél“ katonaruhába bujtatott szülötteinek is megtiltja az államalaptörvényekre s egyáltalán másra mint a katonai rendeletekre hivatkozni — ?

is jelentéktelen töredéket nyerünk csak a lajtántúli tábornokok és törzstisztek óriási számához képest. Azon ellenvetés, miszerént azért nem volna a magyarországi elem nagyobb számarányban képviselve, mert az 1848/9 diki nemzedék elmaradása okozná ezt, nem alapos: mert a két évi előléptetési részek nem hathatnak vissza az özves rangfokozatokra ily arányban, kezdve a tábornagtól le az őrnagyig.

*) Igaz, ugyancsak Kolb egybeállításából az is kitünik, miszerént Poroszországon a hadsereg tisztikarában az előléptetésnél a „polgári“ elem számaránya még sanyarúbb, de ez nem menti ki még magában véve az „osztrák-magyar“ sereg szervezetében lappangó kasztszellem túlcspongásait. Másfelől az is tekintetbe veendő, miszerént 1864 óta, s utóbb a „hétnapi hadjárat“ óta e kedvezőtlen számarány Poroszországon szelidebbre változott.

Kinek a műve, hogy fizetnünk kell a „közös“ nyugdíjakat több mint kétmillió értékig, nyugdíjakat azoknak, kik 1848/9-ben hazánk földét tüzzelvassal pusztították és segédkeztek a magyar nép hóhérainak, míg honvédeinknek még csak az erkölcsi elismerést sem meri országgyűlési többségünk törvénybe iktatni?

Kinek a műve, hogy majd valamennyi minisztériumunk kénytelen volt átvenni Bach és Schmerling hivatalnok személyzetét, mely legnagyobb részt még nyelvünket sem érti?

Kinek a műve, hogy az egyesületi és gyülekezési jog teljes elnyomására dolgozik a kormány, s miszerént csak hogy Kossuth Lajost és Bösörményit elítélthessék, nem törvényszerűleg szervezett esküdtzéki intézményt léptettek életbe —?

Kinek a műve, hogy dacára az 1867-diki „alap“-ban kikötött „paritás“-nak, Magyarországnak mindig meg kell hátrálnia, sőt sok esetben egészen elnémulni a nemzetközi érintkezésekben az „osztrák-magyar birodalom“, nem egyszer csupán az „ausztriai császárság“ előtt —?

Kinek a műve, hogy az 1867-diki 12-dik törvénycikk közösen kezeltetni csak azon ügyeket rendeli, melyek a monarchia mindkét felének államterületét közösen érdeklik, magyar consulságokat állítani kormányunk még sem bátorkodik, sőt még a külhatalmaknak is hosszas küzdelmökbe kerül, míg hazánkban kereskedelmi érdekeik képviseltetésére maguknak egyegy consulsági ügynökséget kivíthatnak?

Kinek a műve, hogy — miként már fönebb említém — dacára mind a lajtántuli, mind a lajtáninnyi népek határozottan nyilatkozó közóhájának, a parlamentileg tulajdonképen felelősségre nem vonható „birodalmi kancellár“ nem a népek érdekeit tartja szem előtt, hanem majd a Németország ellen fondorkodó párisi kényuralommal, a törökkel és a pápával szövetkezik, majd ismét hajlandónak mutatkozik még arra is, hogy a „szent szövetség“-et följújtsa —?

Kinek a műve mind ez, tán kizárólag a magyarországi vagy a „másik fél“ parlamenti többségéé és a kebelökből kifolyt kormányké —?

Bizonyára ezek is vétkesek benne. De vajjon ök-e egyedüli okai, hogy mindez ekként történik?

Ez ellen ök maguk is tiltakoznak. Mentegetik magukat. Azt mondják, ök is belátják, hogy ez rosszúl van, a hogy van, — eleget küzdenek, — de ha másként nem lehetséges?

Ezt mi is tudjuk.

Igen, de hát mért nem lehetséges?

Vajjon a fejedelem egyéni fölfogásán, hajlamain törik-e meg minden jóakaratok — ?

Alkotmányos fogalmak szerént, a fejedelem személyét nem szabad bele vonni a játékba.

Ha a fejedelem tényleg mégis ellentétbe helyezné magát a közérdekkel, a közóhajjal: alkotmányos fogalmak szerént akkor ezért csakis tanácsosait szabadna hibáztatni: és ugyan hibáztatni azon címen, miszerént ők a fejedelmet rosszúl értesítik.

Ha tehát nálunk a kormánypártnak magának folytonos akadályai vannak a rosszúl értesített fejedelem „szent és sérthetetlen“ személyével szemközt: lehet-e, sőt szabad-e alkotmányos értelemben föltennünk, miszerént az a láthatatlan hatalom, az a camarilla, mely a fejedelem rosszúl értesítése által századokon át, le egész a legujabb időkig befolyásolta a legfőbb hatalom gyakorlását, sőt közvetlenül magát a kormányügyek vezetését, a gr. Andrássy-cabinet kineveztetése óta, vagy ha úgy tetszik, a kibékülés óta végleg meg szűnt létezni?

Ezt föltennünk az alkotmányos fölfogás fogalomkörén belül nem is szabad; de föltennünk józanúl nem is lehet, sőt ellenkezőleg mind az, a mit fölhoztunk, maga az egész helyzet, félreérthetetlenül azt bizonyítja, hogy a camarilla nem szűnt meg, s nem is fog megszünni mindaddig, míg csak a „közös“ fejedelem oly nyers erőre támaszkodhatik, mely a népérdekkel nem csak hogy nem azonos, de igen gyakran merőben ellentétes érdekeknek áll szolgálatában.

Csak akkor, ha a „közös“ fejedelem, még ha akarna, sem támaszkodhatnék egyébre mint népei szeretetére; csak akkor, ha a hadsereg föl lenne esketve az alkotmányra, s ha a ministeri felelősség elve a felől is biztosíthatná a nemzetet, miszerént az alkotmányra föl nem esketett hadsereg nem fog sem az országgyűlés, sem a köztörvényhatóságok, sem a törvény korlátait át nem lépő népgyűlések szétkergetésére, vagy megfélemlítésére használtatni: csak ekkor mondhatnók el, hogy már most nincs mit tartanunk a camarillától, s hogy már most meg van vetve legalább alapja a valódi alkotmányosságnak, parlamentarismusnak. De addig, ki biztosíthat a felől bennünket, hogy a nemzet akarata ellenére nem sodortunk ránk nézve, közömbös, sőt tán egyenesen magyar ellenes háborúba, s ha pl. a jelen fejedelem netáni elhunytával országgyűlésünk nem lesz oly gyáva, hogy az 1866-diki országgyűlés nyomorú példáját utánozza, hanem hiven a nemzeti közbizalomhoz, férfiasan tiltakozni talál az ellen, hogy népünk fiai oktalanúl mészárszékre ne hurcoltassanak,

a nép vagyona kétségbeejtő válságoknak ki ne tétessék, ki biztosít bennünket ez esetben a felől, hogy az alkotmányra föl nem eskegett „közös hadsereg“ — melynek a „közös“ hadügyminiszter még az államalaptörvényekrei hivatkozást is vétkül számítja föl, — mint vakengedelmességhöz szoktatott hűbéri had nem fog-e első sorban az országgyűlés ellen fordulni —? Ki biztosít, hogy nem fogja-e megújítani a Caraffa, Ampringen, Haynauféle személyi politikát?

Ki biztosít, hogy a mint a külviszonyok a camarillára nézve kedvezőbbekké változandottak, nem fog-e az egész mostani „alkotmányos“ állapot egy „patent“ vagy napi parancs által ismét a történelem körébe utasíttatni?

Avagy tán nem elég világosan szóllott azon leirat, mely a csótozzai győzelem napján a magyar országgyűlést azonnal haza küldötte?

Parliamentarismus nem lehetséges addig Magyarországon, míg a közösügyek főnállanak.

Parliamentarismus a szó jóhiszemű értelmében csak ott létezhetik, hol a törvény uralmának minden, tehát még a hadsereg, a bank, és a diplomacia is alávetve vagyon. —

Ép oly kevésbé lesz lehetséges a demokratia hazánkban, míg a közös ügyek el nem töröltetnek.

Kell-e még ezt bizonyíthatnunk —?

Meg fog-e szűnni hűbéri patrimonialis hadsereg lenni a közös hadsereg, míg fölötte nem népbizalmából kifolyt felelős kormány hanem hűbéri, patrimonialis tetőzet, felelősségre nem vonható camarilla fog létezni —?

És ha a „közös“ hadsereg, ezen koloszszerű nyers erő, mely életsorvasztólag nehezedik öszves államintézményeinkre, egész társadalmunkra, ha mondom e „közös“ hadsereg eddigi hűbéri, oligarchikus, patrimonialis színezetét a jövőre is megtartja, vajjon nem merő önámítás-e a demokrata reformok lehetőségébeni bizakodás —?

És, — ha kihagyjuk is számításból a hadsereget, — vajjon lehetséges-e a reform meghamisítlan demokrata szellemben ott, hol maga a „delegatiók“ intézménye is csak az oligarchia mesterkéltsúlyának bejátsztatásával képes megfelelni azon célnak, mely végett fölállíttatott? Lehetséges-e itt a demokratia, míg a „közös ügyek“ főnállanak —?*)

*) Azt tudjuk, hogy mily arányban veti súlyát mérlegbe mind a magyar főrendiház, mind a „másik fél“ „Reichsrath“-jának uriháza a jelen delegationális szervezetben. De jellemző, hogy Dr. Fischhof röpiratában szintén megkívánná tartani a felsőházban a „nagy nemes családok“ tagjait a „Länderhaus“-ban. Dr.

Avagy talán haladtunk a demokráciában, mióta a „kiegyezés“ létrejött — ?

Csak körül kell tekintenünk, és meggyőződünk az ellenkezőről. A nemesi oklevelek, rendjelek tömeges adományozása, a részben még mindig főnálló nemesi előjogok, a még mindig főnálló főrendek háza, a főispánok névsora: vajjon azt mutatják-e, hogy meg birt testesülni az ige, mely 1848-diki törvényeinket már áthatotta volt — ?

Sokan megbotránkoztak azon „családi“ nyakravalókon, melyek 1867 óta fővárosi utcáink kirakataiból felénk viritának, — még többen azon junkeri túlkapásokon, melyeket 1867 óta, mint a közszemérem ellen intézett rendőrelles corsói és színházi merényleteket lapjaink időről időre följegyeztek.

Van azonban a dolognak még komolyabb oldala is.

A demokrácia a nemzet öszves értelmi, erkölcsi és anyagi tőkájének minden hagyományos nyomás és előjog alól fölszabadított kamatoztatása a haza érdekében.

Ott, a hol e töke még tényleg fölszabadítva nincs: elég-e a demokráciát, a népfelséget, miként negyvennyolcadiki törvényeink tették, egyszerűleg proclamálni — ?

En azt gondolom, nem elég azt proclamálni, hanem megis kell azt tudni organizálni.

De vajjon lehetséges lesz-e ezt tennünk, míg a „közös ügyek“ s a hagyományos hűbéri tetőzet főnállanak — ?

A patrimoniális hatalom, míg más erőre is támaszkodhatik, s nem egyedül a nép szeretetére, bizonyára nem fog örömet megválni azon oligarchikus légkörtől, melyben fölnevekedett. Ez annyit tesz, hogy a demokrácia fejlesztése ellen küzdeni fog maga a patrimoniális hatalom, míg csak a magyar alkotmányosságot oly hadsereggel szabályozhatja, melyet a magyar alkotmányra föl nem esket-

Fischhof röpiratának oly politika képezi indokát, mely szemlétemást kormányképességre törekszik, még pedig nem a távolabbi jövőben, de legközelebbi napjainkban, még a jelen ministeri „majoritás“ és „minoritás“ küzdelmeinek lejártaival. Mi, tekintve a jelen silányabbat, teljes jóindulattal lehetünk Dr. Fischhofnak netáni ily törekvései iránt, de az mégis szerfölött fölötlik előttünk, hogy ő, ki Schweizot állítja föl mintaképül, a hűbéri oligarchiának ily előjogokat akar főtartani eszményi „Oesterreich“-jében is. Nem is lehet ez anomáliát másként, mint oda magyarázni, miszerént Dr. Fischhof nagyon jól tudta, hogy — mindaddig, míg a fejedelem és a nép között még egy harmadik hatalom, a camarilla létezik, csak kivihetetlen programm után kapkodna és nem-kormányképes politikai erőfeszítést űzne az, ki az oligarchia kilátásainak reformeszméivel legalább a lényegét meg menteni nem ígérkeznék.

nek, s mely fölött a magyar parlament felelősségre vonható kormány által nem rendelkezhetik.

A nepotismus egyes kiváltságolt kasztok határain belül most is épen úgy kiszorítja a kormányzat legéletbevágóbb munkaköreiből az erre hagyományilag nem kiváltságolt elemet, mint kiszorította a rendi alkotmány korában. A diplomatiánál ma is ugyanazon mértékkel méri a „tetőzet“ politikája a szolgálatképességet, melylyel mérte 1848 előtt, a junkervér mértékével, — és ha az ország beligazgatási állomásaitól nem utasítja is vissza nyíltan, a kaszt címén a szakképzett tehetségeket, de viszaszorítja a nem kiváltságolt, nem — nepotistikus tehetségeket közvetve azon eljárás által, melyet a kormány a hivatalok betöltésénél követ. A helyett, hogy behozta volna a hivatalra képesítő szakvizsgákat: szemetszuró ledérséggel szedte össze a „highlife“ és az erre hagyományosan kiváltságolt „gentry“ fiatal nemzedékéből egész seregét a kellő tanfolyamot nem végzett uracsoknak. Megrakta velök, annyira túlterhelte velök az előléptetés legkülönbözőbb fokozatait, hogy maga a nepotismuson kívül álló öszves ifjú nemzeti szakképzett erő legnagyobb része el van ütve a szabad versenytől: holott végig futva a magasabb tanfolyamok vizsgakiállt növendékeinek statistikáján csakhamar meggyőződünk arról, hogy a jövő magyar értelmiség sulypontja azon társadalmi rétegekbe kezd már most is áthelyezkedni, melyeknek az 1867-diki alapon is hirdetik ugyan jobboldalról a jogegyenlőséget, de a melyeknek szakképzettsége a hivatalos működésben, a legtöbb esetben, a hagyományosan kiváltságoltak nepotismusának még csak segédére sem jöhet.

Hogy mind ez minő visszahatást szül, azt a kormány érezi legjobban.

Küzd is ellene, — valamint küzd azon öszves visszahatás ellen, melyet pártja a „közösügyek“ által saját maga idézett elő.

Az aradi és ujépületi vérnapok óta, — nem, már az 1848-diki alkotmány fölavatása óta le egész 1865-ig — egygyé olvadtak a nemzet érzülete, vágyai, — leszámítva egyes honárulókat, nem ismertük történelmünk százados átkát, a meghasonlást. Nem ismertük azt 1861-ben sem, mert az akkori „határozati“ és „fölrati“ pártok az az országház falain túl nem is éreztették a társas érintkezésben, hogy léteznek. Az 1861-diki országgyűlés fölosztására következett „provisorium“ alatt pedig, ha többen átszegődtek is a tényleges hatalomhoz nyomorú kenyérért vagy aljas fényvágyból, a „fölrati“ és „határozati“ pártok elmosódtak, és a nemzet egy szívvvel, egy lélekkel állt szemben ismét az erőszakkal, mely dőre önteltségében már

már azt hitte, hogy túléli egy ezredéves alkotmányosságban fölnövekedett nemzet jogérzetét.

Ámde a „kiegyezés“ óta egészen másként állnak a dolgok.

A mi után a haza halálos ellenségei nemzedékek hosszú során át hasztalan törekedtek: azt létrehozta egy oly politika, mely a szenvedések enyhítését írta zászlájára: — irtó háborút folytat ismét a magyar magyar ellen!

Ki van adva a jelszó. Üldözi a testvér a testvért, az atya a fiút, a barát régi jó barátját, a bíró a panaszos félt, hitelező az adóst, az orvos a beteget, a lelki pásztor a hívőt.

Mért?

Azért, mert a patrimonialis hatalom döntő befolyású szolgáló nyomorú életteretlenségökben nem értve érdekeit annak, kit szolgáló akarnak, nem hajtva más ösztönre, mint a magát bizton érző, nyers erő elkényesztetett ösztöneire, képesek föloldani az embereket mindazon kötevényektől, melyek aljas szenvedélyeiket egy valódi jogállamban féken tartják.

És a fölszinen uszó társadalmi elemek az idő súlya alatt inkább alkalmasak is arra, hogy őket a közösügyes tetőzet politikája eszközül fölhasználja, mint valaha voltak.

Egy főuri népréteg, melynek túlnyomó része ferde nevelésénél fogva nem bir kellő érzékkel sem az emberi hivatás, sem a hazafiúi kötelesség iránt, s eszmekörének korlátoltságában félti önös érdekeit, félti élveit, kényelmét, félti a társadalmi rendet, a legnemesebb ellenzéki működéstől, mely gyökeres reformra törekszik, — egyedüli társas köre, tanácsadója a legfőbb hatalomnak, a nélkül, hogy akár magának e legfőbb hatalomnak valódi érdekeit átertené, akár e legfőbb hatalomnak a népet bensebb szükségleteiről értesítést nyújtani képes volna; — egy hajdan erős közbirtokosság, mely jelenleg is még mindig a közélet főtényezőit foglalja magában, de a melynek egy része a százados jogbonyodalom, perlekedés, mostoha időjárás, rossz gazdálkodás, nyomasztó adó, s a bécsi pénz- és hitelműveleti, forgalmi nyomás alatt tönkre jutva, s hitét veszítve a jó ügy sikerképessége iránt, egészen elsatnyult és satnya hüleségében régi bűneihez most még a hivatalhajhász szolgáló csuszás-mászást is csatolta; — egy több mint felerészben tönkre jutott bocskoros nemesség, melynek egy részében még ma is a legtisztább ábrándos honszerelem lángol, de a melynek nagyrészét a lelketlen korteszület és politikai türelmetlenség, vad szenvedélyessége, kivált ha egy kis csendbiztosághoz, esküdtséghez, vagy szolgabíráshoz hozzájuthat, mindenből ki szokott vet-

köztetni ma már, a mi a magyar jellemnek lélekemelő vonásait képezte egykoron; egy nem-magyar ajkú pénzvilág, s nagyobb kereskedői népréteg, mely számra egészen jelentéktelen, de a mely népréteg nagyrészének a „haza“ fogalma nem szokott okozni hosszas tünődéseket üzleti elhatározásaiban, — nem okozott Haynau rémnapjaiban sem, s még kevésbé okoz napjainkban, midőn a „kiegyezési“ módozatok, és a férfiak, kik azoknak neveiket kölcsönözték, még némi hazafias színben tüntetik elő a „közös“ hatalmi túlkapásoknak a népérdek rovására tett, busásan kamatozó szolgálataikat; egy kisebb kereskedői és egy fensőbb iparos népréteg, mely szintén nem-magyar ajkú, jó-hiszemű, érzékeny szívű, de a melynek túlnyomó része még mindig annyira tájékozatlan, s annyira rászorúl, vagy vél legalább rászorúltni a főuri népréteg, nagy pénzvilág és burokratia kegyeire, miszerént a politikai átalakulásban még mindig nem jöhet másképp számítás alá, mint egy öntudatlan számerő, melynek becsületes békeszeretetét a legelső junker vagy bankár, a reactio javára zsákmányolhatja ki, mihelyt t. i. a demokrata reformért küzdő ellenzékre ráfogja, hogy nem békét, hanem háborút akar; — egy hazafias önzetlenségben, lelkesedésben páratlan magyar kisebb iparos népréteg, mely azonban az idők mostohasága folytán, s tervszerűleg sorvasztó hatályok alatt egyenellen tusát folytat a népérdekellenes érdekek óriási erőfeszítései ellen; egy magyar ajkú földművelő népréteg, mely józan észére nézve első helyen áll tán Európában, de a mely százados elhanyagoltságában egyes áldottabb vidékektől eltekintve, sok jóra, szépre, nemesre képes immár, csak nem arra, hogy fölértse s a gyakorlatban a haza javára érvényesíteni tudja azon határvonalt, mely a törvény uralmát a tisztviselők önkénykedésétől, a szeretet vallásának tanait a papok lelketlen kortesfogásaitól, az állam közművelődési és közgazdasági szükségleteinek terhét a meddő terhektől megkülönbözteti, s a hazának nem minden vidékén képes, még kivétel nélkül arra, hogy a választási előmunkálatok alatt a neki barátságos arccal öljajánlott pohár bort s kukorica földet visza ne utasítsa; egy papság, melynek nagy része egyoldalú ismeretkörénél fogva úgy látszik meg van zavarodva, a legujabb fejlemények fölött, és hallgat — más része azonban, úgy látszik, bensejében egész kedvteliséggel gunyol minden hitet, s képes éjjeli emberölő verekezésre vezetni tulajdon hivatát a baloldal ellen: kortescégül a feszülettel kezében, — egy-egy kormány kinevezéstől függő jobb beneficiumért vagy címzetes előléptetésért; s végül egy burokratia, mely átszolgált valamenyi rendszert, s melynek nagyrésze egyik legfőbb hivatalos kötelemének ismeri

átültetni a pártgyűlölséget a családi tűzhelyekhez s arra tanítani nejét, gyermekeit, rokonait, barátait, minden ismerőseit, cselédeit, hogy üldözzék az ellenzéket a magán életben is, a hol csak lehet: ezek azon magyar társadalmi elemek, melyeket mint anyagot alkotmányos küzdelmünkben a „közös ügyek“ politikája maga előtt készen talál.

És minő szerepet vállal e politika szemközt a népelet e tényezőivel?

Tán az engesztelő szerepét, ki megnyugodva nagyobb igazsága tudatában, a meggyőződés szabad fejlesztése által igyekszik megnyerni a legtisztább hazaszeretet ellenkező fölfogását, eloszlatni aggodalmait?

Nem; irtó háborút folytat millió szív és millió elme ellen — itatja, vesztegeti az éhezőket, pandurokkal kaszaboltatja a védtelen ellenzéki választókat, vesszőzteti a nőket, megmételyezi a sajtót, rágalmazza földosztási ígéretekkel, orosz, porosz tallérokkal az ellenzéket, rendszeresen szitogatja a fogalomzavart, rendszeresen növeli az előítéleteket, öregbiti az előjogokat, földúlja a társas-életet, megrendíti az emberek hitét az igazságszolgáltatás lehetőségében.

És ismét mindezt miért?

Azért, mert jól tudja, hogy csak erőszakkal, csellel, vagy vesztegetéssel lehet viszatartani azon alkotmányos mozgalmat, mely hazánkban a valódi közakarat törvényszerű érvényesülését tehetné lehetségessé.

Nyomoru politika, melynek csak vaksága nagyobb lelkiismeretlenségénél!

Hát nem tanúltak Önök a legközelebbi választásokból?

Az 1861-diki országgyűlésen nem volt párt, mely programjába kevesebbet irt volna a perszonáluniónál.

Deák egész népszerűségét, mely őt a hatvanas évek elején környezte, nem másnak, mint azon férfias határozottságnak köszönhetette, melylyel 1861-diki fölrataiban a perszonáluniót követelte.

És midőn 1865-ben a nép a „Deákpárt“ hiveit a választásoknál a „határozati párt“ állhatatos hivei fölött oly döntő szavazattöbbségre emelte: ismét csak azon közbizalom győzött, mely Deákról nem tette föl, hogy néhány hóval később oda hagyja azon alapot, melyen 1861-diki fölratai állottak. Másrésről a „deákpárti“ jelöltekéről sem tette föl, hogy a nemzet életkérdéseiben vakon induljanak egyetlen ember után, még akkor is, midőn ez már nem az, a ki volt.

Megtrörtént; de visszahívási jog nem létében az 1865/8-diki országgyűlés többsége egész kényelemmel játszhatta le szerepét, melyre választóinak fájdalmas meglepetésére Ausztriával szemben vállalkozott.

Jöttek az 1869-diki választások.

A patrimoniális visszahatás, szövetkezve az ultramontanizmussal minden erejét megfeszítette, csak hogy a Deákpártból kifolyt kormányt még továbbra föntarthassa.

Haza-ellenes rágalmakkal igyekezett félrevezetni a választókat az ellenzék törekvései felől.

Szemérmét levetkezve több helyütt nyíltan vesztegetett; gondosan egybeszedte a cselszövények szárait, csak hogy hitelezők által adósaikra, munkaadók által munkáraszorulókra, vevők által kalmáraikra, ügyvédek, felperesek által ügyfeleikre, tulajdonosok által haszonbérelőkre, házbirtokosok által lakóikra minél biztosabb nyomást gyakorolhasson; elkövetett mindent, a mit a fékvesztett párttusa a választásoknál más államokban elkövetni szokott. De ezzel még nem elégette meg. Ügynököket bérelt magának a törvény őrei közül, ha nem csengő pénzen, hát előléptetési ígérettel kecsegtetve vagy hivatalvesztéssel fenyegetve, ügynököket kik azután tömegesen hurcoltattak büzhödt börtönökbe tolvajok, rablók közé, gyakran egészen ártatlanul az ellenzéki választókat, s ezek családjait; — volt rá eset, midőn védtelen aszonyokat is vesszőztettek, korbácsoltattak, csupán azért, mert az ellenzéki jelöltek mellett merészeltek buzgólkodni; ügynököket tömegesen az oltár szolgálai közül, kik azután szentségfertőtlenítő hazugsággal ajkaikon igyekeztek elámitani a gondjaikra bizott hívőket; — sőt volt nem egy eset, midőn a papság szövetkezve a törvény őreivel, lehet, vakmerőleg elbizakodva a hatalom egy vagy más közegétől nyert utasításaikban, fölszabadították a leitatott csöcseléket isteni, emberi törvény alól egyiránt — szabadalmat adtak úgy szólván a kormány korteseinek emberölésre, ha nem gyilkolásra *), csak hogy a népet megfélemlítve a hatalom jelöltjeinek szavazat-medencéihez terelhessék.

Ez sem volt elég.

Módot kerestek és találtak tehát, hogy lehessen kizárni az ellenzéki választókból annyit, a hánynak kizárása a kormánypártnak a többséget biztosítja. A kormány meghagyta a középponti választmá-

*) A papi lázítás folytán fölböszített korteshad által agyonvert Horváth Meliton esete bizonyára nem az egyedüli e részben a hazában. L. „Hon“ és „M. U.“

A választási verekedések, emberölések és sebzések statistikáját nem gyűjtötte össze még senki, pedig megérdemlené a fáradságot: megismertetni az eredményeket okozóikkal.

nyoknak, melyeket a néperdekellenesen egybeállított, kormány-kegyért sovárgó tiszttviselőkkel tulterhelt megyei bizottmányok és városi képviselő testületek által *) legtöbb helyen sikerült — a független bizottmányi tagokat gátló munka napjaiban — saját hiveiből egybeszerkesztetni, miszerént, ha valamely választónak választóképessége iránt föladás folytán vagy bármikép kétely merülne föl a bizonylat terhét ne arra, ki őket vádolja, tehát nem a vádlóra, hanem a vádlottra hárítsák; meghagyta közvetve azt is, hogy az 1848: V. törvénycikk bötüi mögé búva zárjanak ki a szavazatjogból minden iparost, ki folytonosan legalább egy legénnyel nem dolgozik, habár másként az illető iparos vagyoni állása **) messze túlhaladta is azon képesítvény tulajdonképeni értelmét, melyhöz ama huszonegy év előtt, az általános védkötelezettség behozatala előtt, egészen más közzgazdászati viszonyok közt hozott törvény a szavazatjogot csatolta.

És mégis mit tudtak Önök kivíni, dacára ennyi erőfeszítésnek s dacára annak, hogy ily fegyvereket használtak?

Kivíttak annyit, hogy ámbár nem-magyar ajkú vidékeken ellenzéki képviselő alig lépett föl, nehogy kitegye magát a hatalom mögé búvók üldözéseinek, a kifogástalan, nem-egyhangú választásoknál ***) a királyhágón inneni Magyarországon a baloldali jelöltekre több ****) szavazat esett mint az Önökéire.

*) Egyik legnagyobb csapása alkotmányosságunknak az 1848: 16 és 23-dik törvénycikkeknek azon elhamarkodottsága, mely elmulasztotta népképviselési alapra fektetni a megyét és kizárni a tisztikar szavazatait mind a megyéből, mind a városi közgyűlésekből. Köztudomásúlag ennek következménye, hogy most igen sok esetben 3-4 nem-tisztviselőbizottmányi tag áll szemközt 70-80 rendes és tiszteletbeli tisztviselő szavazataival ugyanazon közgyűléseken, melyeknek a tisztikart ellenőriznie, fölötte roszaló, vagy helyeslő ítéletet mondania kellene.

**) Életviszonyainkkal ismerős közzgazdák mindjárt első pillanatra befogják látni, miszerént 1869-ben ezrekre mehetett azon iparosaink száma, kik ámbár az általános védkötelezettség és vasuti, gyári munka hatása alatt állandó legényre szert nem tehettek, évenként jóval több jövedelemmel rendelkeztek nem 100, hanem 300 forintnál, és mégis kizárattak.

***) A menyiben a nem kifogástalan választásoknál többnyire oly visszaélés követtetett el köztudomásúlag a hatalom részéről, miszerént legalább is nagyon kétes, vajjon ily visszaélések nélkül a többség a kormánypárt részére dült volna-e el? Az egyhangú választásokat pedig azért nem lehet a jobboldal részére betudni, miután igen sok helyt a választás az által lön egyhanguvá, miszerént a megfélemlített vagy elkedvetlenített tömeg legnagyobb része honn maradt. Papp Zs.-t is mindössze 1 választó, másokat 2, 3, 9 választó tett meg.

****) Az „Ellenőr“ nem régiben egy statistikai utánszámítást hozott, melynek eredménye az volna, hogy a Bojtor E. képviselőházi „Név- és lakjegyzék“-ében foglalt követválasztási adatok szerint a közfelkiáltás-

Kivíttak annyit, hogy a többséget Önöknek csak Horvátország adta meg, és Erdély, *) melynek választási alapja nem az 1848: V. törvénycikk demokrata szelleméből táplálkozott, hanem egyenesen a régi hűbériség és a törvénytelen bürokratizmus foszlányaiból.

Ez tehát az Önök diadala.

Ez az Önök műve.

Létrehoztak egy „egységet“, mely elvonja a művelődési államnak, sőt a jogállamnak föltételeit a nemzettől.

Csináltak Magyarországból egy rendőrállamot, mely anyagilag kimerülve, erkölcsileg elsatnyúlva, béke idején nem fog megfelelni polgárosodási hivatásának, háború idején pedig csak félszegül képzett nyers anyagot fog vinni ismét a mészárszékre.

Ki tették hazánknak, e nagy, kies földterületnek egész polgárosodását sötét fajharcú esélyeknek; s nem gondolták meg, hogy midőn korszerű haladás helyett meddő erőlködésre utasíták, oly közművelődési visszaesésekre szolgáltatnak okot, melyek egész Keleteuropa jövőjét megronthatják.

szavazással történt választások szavazataiból 323,599 esik baloldali és 340,204 jobboldali megválasztott képviselőkre vagy képviselőjelöltekre — a jobboldali szavazatok tehát csak 16,605-tel mulnák fölül a baloldaliakat.

*) Erdélyben az erdélyi 1848: 2. törvénycikk értelmében: a megyék összes népessége 1.132,635 és ezen 1.132,635 lélek után küldetik csak 20 képviselő; a székely székeké 365,793 és ez után küldetik 10 képviselő; a szász székeké 365,700 és ennyi után küldetik 22 képviselő; és a városok népessége 72,636 és küldetik utánuk 23 képviselő: tehát míg a megyei képviselő 56,631 lelket képvisel, a székely székeké csak 36,579-t, a szász székeké csak 16,668 lelket, a szabad királyi városi és taksális városoké csak 3743 lelket képvisel.

Miként egy erdélyi képviselő, Hosszú József kimutatta (1. az 1865/8 Országgyűlés „Irományait“ 365 szám) a különbség az erdélyi és magyarországi választási census között az, hogy a midőn a magyarországi nem nemes $\frac{1}{4}$ telkes az 1836: 5 törvénycikk alapján és az 1847/8: t. c. értelmében Trencsén, Hont, Pozsony, Sopron, Zala, Thuróc és Vas megyékben $7\frac{1}{2}$; Bars, Liptó, Nyitra, Pest és Zólyom 8, Abaúj, Esztergom, Győr, Komárom, Sáros, Ugocsa $8\frac{1}{2}$, Mosony, Nógrád, Veszprém Zemplén 9; Baranya, Fehér, Somogy, Ung $9\frac{1}{2}$, Máramaros $10\frac{1}{2}$, Arad, Bihar Borsod, Gömör, Torna, Krassó, Torontál, Temes, Heves, Szabolcs, Szathmár 11, Árva 12, Csanád $14\frac{1}{2}$, Bács, Csongrád és Békésmegyékben 15 catastralis hold birtokkal választ: Erdélyben 30 - 40 holdat kell bírnia, hogy e jogot gyakorolhassa. Minek eredménye az, hogy vannak esetek, miszerént 120 nemes család 100 hold földbirtokkal 145 szavazattal járul a képviselő választásához, a midőn 72 nem-nemes család 2200 hold birtokkal csak 8 választót tud előállítani; a minek az a sajnos következménye, hogy a nép a megyéken, vidékeken és székely székekben a nemesek szavazata által, a szász székekben pedig a polgári választók által kik 300 forint értékű házzal választók, választási jogától elűtetik.

FÜGGELÉK.

1) Az 1870-diki előirányzati javaslat is előttünk fekszik már most egész terjedelmében. Dacára a ház határozatának, mely tisztán, világosan elrendeli vala, hogy a miniszterium az előirányzati javaslatot szeptember közepéig mulhatlanúl beterjeszse: az Andrássy-cabinet 1870-re szólló előirányzati javaslata mégis egész terjedelmében csak december közepetáján került a ház elé. És az Andrássy-cabinet, mely a házat e mulasztása által a legferdőbb kényszerhelyzetbe hozta, még csak arra sem érezte magát indittatva, hogy saját maga kérje az indemnityt e mulasztásért. Akadtak a házban képviselők, kik ez indemnity fölajánlására a többségnek, — öntudatlanul vagy öntudatosan — alkalmat nyújtottak. Ezen 1870-diki előirányzat nem egyéb mint folytatása az 1869-dikinek és 1868-dikinek, a mint-hogy ezek lényegileg szintén nem egyebek mint folytatásai a Schmerling-Belcredi-Majláthféle provisoriumok előirányzatainak, legalább tekintettel Magyarországra. A kormány előirányzati javaslata következő főtételekből áll: I. rendes szükséglet: Királyi udvartartás 3.650,000 frt. Ő Felsége kabineti irodája 60,234 frt; államadóssági járulék 32.723,200; földtehermentesítési adósság és örökváltságok megtérítése 15.447,500; közözügyi kiadások 21.925,104; országgyűlés 500,000; miniszterelnökség 246,200 (a pénzügyi bizottság szerint 245,500); a Felség személye körüli miniszterium 71,000; belügyminiszterium 9.620,071 (a p. b. sz. 9.610,000); pénzügyminiszterium 43.511,300; (a p. b. sz. 43.719,568); közmunka- és közlekedési miniszterium 3.884,881 (a p. b. sz. 4.013,473); földművelési, ipar- és kereskedelmi ministerium 7.284,000 (a p. b. sz. 7.274,358); vallás- és közoktatásügyi miniszterium 1.882,425 (a p. b. sz. 1.818,554); igazságügyminiszterium 3.136,400 (a p. b. sz. 3.406,500); honvédelmi miniszterium 4.325,324 (a p. b. sz. 4.325,840); Horvát-Szlavon-Dalmátminiszterium költsége 52,500 (a p. b. sz. 44,000); államszámvevőszék 80,000; Horvát-Szlavon-Dalmát belig. 2,200,000; nyugdíjak 2.754,507 (p. b. sz. 2.700,000). Öszvesen rendes szükséglet 191.017,342 forint; a pénzügyi bizottság javaslata szerint 190.537,608. II. Rendkívüli szükséglet öszvesen 36.722.077 forint melyből 23.128,000 vasutakra, csatornákra, 5.932,250 pénzügyminiszteriumra, 3.920,292 közmunka-közlekedési miniszteriumra, 934,000 belügyminiszteriumra, 205,900 honvédelmire, 1,912,705 közözügyekre esik, úgy, hogy vallás-közoktatásügyi miniszteriumra csak 56,630, igazságügyire csak 15,000 marad.

A rendes fedezet 147.335.364; a rendkívüli 35.541,505, összesen 182.876,769 (a p. b. sz.), holott az összes szükséglet 190.537,608 forint. Tehát hiány 7.660,839 forint. (a p. b. sz.)

Belgiumban: udvartartás 3.450,000 franc, közoktatásügy egyedül: 5.793,288 franc; Franciaországon, udvartartás: 26.500,000 franc; közoktatásügy egyedül (szépművészetek nélkül) 47.075,516; Nagy Britanniában: udvartartás 500,000 font; közoktatásügy (egyedül) 1.311,620 font; Olaszország 13.750,000 lira, közoktatásügy (egyedül) 15.896,992 lira; Poroszországon udvartartás: 1.500,000 tallér, a „Kronfideicommissfonds“-nak 2.573,099 tallér értékű jövedelmén kívül, a vallás-közoktatásügy: 6.698,524 tallér, Oroszországon: udvartartás 8.881,886 rubel; közoktatásügy (egyedül és csak a rendes k.) 9.281,220 rubel; Svédországon, udvartartás: 2.417,000, vallás-közoktatásügy 4,741,500 Rd. Rm. Bajorország udvartartása 3.146,082, vallás-közoktatásügy: 4.780,190 forint; a „Reichsrath“-ban képviselt „királyságok és országok“ költségvetésében (1869) udvartartás: 3.450,000; vallás és közoktatásügy: 8.907,149.

Magyarországon (1870) udvartartás: 3.650,000: vallás- és közoktatásügyminiszterium: 1,818,554 forint.

Egyébiránt az 1870-diki budget-vitából vett következő tiltakozások még bővebb bevilágítására szolgálhatnak a helyzetnek. Szerző ez ügyben többek közt ezeket mondotta: „Valóban, Uraim, meggondolták Önök, hogy míg Magyarországnak az udvartartás 3.650,000 frtba kerül, 153 millió rendes állami kiadás mellett, addig Magyarország az igazságügyre kevesebbet költ, mint az udvartartásra, t. i. igazságügyre nem költ többet 3,200,000 frtnál! Fussanak végig Európa alkotmányos vagy pseudo-alkotmányos államain és nem fogják ezen aránytalanságot találni sehol!

A vallás és közoktatásügyi miniszterium budgetje 1,800,000 forinttal szerepel, épen felével annak, ami az udvartartásra kell, mert hisz 1,800,000 épen felét teszi 3.600,000-nek (Igaz! jobbról). Hogy pedig ne gondolják Uraim, hogy én a többire nézve is csupán a levegőből beszélek, nagyon röviden fogok egynehány számot fölolvasni.

Belgiumban az udvartartás szükséglete 3.450,000 franc, az igazságügyé több mint 75,400,000 franc, a közoktatásügyé több mint 5,790,000 franc.

Hollandiának pedig, melynek állami kiadása évenként 110 millió frt., az udvartartása, a mint hiszem, hogy tudják, 600,000 forintot és nem többet tesz összesen. Az igazságügyre Hollandiában 2,900,000, a vallás és közoktatásra 2,400,000 frtot költenek. Vegyük Franciaországot, melylyel mint a személyes uralom megtestesülésével Önök folyvást rémitnek bennünket: itt a liste civile és az appanageok 26 millió francot tesznek, de az igazságügyre 33 millió franc megy, és közművelődési szükségletekre, ide nem számítva a cultust, több megy 46 millió francnál.

Olaszországon az udvartartás 13 millió lirába kerül, — és itt lehetetlen hogy meg ne említsem azon lélekemelő tényt, miszerént Victor Emmanuel király nem rég önmaga 4 millió lirát engedett el az udvartartás költségeiből. Ugyanezt tette nemrég a portugál király is. Olaszországon azonban az igazságügyre 33 millió lira megy, a közoktatásügyre pedig 15 millió.

Svédországon Norvég nélkül az udvartartás 1.400,000 Rdba kerül, az igazságügyre 2 millió 300 ezer, a vallás- és közoktatásügyre pedig 2.500,000 Rd. megy.

Poroszországon, a melynek királya pedig azt hiszem, szintén elég hatal-

mas ur (mozgás a jobboldalon), s az ő nagyhatalmi állását szintén emlegetik, — a porosz királynak összes udvartartási fedezete áll két rovatból, az egyik rovat alá a „Kron-fideicommiss“ jövedelmei esvén, a mi évenként 2.573,000 tallérba rug, egy része aranyban, a másik pedig 1.500,000 tallért tesz, melyet mint dotatitot adnak a budgetből. Ennélfogva az összes udvartartás 4 millió s néhány százezer tallérba kerül. Vegyék önök az osztrák-magyar monarchiát, itt az udvartartás 7 millió fölül kerül és vegyék azt, hogy Poroszországon ugyanakkor az igazságügyre több mint 16 millió tallért, a vallás és közoktatásügyre 6 millió fölül költenek.“

Simonyi Ernő ez alkalommal ritka hatású beszédében különösen a kormány közlekedésügyi politikáját vette bonckés alá. A „Rapport du ministre royal hongrois de voies de communications et de travaux publiques, à sa majesté le roi. Vienne 1868.“ 1852-ben kezdtek építeni e mű szerint az államutakat s 1867-ig építettek összesen 606¹/₈ mrfldet. Ezen 606¹/₈ mrfld építése, kezelése és fenntartása került 1852-ben 799 ezer, 53-ban 820 ezer frtba, s így tovább menve, összesen 32.987,000 forintba, tehát átlag évenként 2.071,725 frt 60 krba. Itt vannak a múlt évi és az 1858. évi költségvetések, ezek szerint 1868-ban az országgyűlés megszavazott a rendes költségekben utak kezelése és föntartására 1881,500 frtot és a rendkívüli költségekben ismét 547,000 frtot ugyan e célra, összesen 2.428,500 frtot, többet tehát, mint mennyi volt ezelőtt. Az 1869 költségvetés rendes szükségletében 2,089,600 forint, a rendkívüliben pedig 600,000 forint, összesen 2.689,000 frt van előirányozva. Az 1870-ki költségvetésben előirányozva van rendes szükségletre 2,823,657 frt., a rendkívüliben, mely összesen 2.679,000 frtot tesz ismét, mint a pénzügyi bizottság jelentéséből kitetszik, az utak építésére 800,846 frt, összesen az 1870-ki költségvetésben utföntartásra előirányozva van 3.629,513 frt. a mi jóval több, mint a mennyivel előbb az osztrák kormány építette, tartotta fenn és kezelte az utakat. Ha a hivatalnokok nagy számát azzal menti Pulszky képviselő ur, hogy mi most a kormánytól sokkal többet kívánunk, mint az előtt, — és meglehet, hogy többet kívánunk, akkor kérdem én a képviselő urat és kérdek mindenkit e házban, hogy megfelel-e a kormány a kívátnak és várakozásnak, nem úgy, mint kellene a szaporított költség és kiadásokhoz képest, hanem csak úgy is, mint megfelelt ezelőtt a kormány kevesebb költséggel? Én nem tudom, de bárhová megyek, mindenütt pártkülönbség nélkül mindenki beismeri, hogy a közigazgatás roszt. (Fölkiáltások jobbról: A megye!) Ha ez így van uraim, akkor egyáltalában nem látom, mivel van indokolva azon nagy közigazgatási költségzsaporítás, mely a jelen költségvetésben és a múlt évben is előirányozva van.“

Máriássy Béla a maga beszédében a földbirtokra súlyosodó adóteherre vonatkozólag tett tüzetes észrevételeket. „A költségvetés alapja, adórendszerünk: terhes, aránytalan és igazságtalan.

Terhes a földadó, mert alapjául a legmagasabb jövedelem vétetett, a lehető legmagasabb jövedelemből jövedelmének ¹/₈-adát adóba fizeti.

Ez a legmagasabb adó Európában: a két harmadot a magas élelmi, ruházati, család föntartási költségek teljesen felemésztik, úgy hogy gazdasági beruházások, javítások, tartaléki tőke képzésére, az elemi csapások elleni biztosításra a birtokosnak ha az nem dynasta, nem marad fön egy fillére sem, ennél fogva a föld nem tőkélyesbítettethetvén, a termelés, sem mennyiség, sem értékben nem

emelkedhetik, sőt ha a gazdát rossz évek sújtják, kénytelen vagyoni alapötökét megtámadni.

A gazda pénztőke hiányában ipart nem fejthet ki, csak is magtermelésre van szorítva, s mert ez a föld erejét leginkább igénybe veszi, az ország termelő ereje naponta fogy; — úgy hogy termelési tekintetben, a silányföldű Ausztria, a homokos Poroszország, a vadvízes Gallicia, a gazdag alfölddel egy magaslaton áll.

Terhes a földadó, mert nem csak a föld maga, de terményei is, melyek ipar által gazdasági érdekekből átadomittatnak, megadóztatnak; a gazda habár saját terményciből főz is cukrot, szeszt, sert, iparja minden cikkeért másodszor is adót, és pedig rendkívül nagy adót kénytelen fizetni.

A vasutaknál a főgond nem a termények olcsó fogalmára, mi közvetve milliókat hozhatna az országnak, mi egyedül biztosíthatná a versenyt Oroszország, Amerika és sok tekintetben Németországgal is, de a közvetlen haszonra van fordítva, — kimélik a személyszállítást, mi nagyobb árakat elbírhát, mert az utas a kényelemért is áldozhat és áldoz, és terhelik a nyers terményeket, melyek fuvarbért nem bírnak el.

A földadó védelmére gyakran fölhozatik, miszerént a jövedelmi becs csekély, ennél fogva a 31 percentnyi adó, csak névleges, lehetnek egyes helyek, hol ez való, de ez csak kivétel, mert nagyobbára mindenütt az első osztályu föld jövedelmi becsé 7 frt 30 krral állapított meg 1200 □ öl után; országvilág tudja miszerént az államuradalmak legjobb tulajjal bírnak, és ezek általánban 5 frt 30 krt jövedelmeznek, vagyis valódiilag ezek az osztrák provisorium által meg-alapított becsnél 1 frt 70 krral kevesebbet jövedelmeznek: az által az adó magassága tényleg constatálva van, mi ellen egyes kivételek semmit sem bizonyítanak.

Aránytalan az adó, mert hason értékű tőke nem egyenlően adózik.

100,000 forint pénztőke, 100,000 értékű ház, 6000 forintot jövedelmező szellemi tőke, egyenlő jövedelmet adnak, ennél fogva egyenlő adót tartoznának fizetni, és még sem fizetnek egyenlően, mert míg a föld 29 percentet fizet, addig a szellemi tőke csak 10 percentet fizet, a házbirtokos 39 százalékot, valósággal azonban a gazdag tőkepénzesek, orvosok és ügyvédek, 5 százalékot sem fizetnek.

Miután egyik adózó forintja a másikénál nem több, igazságtalanság és aránytalanság egyik adózót kimélni és helyette a másikat túlterhelni.

Fekvéségeknél a betáblázott adósság kamatja nem vonatik le az adójövedelmi alapból, úgy, hogy ha egy 1000 forintot jövedelmező birtok 833 frttal betáblázott adóssággal van is terhelve, és így valódi jövedelme 50 forint, mégis 31 forint országos és községi adót fizet, vagyis valósággal 62 percentet.

Aránytalan az adó az ország különböző területeiben, sőt ugyancgy határban is, Magyarország adója 29 pct. és töredék, Erdélyé csak 22, pedig a jó és rossz föld Erdélyben csak annyit termel, mint Magyarországbán.

Ugyancgy határban egy minőségű föld 1 frt 50, míg a másik 1 frt sőt 80 krt fizet, különösen a kis birtok van megterhelve, mert az adó provisorium szerint $1\frac{1}{2}$ holdas parcelláért nem lehetett reclamálni, és ekkor még kevés birtok volt tagositva; a $\frac{1}{4}$ telek, sok helyt a féltelek is a reclamatio előnyétől elesett.

Igazságtalan, mert ugyan egy tőke többszörösen adóztatik, ha egy 100,000 frt birtokra 50,000 van betáblázva, miután az 50,000 forint vagy a birtokba ruházottatott be, vagy elpárolgott, az adó alapúl szolgáló birtok értékéből le kell vonni a betáblázott összeget, vagyis a birtok csak 50,000 forintot képvisel, és csak ez lehet igazságosan adó tárgya, vagyis adó tárgya a birtok 50,000 forintig és

50,000 frt tőke az az összesen 100,000 frt, a jelen rendszer szerint azonban a birtok és tőke egészbe vétetik, vagyis valódi 100,000 frt helyett képzelt 150,000 frt adóztatik meg.

Igazságtalan, mert gyári ipar vállalatok, nem a forgalom, nem a befektetett tőke, nem a tiszta jövedelem, de önkényileg adóztatnak meg, e szerint gyakran megtörténik, hogy ugyanegy vállalat közt 5 tiz percent sőt még nagyobb különbség is van.“ (Irányi Dániel határozati javaslatot terjesztett be, mely adórendszerünk gyökeres reformját célozza: már fönebb kijelentettem azon meggyőződésemet, hogy gyökeres adóreformot hiába követel az ellenzék, míg a többség a jelen közösügyes politikát követi.)

Móricz Pál beszédéből kitűnik, mennyivel több teher nyombennünket mint Cisleithaniát. „Nálunk miniszterelnök ur központi költségvetése kerül — a rendelkezési alapot ide nem értve — 126,200 frtba, Lajtán tul 68,919 frtba, tehát nálunk többbe kerül 55,281 frttal. A belügyminiszterium költségvetése nálunk — mindig a centrális költségeket értem, — 365,000 frt., ott 354,090 frt. tehát nálunk többbe kerül 12,000 frttal.

A közlekedési és kereskedelmi miniszterium költségvetését, külön fölvéve nem lehet megítélni, mert Lajtántúl máskép vannak ezek fölosztva; de a két költségvetést együtt meg lehet itélni. E szerint a közlekedési és kereskedési miniszterium együtt véve minálunk 449,813 frtba kerül, oda át 451,000 forintba, tehát itt 46,580 frttal többbe kerül mint odaát. Az igazságügyminiszter költségvetése minálunk 200,400 frtba, Ausztriában 153,820 frtba és így 42,154 frttal többbe kerül minálunk, mint odaát. A cultusminiszter költségvetése, — és ezt tartom legnagyobbak minálunk, 242,753, odaát 182,603 frtba kerül; a különbség tehát 42,735 frt; holott minálunk autonom hatóságok vannak, melyek sok tekintetben könnyítik a miniszterium teendőit.

A honvédelem minálunk 249,717 frtba, odaát 156,000 frtba kerül, tehát a különbség 92,717 frt. Megengedem, hogy a honvédelem minálunk jobban van rendszerezve, mint odaát és e tekintetben kivételt teszek, mert a honvédelemre szívesen áldozok.

Egyedül a pénzügyminiszter költségvetése takarékosabb az odaát valóval szemben (Derűlttség). Kénytelen vagyok ezt elismerni, mert tény. A pénzügyminiszter költségvetése minálunk kerül 769,000 frtba, oda át 838,000 frtba; a mi javunkra esik tehát 69,000 frt. És ez, t. ház, csak szám szerint van így: mert ha vesszük azt, hogy Ausztriában az adók összevéve tesznek 298 milliót, Magyarországon 191 milliót, tehát az osztrák örökös tartományokban 107 millióval nagyobb a budget, mint minálunk, s ha tekintetbe vesszük, hogy ezen 298 millió kezelése odaát 838,000 frtba kerül, minálunk pedig 191 millió kezelése 769,000 frtba: akkor a mi kezelésünk valósággal sokkal drágább, mint az odaát való.

És most méltóztassanak összehasonlítani a mi adózási körülményeinket Ausztriáival szemben, és ezen tetemes kiadások még magasabbaknak fognak tűnni. Magyarországon földadó fejében fizettetik, 33,541,000 frt, odaát 36,410,478 frt; tehát mi csak 2,869,478 frttal fizetünk kevesebbet, mint oda át. Méltóztassanak fölvenni, nem a földbirtokok terjedelmét, hanem azok értékét és jövedelmességét és méltóztassanak pl. összehasonlítani marmarosi, beregi, zempléni erdeinket, s az egész hegyes vidékeinket, a tiroli, styriai vagy csehországi erdőkkel rendezett erdőgazdaság mellett, melyek a vadászati, halászati jövedelmeikkel, — minden egyes galj fának értékesítése által roppant tőkét képviselő birtokok tete

mes jövedelmet nyújtanak, — és bátran mondhatom, hogy adózási viszonyaink szerfelett terhesek.

És így vagyunk a személyes kereseti adóval is. Nálunk fizet az ország összesen 7,306,000 frtot; Ausztriában 7,754,542 frtot, tehát csak 448,542 frttal fizetünk kevesebbet, mint Ausztriában. Méltóztassanak már most a népességet és a kereseti forrásokat összehasonlítani, méltóztassanak tekintetbe venni, hogy Ausztriában a létező gyárilpar hány embernek nyújt biztos keresetet, míg minálunk a népesség télen át csak alszik, mert foglalkozása nincs. Méltóztassanak továbbá az alföldre tekinteni, míg odaát a közlekedési eszközök jó volta által biztosítva van a nép kereseti forrása egész télen át, sőt azt lehet mondani, hogy az erdők rendszeres kezelése mellett a kereset ott télen nagyobb, mint nyáron, nálunk pedig arra kell tartani a gazdasági cselédséget, teletetni télen át az iga vonó erőt, hogy nyáron csak legyen kívül dolgoztatni.

De ha ez a deficitnek vége volna, nem volna kezdete, nem szólnának, hanem ez még csak kezdete; mert ha elgondoljuk azt, hogy az igazságügyminiszteri szervezet ez idő szerint még egészen hiányzik, s így ezen költségvetésbe sem vétett föl, — mert ha fölgondoljuk, mi fog még kelleni börtönrendszerre, közigazgatás javítására — népnevelésre, felsőbb tanintézetekre — vasutakra — és az ezeknek adandó subventio és a vasuti kölcsön kamataira — ha fölveszszük a közutak építésére fordítandó költségeket, ha fölveszszük a technikai csapatok szervezését: évenként fog növekedni ezen deficit.“

2) Annak bevilágítására, hogy minő lábon áll közlekedésügyünk, szolgáljanak következő, a lapok által is közlött adatok: Apathinból, okt. 30-án Zomborig és a mellék községekből, a közlekedés egészen megszakadt. Eszék és Apathin közt, a mult hó 25-én éjszaka, a posta kocsis bele ment egy mély sárba, a kocsis lóra kapott s ott hagyta a postát katonástól, az éj, pusztá és erdő közelében.

Ujvidék és Zombor közt, egy kereskedő vasárnap déltől csütörtökig utazott, 5 mázsá teherrel 3 jó lóvon, falutól faluig, mi ott sűrűn található, új meg új vontató lovakat fogadván, 5-ször fizetett 8—8 forintot a vontatásért.

H.-M.-Vásárhelyről, az iparosok anyag bevásárlás végett, Szegedre gyalog jönnek és hátton emelik a cikkeket. Így 2 napi járást tesznek.

A zombolyai-vásárra menők két kellemetlenségnek voltak kitéve. Kik a vasuton mentek, helyből ki a vasutig és vasutról be Zombolyára sokat kellett fizetniük. némelyek még ki sem értek a határból már is elakadtak, és mit volt mit tenniük, visza kellett fordulniok. Viszafelé éj lévén, a vonat érkezéig, a zombolyai állomáson nem vették fel podgyászaikat, ekkor a vonat csak 4 percet időzván, a tolongás leírhatlan és a zavar kimondhatlan lön. Az illetők, többnyire iparosok, kénytelenek voltak nagy nehéz ládáikat a jó sorsra bízva, mint a jövő vonatra váró gyorsfuvart hátra hagyni. Midőn ez megjött, igen természetes, hogy sokat kellett fizetniük. Pannaszlevelet is küldtek be hozzánk, hogy az ottani szolgáló személyzet igen álmosan kezelte a málhákat. Midőn be kellett a málhát hozni, ismét drága fuvart fizettek, s midőn ők jöttek be, a társaskocsi kereke egy láthatlan kátyuban eltörtött.

Kik közönséges szekéren indultak, az utfélről többen visza tértek, roppant költség és kár mellett sem juthatván odáig. Vannak, a kik még pénteken reggel sem jöttek elő a roszt ut miatt. Gazdagabb iparos nem igen törekszik ily keserves utra, a szegény képes fele vagyonát veszíteni — Van azonban, a mi az iparost ilyen vásárra ösztönzi, az évi rendes megjelenésből származott ismeretisége, mely tölbomlik, ha az illető egyszer elmarad szokott helyéről. Nyáron

rehéz az iparos élete egy sínai állapotokkal megáldott országban s azt akarjuk hogy iparosaink a pallérozott országok iparosaival versenyezzenek!”

3) Kubinyi Lajos ismert közgazdánk közelebbről tanulmányozván azon nyomást, melyet Ausztria pénz — hitel — és forgalomügyi nyomása hazánkra gyakorol, hozzám e részben következő levelet intézte:

„Ausztria régóta kezeiben tartja Magyarország legfőbb pénzforrásait, megalapította saját iparát, saját kereskedelmét, saját vagyonosságát, elnyomta Magyarország iparát s kereskedelmét és oly illusoriussá tette Magyarország vagyonosságát, miszerént az, bármily jó termése s kivitele van is, üzelmi tőkéhez nem juthat“

„Legfőbb pénzforrás, honnan minden bankjegy forgalomba jött s hol minden külföldről kapott pénz beváltás végett megfordul, az osztrák nemzeti bank s ennek társintézetei, melyek egy célra dolgoznak.

Az osztrák nemzeti bank özsves forgalma a közelebbi években évenként 5–6 ezer milliót tett. Ez intézet tehát annyi után huzta az üzleti hasznot. De még ez nem legnagyobb kárunk.“

„Főtényező volt ez Ausztria ipara s kereskedelme megalapításában, mert ausztriai társulatoknak s vállalatoknak könnyen s olcsón adott pénzt, részvény-papirjaikat honorálta, míg a magyarokét most is nagyrészt ignorálja. Magyarország számára kellő mennyiségű pénzt nem adhat s a mit ad, az drágább mintsem az általa taplált ipar s kereskedelmi vállalatok versenyezhetnének az ausztriai vállalatokkal.“

„Az osztrák nemzeti bank 1854-ben jelzálogi hitelosztályt állított fel, de hitelezését Magyarországtól nyíltan, egyenesen megtagadta, azon ürügy alatt hogy itt az igazságszolgáltatás oly lábon áll (pedig akkor az osztrákok uralkodtak) hogy a pénz biztonságosan elhelyezni s gyorsan behajtani nem lehet. Igaz, hogy a telekkönyvrendszer hiányai akkor elég érvet szolgáltatottak, „theóriában“, pedig a jó bécsek közül talán soha egy iparos, egy kereskedő sem mondott csődöt azért, mert Magyarországon be nem tudta hajtani pénzeit. A magyar birtokos utolsó darab földét is eladta — per nélkül, hogy fizethessen s ha egyszer megbukott, soha sem kelt föl többé, holott az osztrák iparosok s kereskedők nagy része kivált a közelebbi két évtizedben minél nagyobb bukott, annál nagyobb mérvben nyitotta meg új üzletét. Kár hogy statisztikai adataink hiányoznak.“

„Az osztrák nemzeti bank először 1857-ben nyitotta meg hitelét Magyarországra s mivel a telekkönyvvel még mindig nem voltak jórendben, kikötötte hogy a kölcsönvevő földbirtokos: bizonyítsa be 32 év óta tartó háborítlan birtoklását és azt, hogy ellene per nincs s 32 év alatt reá semmi sem lett be-táblázva.“

„Az ily hitel nem sokkal ér többet a semminél. Ezek megszerzéséhez több költség s fáradság kellett mint a mennyit az osztrák alattvalók egész évi kamat sejtében viseltek. Az ügyvédek jövedelme ugyan megszorodott, de azon földbirtokos, ki ezúton kölcsönvett pénzét birtoka fölszerelésébe fordította, többnyire megbukott. A jelen évtized elején, ha jól emlékszünk 7–8 millió holdnyi nemesi birtok ellen volt per vagy foglalás s 10 év alatt 4–5 ezer magyar birtokos család ment tönkre — de ritka eset hogy a dobra ütött birtok teljesen ne fedezte volna a csödköveteléseket. Ehhez sincsenek kellő adataink, mert ezek tudomásától megóni Magyarországot sokaknak érdekében áll.“

„Általában: mindig nyitva voltak a hitel zsílipjei a bécsi pénzügyintézeteknél

Ausztria területére, ipar, gazdaság s kereskedelem iránt, míg viszont Magyarországra nézve csak csekély pénzüsség szivárgott Bécsből s az is oly drága volt, hogy ki vele vállalatnak indult, könnyen elbukott, mert semmiképen sem versenyezhetett az osztrák vállalatokkal.

Igy történt, hogy a jó magyar vas, mely országos kincs, Szilézia stb. gyáraiba vándorolt nyersen mázsánként csekély áron, hol azután jól kikovácsoltatott s honnan drága áron vásároltuk vissza.

„Nagy csapás hazánkra nézve, hogy Gömör megye vaskötelepei távol vannak a Baranya megyei (Pécs, Dravicza stb.) köszen-telepektől. Ezek összeköttetése még most is csak pium desiderium s így történik hogy a fölföldről a nyers vas, az említett vidékekről viszont a köszen képezi kiviteli cikkünket s a sziléziaiaktól és Stájerországból látjuk el magunkat a legjobb gazdasági s konyhai vas eszközökkel drága pénzért, holott magunk földolgozhattuk volna, ha t. i. lett volna jó olcsó forgó vagy tőkepénzünk a gyárak állításához s a köszen és vaskötelek vasuti összeköttetéséhez.”

„Továbbá a gyapju, melyből 350—400 ezer mázsányit adunk szintén mint nyerstermék viteit Brünn, Reichenberg stb. vidékeire s mint drága posztó került vissza hozzánk, mert nincs olcsó pénzünk a kellő szövetygyárak állításához. A pukovai, gácsi gyárak drága pénzzel dolgozván, bármily becsületes munkát tettek, nem versenyezhettek a brünni s reichenbergiekkel. Így vagyunk a papírgyártás terén is. Így a len- s kenderneműekkel és bőrneműekkel.”

„Az osztrák iparosok s kereskedők tehát, mert könnyen s olcsón jutottak pénzhez, mindig „pénznél voltak“ s így kiszedték kezeinkből azon nyers terményeket, melyek értékét tizszerezni, de százszorozni is könnyen lehet (az acél gyártmányok értéke százszorosán meghaladja a nyersvas értékét — így szintén a finomabb lenszövetek, csipkék, cérnák stb.) annyira, hogy nálunk ezek luxus cikkek gyanánt szerepeltek, kivált az alföldön, holott bővében lehetnének ország-szerte. (Bihar megye s Erdély egy részében még a szekérekerekeket sem szokás vassal ellátni; s a lovak nagyrészt vasalatlan járnak. Mennyire másképp van ez nyugati szomszédainknál!)

„Ezen fölül sikerült az osztrák iparosoknak s kereskedőknek oly védvám rendszert hozni be, miszerént az ő nem épen jó iparcikkeiket 20—22 százalékkal drágábban fizetjük, mint a külföldieket kapnók, ha védvám nem állana. Ily módon nem csak az osztrák vas, posztó, és gyapju iparnak adózunk, hanem adózunk a vámokon milliókat.”

„És adózunk az által is, hogy a hadsereg részére igényelt ruházati s főszerelési költségek nagyrészt az osztrák ipar táplálására s gyarapítására fordítanak s így 20—22 százalékkal többet kell adoznunk a hadsereg főtartása költségeinek főrésséhez, mint kellene, ha az öltözékek s főszerelések nagyrészt saját nyers anyagainkból magunk állítanók ki. De a gyárak fölállításához pénzünk nincs. Az osztrák pénzintézetek pedig csak nem fognak fegyvert adni kezeinkbe az ő iparuk és kereskedelmük megbuktatására.”

„Sikerült továbbá az osztrák szomszédoknak elhíttetni a nagyvilággal, hogy Magyarországon csakis termelő nagyurak vannak, kikkel pénzviszonyba ereszkedni veszélyes játék és eme szomszédoságnál fogva elhítteté az tis, miszerént Nyugateurópa által a Kárpátok óriási körfala miatt csak is Bécs felé Bécsen keresztül jöhetnek érintkezésbe, sikerült reá szoktatni Nyugateurópa kereskedőit, iparosait s

pénzügyintézeteket, hogy azok csak is a bécsiekhez fordultak. ha Magyarországon vásárolni vagy behajtani valójuk volt, a külföld hitelét Magyarország csakis Bécsen keresztül élvezhette, melynek azután az a vége, hogy még a Magyarországon vett gabonáért járó váltók leszámítolását is a külföldiek rendszeren Bécsbe küldik, bécsi bankárok által eszközöltetik (mi ellen 10 pesti nagykereskedő már erélyesen föllépett) s így milliókat raknak zsebre csupán azon szívesseggért (mert a leszámítolás 2—3½ százalékra rug) hogy a nyersterményeinkért kapott ezüst s arany pénzt bankjeggyé változtatják át.“

„Magyarország és Erdély termelése középátlag szerént: 6.461,193 kat hold, évi termés 86.135,000 mérő, fogyasztás és vetés 79.850,200.

Eladható 12.284,000 mérő, mit azonban a múlt években kétszeresen, háromszorosan meghaladt a valóság, mikép azt a vasuti szállítások mutatják.“

„A múlt két évben 40—45 millió összesen m. e. 90 millió mérő gabona, vitetett ki Magyarország területéről. Ezt ha csak 3½ frtjával vesszük is, már több mint 300 millió s így 10—11 milliót tehet csupán a pénzváltók nyeresége a kereskedelem szíves közvetítéseért. De az természetes, mert nekünk nincs önálló pénzügyünk, nincs nemzeti bankunk, nincsenek önálló bankjaink s a mik vannak, köszönjék meg ha nekik is jutott e két jó év alatt egypár százezer frt.

Köztudomás szerént a magyar urbéri kárpótlások a Magyarország népein behajtott „önkéntes kényszerkölcsön“, sőt a főbb vasuti s iparvállalati értékpapírok is nagyrészt oda mentek, hol a pénzforrás jótékonyan működött t. i. Bécsbe, Ausztriába, elannyira, hogy Magyarországon még ilyenmő tőkék is főkép csak a fővárosokban s itt is gyéren léteznek. Ki magyar urbéri papírokat, részvényt stb. kissé nagyobb mérvben akarna venni, annak Bécsbe kell menni vagy onnan kell meghozatni az értékpapírokat.“

„Bécsben ily mód nélküli kedvezményekben részesülvén minden intézet, nem csoda ha iparosaink java is oda megy. Bécsben 60,000 magyar lakik s általában olcsóbban és jobban él mint élhetne nálunk, s az egyetemi ifjuság keresi ott művelődését, ép oly számmal mint minővel Pesten dicsekedhetünk. Nem csoda azután, ha a német írók is jobban boldogulnak nálunk mint a magyar írók. A német irodalmi vállalatok általában lépést tartanak Magyarországon a magyar irodalmi vállalatokkal — sőt a közelebbi években aligha nagyobb előlépést nem tettek mint a magyar vállalatok. Ezek üzletéhez is pénz kell, a német irodalomnak nagyobb olvasó közönsége, a vállalkozóknak több s olcsóbb tőkepénze van s így nem csoda, ha háttérbe szorul a magyar irodalom s nemzeties művelődés.

„Általában tény, hogy a pénz nagy hatalom s e hatalom Magyarországi irányában Ausztria kezeiben volt és van.

Tény, hogy Ausztria e hatalomnál fogva jelentékeny de igen kedvezőtlen befolyást illetőleg uralkodást gyakorolt Magyarország anyagi érdekeire.“

„Tény, hogy a jelenlegi pénz s kereskedelmi, illetőleg vám s nemzetközi rendszer (melyekre nézve a szerződéseket Ausztria diplomatái kötötték az osztrák ipar s kereskedelem érdekében) hatalmas fegyverül szolgált arra, hogy az osztrák-német elem, melynek hívei s tagjai egymást jól értik, s ügyesen dolgoznak egymás kezére, Magyarországot Ausztria irányában oly forma helyzetbe hozta, mint minőben van rendszeren a meghódított tartomány az anyaországgal.“

„Tény, hogy Magyarország emez alárendelt helyzetből mindaddig ki nem küzdheti magát, míg önálló pénzügye nem leend.“

„Kiszámíthatlan károkat okozott az osztrák pénzügy Magyarországnak már

csak az által is, hogy a valutát megrontotta s ennél fogva az ércpénz előbb elcsukott a forgalomtól, azután részint szép szóval, részint mester-fogások, ámitások által (minő a huszasokkal történt) fölszínre jöven, kivándorolt és folytonosan kifolyik Magyarországból.

„Kiszámíthatlan kár Magyarországra nézve, hogy ily módon megfosztatván azon szilárd ércpénz alapoktól, melyek által szilárd tőke s forgó pénztömeget képezhetett volna, most már vasutai alapítására sem találkozott az országban elég tőke, külföldre kellett mennie; külföldi tőkéken épülnek költséges pályái s ezek kamatait nagyrészt arany s ezüst pénzben kell viselnie vagy agiót kell fizetnie, a magyarnak saját pályáin, saját országában is, azért, mert az osztrák bank jegyeivel értéke megromlott.”

„Közlekedésünk főbb vonalai s felszerelvényei vasuton és vizen következően álltak 1867 végén.”

„Nyolc rendbeli pálya összes hossza 414,¹⁶ mérf. Ezekbe befektetett tőke: 302.454,928 frt, mérföldenként 802,821 frt. Részvények száma 1.453,000 db. Ezen részvények értéke 303.403,562 frt. Allam-kötvényekben 283.890,398 frt. Elsőbbségi kötvények 43.950,000 frt. Sorsjáték kölcsön 15.404,000 frt: összesen 646.757,410 frt. Három rendbeli hajózási társulat, mely 641 mérföld vonalon működik: 18.670,057 frt. tőkével, 44,200 db. részvénnyel, melynek értéke: 22.650,000 frt. 105,000 db. elsőbbségi kötvénnyel, 6.000,000 sorsolási kölcsönnel. Eme tőkének csak igen kis része képződött Magyarországon s hihetőleg ezen körülménynek kell tulajdonitnunk azt, hogy az említett közlekedési vállalatok éppen nem veszik figyelembe Magyarország legfőbb érdekeit.

Ezen közlekedési eszközök berendezése ugyanis egy nemét gyakorolja azon vámrendszernek, mely Magyarország terményeinek távol földre szállítását lehetetlenné teszi, Magyarország terményeinek javát Bécs s vidéke kezébe adja s főkép csak az osztrák ipar s kereskedelmi cikkeknek kedvez, melyek könnyebben is szállíthatók.

Közlekedési vonalainkon ugyanis a viteldíjak 10-szeresen meghaladják a tengereken; szállítás viteldijait, illetőleg víziutainkon 2—3 szorosán haladják, azon díjat, mely Nyugateurópa folyamain a személy és áruszállításoknál meg van állapítva s szintén 3—4 szeresen haladják meg vasutainkon a szállítási díjak azon tételeket, melyek nem csak Belgiumban vagy Angliában, de Németországon is megállapítvák. Természetes, hogy nehéz s kevés belértékű gabonánkkal ily módon nem versenyezhetünk Európa gabona piacain, illetőleg Angliában, Francia-sőt Németország fogyasztó piacain sem, holott ha a közlekedési eszközöket saját pénzünkön hoztuk volna létre, baj nélkül leszállíthatnók a viteldijakat oda hol azokat Nyugateurópában találjuk; azon 1—2 százaléknyi bevételi hiány, mely ebből származhatnék, ha csakugyan származnék, tízszeresen kifizetné magát az elárusított nyersterményeken s nem csak hogy nem volnának jelentékeny egyes adóhátralékok, de az ily módon szerzett pénzből könnyebben lehetne fedezni a nevezett vasuti jövedelmek hiányait is.”

„Azon befolyásnak, melyet Ausztria pénzerejénél, pénzintézeteinél, s vám és kereskedelmi rendszerénél fogva Magyarország anyagi érdekei fölött gyakorolt kétségkívül legkárosabb, legveszélyesb eredménye az, miszerént a megélhetés nehézsége azon nyomort, mely zaj nélkül pusztít, általánosabbá tette, legalább a magyar fajra nézve, melynek ellenében jelentékeny segínyt nyújt saját embereinek, kiknek lételét, boldogulását előmozdítja. Igen kevés ember, alig 1—2 száza-

léknyi hal meg az elöregedés természetes halálával. Van egy rész, talán ugyanennyi százalék, mely a túlbőség, a mértéktelenség áldozata. A legnagyobb rész azonban bizonyára azon rendetlen s jelenlegi körülményeink közt rendszerezhetlen életmód áldozata, miszerént kitévék majd a klimatikus befolyásoknak (32+34° R. hőség s 8—10—20° fagyponton alóli hideg) majd az ételmi, s kivált az öltözéki cikkek hiányainak, majd a meghülés, majd a túlhevülés veszélyeinek, majd erős munka, majd nélkülözés közben a nedves, hideg, száraz, forró időszakok alkalmával oly mérvben, minő azon népeknél, hol rendezett ipar s kereskedelem, rendezett pénzügy van, nem tapasztalható, mert a rendezett pénzügy alapján egészséges pénzforgalom jön létre, mely a munkálkodást minden körülmény közt díjazza apróbb foglalkozásaiban is, holott nálunk, kivált a téli időszakon át, ép oly nehéz földműves embernek munkát kapni, mint a mily nehéz a nyári munka időszakokban mezei munkásokra szert tenni.“

„Bizonyos, hogy hazánkban általánosan nehéz a megélhetés, mi főkép a rendetlen pénzforgalomnak, a munkaadás és munkakeresés között ferde viszonyoknak s általában az ipar s kereskedelem hiányainak tulajdonítható, mely önálló pénzintézetek nélkül soha ki nem vergődhetik primitív állapotából. Ennélfogva rendkívüli nagy a halandóság.“

„Hazánkban Ausztriával egybevéve (mert ily dolgok tudásától gondosan megóvatunk) 10,000 lélek közül 353, csupán Magyarországon m. e. 360—370 az évi halandóság, holott Poroszországon csak 290, Hollandiában 259, Franciaországon 288, Belgiumban 222, Angliában 220. Igaz, hogy nálunk a születések száma is nagyobb, mert a természet ellensúlyozni igyekszik e nagy halandóságot: 10,000 lélek után ugyanis 403, míg Hollandban 351, Franciaországon 269, Angliában 349. Csupán Poroszország dicsekedhetik oly kedvező viszonyokkal, miszerént az említett halandósági arányhoz képest 404 születési esetet mutathat föl. Ez a közjólét, ez a gyors fejlődés jele, holott nálunk tapasztalati tény a magyar fajnak némely adatok szerint pusztulása, mások szerint igen csekély gyarapodása. Mennyire nehéz nálunk a megélhetés, mennyi áldozata esik a nehéz rendezetlen életviszonyoknak, bizonyítják emez adatok:

Átmérőleg 6 éves időszakokban meghal Magyarországon 27, Ausztriában 30, Poroszországon 35, Németalföldön s Belgiumban 42, Franciaországon 43, Angliában 43, Dániában és Svédországban 48, Norvégiában 55, lakos közül egy halott, elannyira, hogy nálunk 55 lakos közül két halott esik, míg más boldogabb országokban csak egy.

Természetes következménye eme nagy halandóság egyrészt a talaj kimerülésnek is, mint természetes következménye a talaj kimerülés ama pusztító gazdálkodási rendszernek, miszerént minduntalan a föld termő erejének kizsákmányolására utalva, sőt szorítva ebből mindinkább kifognak azon éltető elemek melyek egy erőteljes nemzedék föntartásához nélkülözhetlenek, azon dudvaneműek, zöltségek, burgonya félék stb. pedig, melyekkel aztán népünk (kivált a felföldön) nagyrésztben táplálkozni kénytelen. nem adják meg a szervezetnek azon szívósságot, azon izomerőt s ruganyosságot, melyeket az élet küzdelmei s a veszélyes klimatikus befolyások közti nagy mezei munkák kitünőleg igénylenek.

Ily következményei vannak a rendezetlen pénzügynek, a pénzjegyek elértéktelenedésének, értékük örökös változásának s a pénzforgalom rendetlen, szabálytalan mozgalmainak. Ugy vagyunk ezzel mint a kinek minden vére szívére, tüdejére vagy fejébe tódul. Bécsben pénzhiány, néha pénztolulás, máskor pénzhiány: Pes-

ten oly forgalom, mely mindenben Béctől függ s az ország vidékein, mezővárosain és falvain örökös pénzhány, irtózatosszora, pénztelenség s munkakedvhiány, mert hiszen a pénz a munka legingerlőbb ösztöne.

Segíteni akarunk eme bajokon?

Ugy tegyük önállóvá Magyarország pénzügyét; tegyük lehetővé a tőkekepződést hazánkban, tegyük lehetővé s ezek alapján az ipar s kereskedelem kifejlődését, sőt mielőbb, azt, hogy a gazda s birtokos közönség, könnyen, s olcsón jusson kölcsönhöz, sőt valahára megtakarításokat, „tőkéket“ is mutathasson föl.

„Az osztrák főbb pénzintézetek évi forgalma m. e. következő: Osztrák nemzeti bank 7000 millió, Creditbank 1000 millió, Anglo-osztrákbank 700 millió Alsó-ausztriai Escomptbank 1000 millió.

Mindmegannyi óriási üteg ez Magyarország anyagi érdeke, kereskedelme s ipara ellenében.

Csupán az osztrák nemzeti bank eljárását elemezzük.

Legrendezettebb volt ez 1865-ben. Ekkor az agió csak 3—4% volt.

De jött a porosz háború. A kormány megegyeszer annyi államjegyet bocsátott forgalomba mint mennyivel a bank üzérkedett (300+300 millió). Ennyi papír pénz 3—4 szeresen haladja más államok forgalmi papír pénzét a lakosság számára arányitva.

A papír értéke lement 30 s több százalékkal, a bank jövedelme nagyot csökkent.

Ekkor (1866-ban) a bank kiváltsága (12. §.) megsértetett: a bank kárpótálás követelése az egy millió subventiót meghaladta. (Bank akta 4-§.) Ezt a kormány elismerte, de kárpótlást nem adhatott, hanem a pénzjegybank és börze üzleteknek tért nyitott, hogy egymás kezére dolgozzanak s így huzzanak hasznot

A 22 §. 37 §. 40 §. korlátai kitágítottak.

A 22 §. szerint ezelőtt a banknak csak oly teljesen befizetett érték papirokra volt joga kölcsönt adni, melyeket az állam garantizált. Ezen § oda módosított hogy: adhat mindazon papirokra, melyek a börzén értékkel bírnak.

A többi §-okon következő változtatások történtek és ugyan a múlt év vége felé: A 37 §-ban kitöröltetett azon megszorítás, mely szerint eddig a bank bel-földi állampapirokra és földtehermentesítési kötelezvények elzálogosítására csak a börzeérték két harmadrészeig, hazai állambiztosíték által biztosított iparvállalatok teljesen befizetett részvényeire, értékpapira és elsőbbségi kötelezvényeinek zálogára legfőlebb a börzeérték feléig adhatott kölcsönt, stb. A múlt évi novemberben szentesített bankalapszabályok értelmében már az, ki nem késett, 1000 frtért, 1400—1500 frt ára értéket vehetett (részvényekben). Ezeket kosztba adta a banknak s a banknak csak 30 frt kamatot (kosztpénzt) fizetvén, miután a részvények 80—85 frtot hoztak csupán ingyen kamatot 50 frtot huzhatott és 400 frt készpénzzel üzletelhöz, más nyereszkedéshöz láthatott.

Természetes hogy ily viszonyok börzejátékba vonták a nagy közönséget.

Ez adta az első lökést a szédelygésnek, annyiival inkább, mert 1867 óta temérdek vállalat jött létre, részint magán consortiumok, részint a kormány kezdeményezése nyomán.

Ennélfogva a bank kölcsön üzlete 8 hó alatt 3-szorosra emelkedett. Lépést tartott ezzel az érték papírok árának emelkedése.

Nevezetes erre nézve a „Pester Lloyd“ cikke: október 14-dikéről. E cikk

eredetiben így hangzik: „Um den innigen Konnex zwischen den Kursavancen der Effekten und der Facilität der Nationalbank augenfällig zu machen, stellen wir den monatlichen Stand der Lombards derselben den jeweiligen Schlussnotierungen einiger der hervorragenderen Börsenwerthe gegenüber:

	Lomb.- Stand d. Nat.-Bank	Kredit Aktie	ung. Eisen- bahn An- leihe	Alföld- Fiumaner	Nordostb.	Fünkirch- Barcs
September	21 Mill.	206	95	144	—	—
Oktober	21 „	212	95 ¹ / ₂	147	137	—
November	26 „	239	100 ³ / ₄	152	139	162 ¹ / ₂
Dezember	38 „	245	100	151 ¹ / ₂	138 ¹ / ₂	161 ¹ / ₂
Jänner	42 „	262	102	153 ¹ / ₂	143 ¹ / ₂	177
Feber	53 „	294	106	163	149	190
März	55 „	317	106	161	150 ¹ / ₂	185
April	63 „	285 *)	105	162	152 ¹ / ₂	184
Mai	59 „	291	105 ¹ / ₄	163	154	182
Juni	62 „	314	106 ¹ / ₄	174	168 ¹ / ₂	188

„Wir sehen also den Lombardstand der Nationalbank im September und Oktober v. J. auf 21 Millionen gleichbleiben und auch die Börse nur sehr mäßige Steigerungen aufweisen; von da ab wächst der Lombard im November (das Gesetz, welches die Statutenänderung sanktionirte, trägt das Datum des 13. November) im Laufe dieses halben Monats rapid um 5 und im folgenden schon um volle 12 Millionen, so zwar, dass schon nach 6 Monaten der Stand der Lombards die ursprüngliche Höhe um das Zweifache überschritten hatte. Genau von derselben Zeit (November) datiren die ruckweisen Sprünge der Börse.“

„Durch diese tabellarische Darstellung glauben wir unseren Ausgangspunkt, wonach die Speculation in Effekten durch einen plötzlich überaus flott gewordenen Geldstand künstlich aufgestachelt, und dadurch der Grund zu der Krise gelegt wurde, schlagend illustriert zu haben. Wir wollen damit nicht gesagt haben dass die 42 Millionen, um die die Nationalbank der Börse mehr als vordem zur Verfügung stellte, allein genügt hätten um die Situation dermassen zuzuspitzen; allein das Vorgehen der Nationalbank war für die anderen Banken und für die Privatkapitalisten eine Losung, der sie ihrerseits unbedenklich folgen zu dürfen glaubten.“

Igy 8—10 hó alatt az 1000—12,000 millió részvény papírérték fölszigáztatott 1400—1600 millióra.

Ekkor a nagy bankárok tuladtak papírjaikon s a közönség napról napra vesztett. Elvesztett 250—300 millió értéket.

Még a malom-papírok is vesztettek olyanyira, hogy p. o. a Pannonia papírja (1000 frt befizetés) miután 2300 frtra emelkedett, pár hét alatt 850-ért alig eladható.

Természetes hogy az ily pénzválságok megzavarják az összes magyar ipart és kereskedelmet, melyet a külföldi vállalatok emberei nagy erővel nyomnak alá.

Vasiparunk p. o. a vasuti építések korában sem örvendezhet kellő lendületnek. Az ausztriaiak külföldről látják el vállalataikat. Ime az adatok: csak a passau vámhivatalon 18,948,515 font nyers vas, 9,056,937 font frisitett vas, 14,571,596 vaspálya sín, 2,074,401 font vaslemez, 2,755,943 vas rudacs, 236,093 font nyers öntött vas, 1,853,995 font nyers vasárucikk és sodrony szög, 334,958 vasgép, 435

*) Exclusive der rückgezählten 40 fl.

darab vasuti wagon szállított egy év alatt Ausztriába külföldről, tehát külföldről egy oly államba, melyet a természet oly dúsan áldott meg a vasérc kincseivel!

A pénzzavarok ellen jövőre mi biztosíthatna tehát bennünket más mint önálló bankok föllállítása?"

Egy börzeművelő fáradságot vett magának és kiszámította mindazon árfolyami veszteségeket, melyeket az osztrák-magyar papírok f. é. augusztus 24-től szeptember 24-dikéig szenvedtek. Adatait a hivatalos árfolyami különytökből merítette.

Számításaink eredményei oda mennek, ki, miszerént a következő érték-papírok, u. m.:

1) Consolid. államadósság. 2) Földtehermentesítés. 3) Magyar vasuti kölcsön. 4) Bécs városi kölcsön. 5) Agrar-Bank. 6) Anglo-Austrian-Bank. 7) Anglo-Hungarian-Bank. 8) Austro-Egyptian-Bank. 9) Ausztr. földhitelintézet. 10) Austr. Central-Bank. 11) Ausztr. Hitelintézet. 12) Átal. magyar hitelintézet. 13) Új ausztr. Escomptebank. 14) Csehországi Escomptebank. 15) Steierországi Escomptebank. 16) Franco-Austr. Bank. 17) Franco-Hungarian-Bank. 18) Átal. Bank ipar- és keresk. számára. 19) Bécsi kereskedelmi bank. 20) Ausztr. jelzálog-bank. 21) Jelzálog hitel- és előlegbank. 22) Galíciai jelzálogbank. 23) Morva ipar- és keresk. bank. 24) Osztr. Nationalbank. 25) Osztr. Egyetbank. 26) Közlekedési bank. 27) Váltóbank, bécsi. 28) Pénzváltóda-egylet. 29) Bécsi bank. 30) Bécsi bankegylet. 31) Alföld-fiumei bank. 32) Ausztria-teplitzi bank. 33) Csehországi nyugati bank. 34) Csehországi keleti bank. 35) Buschtiehrader bank. 36) Dunai gőzhajózási társulat. 37) Erzsébet vaspálya. 38) Ferdinand császár-északvaspálya. 39) Ferenc József vaspálya. 40) Pécs-Barcsi vaspálya. 41) Károly Lajos vaspálya. 42) Graz-Köflach vaspálya. 43) Kassa-Oderbergi vaspálya. 44) Lemberg-Czernovitz vaspálya. 45) Osztrák Lloyd. 46) Osztrák északnyugati vaspálya. 47) Omnibus-társulat. 48) Rudolf koronaherceg vaspálya. 49) Első erdélyi vaspálya. 50) Államvaspálya-társulat. 51) Déli vaspályatársulat. 52) Dél- és északnémet kapcsolat-vaspálya. 53) Tiszai vaspálya. 54) Tramway-társulat, bécsi. 55) Turnau-kralupi vaspálya. 56) Magyar északkeleti vaspálya. 57) Magyar keleti vaspálya. 58) Általános osztr. építészeti társulat. 59) Bécsi építészeti társulat. 60) Prágai vas-ipar-társulat. 61) Steierországi vas-ipar-társulat. 62) Innerberg. 63) „Schlöglmichl“ részvénytársulat. 64) Erdő ipar-társulat. 65) Erdő termény-kereskedési-társulat. 66) Ausztr. földhitel záloglev. 67) Ausztr. földhitel záloglev. 68) National bank C. E. 69) National bank O. E. 70) Magyar földhitel. 71) Alföldi vaspálya, prtor. 72) Csehországi északi vaspálya. 73) Csehországi nyugati vaspálya. 74) Ausztr. Duna-gőzhajózási társulat. 75) Erzsébet császárné-vaspálya. 76) Ferdinand északi vaspálya. 77) Ferenc-József vaspálya. 78) Pécs-barcsi vaspálya. 79) Galíciai Károly-Lajos vaspálya. 80) Lemberg-Czernowitzi. 81) Ausztr. Lloyd. 82) Ausztr. északnyugati vaspálya. 83) Erdélyi vaspálya. 84) Államvaspálya. 85) Déli vaspálya. 86) Déli vaspálya. 87) Déli vaspálya. 88) Déli vaspálya. 89) Dél-északny. kapcs. vasp. 90) Tiszai vaspálya. 91) Prágai vas-ipar. 92) Kassa-oderbergi. 93) Hitelsorsjegyek. 94) Triesti sorsjegyek. 95) Dunagőzhajózási társulati sorsjegyek. 96) Salm sorsjegyek. 97) Pálffy-sorsjegyek. 98) Clary sorsjegyek. 99) Budai városi sorsjegyek. 100) Windischgrätz sorsjegyek. 101) Waldstein sorsjegyek. 102) Rudolf sorsjegyek. 103) Saint-Genois sorsjegyek: összesen egy hó alatt 385,734,706 forintnyi veszteséget szenvedtek!

5) Dietrich Ignác az igazságügyi miniszterium költségvetési előirányzatának tárgyalásakor következőleg ecsetelte esküdtszéki intézményünket: „... Igazságügyminiszteri rendelet állítja össze az esküdtszéket, és igazságügyminiszteri ren-

delet szabályozza azon eljárást, mely az esküdtszéknek zsinormértékül szolgál. Az igazságügyminiszterium oly rendeletet bocsátott ki, mely szerint mind az esküdtek t. i. az esküdtbírák, mind az ítélőbírák, mind a vizsgálóbírák nem választatnak, hanem kineveztetnek. Midőn hazai törvényeink az első bíróságokat választatni rendelik, én tagadom azt, hogy az országgyűlés mindkét házának meghatalmazása elegendő volt volna arra, hogy a miniszterium egy a hazai törvényekkel ellenkező rendszert, a kinevezési rendszert hozza be, és ezt még az esküdtbírákra is kiterjeszse. Hogy állításom ne látszassék képtelenségnek, bátorodom az igazságügyminiszter úr rendeletéből idézni azon módot, hogy mikép neveztetnek ki az esküdtszéki bírák, hogy ezen előadásból a t. ház az esküdtszéke állapotára következtetést vonhasson. A városi tanácsnak három tagja, kiket a képviselő-testület választ, összeírja az esküdtképes egyéneket. Ugyanezen 3 tag kinevez azokból, — úgy mondja ugyan a törvény, hogy kijelöl, azonban mindegy, akár kinevez, akár kijelöl — Pesten 72-öt, és Budán szintén 72-öt, — akkor ezen 72-nek nevei kisorsoltatnak

Ez mondom t. ház egyéb mint alkotmányos szemfényvesztés, mert az a közönség, a mely előtt nyilvános ülésben a kisorsolás történik, azt hiszi, hogy ezen esküdtek neveit a lajstromból, melyben Budapesten mintegy 6000 esküdtképes van följegyezve, huzzák ki, s hogy ezek nem összeállítva, hanem egészen szabadon a sors szeszélyei szerén jönnek össze; és hogy itt tehát párttekintet, vagy egyéb érdek az esküdtek megválasztásában fön nem forog. A közönség tehát azon téves nézetben van, hogy az esküdtek kisorsoltatnak, pedig előbb kineveztetnek és csak miután kineveztettek, osztatnak be a sorsolás által. Ezen eljárás veszedelmességét bizonyítja az, hogy e szerint az esküdtszék előtti igazságszolgáltatás attól függ, hogy milyen a városi képviselő-testület, és milyen az a három ember, a ki a kinevezést teljesíti. Szerencséjére a kormánynak jelenleg a nagyobb városokban mint Pesten a képviselőtestületek többnyire kormánypártiak, s ilyen azután azon 3 ember, a ki a kijelölést teljesíti, s a ki úgy állítja össze s nevezi ki az esküdteket, a mint az indulat, a ragaszkodás, a hajlam parancsolja, s így ezután természetesen emberi dolog az, hogyha most Budapesten, azon 144 ember közi, a mint én vagyok informálva, egyetlen ellenzéki sincs. Természetesen mikor azután e szegény ellenzéki ember a sajtóbíróság elé kerül, akkor azt mondják neki, tessék a 36 közül 12-tőt visszavetni. Az bizony mindegy akár élek ezen jogommal, akár nem, akár visszavetem, akár nem, mert egyik 12 olyan mint a másik. Az 1848 : XVIII : 17. §-a fölhatalmazá a miniszteriumot, hogy az esküdtszékek alakítását rendelettel eszközölje. Én a törvénybeli meghatalmazást elég erősnek tartom arra, hogy ennél fogva a törvénytől eltérőleg is lehetne rendeletet kiállítani hanem az 1848 : XVIII : 17. §-sa meghatalmazása alapján lett megalkotva a sajtótörvény, azt látom, hogy az 1843-diki évi országgyűlési törvényjavaslat szerint a vizsgálóbírák választatnak. A miniszter sajtó rendelete szerint pedig, — a mint előbb mondtam, — az esküdtek kineveztetnek, s a törvény szolgáltató bíróság szintén a kormány kinevezésétől függ, mert a kir. tábla tagjai.“

— „Függelékünk“ első pontja alól kimaradtak a következő statisztikai adatok, melyek pedig a helyzetnek bővebb megvilágítására szolgálhatnak : Portugál (1853) 2,000,000 francot költött állami költségvetéséből egyedül közoktatásügyre, Dánia a vallás-közoktatásügyre állam költségvetéséből költ évenként 377,448 rttalért, Finnland 1,725061 ezüst márkát, Svédország 4,598,700 R-dr.-R-mt; Novéország

187,141 speciedalrát; Szerbia 2,782,668 adópiasztert, Ruménia 9,268,116 leut, Görögország évenként 1,482,000 drachmát. Azon ellenvetésre, miszerént a vallás- és közoktatásügyi miniszterium 1870-diki költségvetési előirányzata állítólag már jelentékeny mérvben javítana az eddigi arányokon, szabadjon azt felelnem, hogy az egyetemi tanulóknak szánt 15,270 forintnyi alapítvány és ösztöndíj, a műegyetemi tanulóknak szánt 5100 forintnyi ösztöndíj és pályadíj utalványozása, néhány gymnasiumon a tanárok fizetésének 1050 frtra emelése, a pesti kir. gymn. tanárai fizetésének 1300, igazgatójának lakpénzzel együtt öszvesen 1500 forintra emelése javítás ugyan: de azt mindenki, ki csak a szerfölött megdrágult fővárosi élet megélhetési viszonyaival csak némileg ismerős, be fogja mindjárt első pillanatra vallani, hogy ez még nem gyökeres reform, hanem némi könnyítése az eddigi nyomornak. Hisz az öszves elemi tanodákra nem jut még az 1870-diki előirányzat szerént sem több mint 250,000 forint, és az öszves elemi tanítószemélyzetnek sem jut komolyabb segély, mint — 40,000 forint! — Végül megjegyzem, hogy még ha a dalmüre és zenedei képezdére adott más rovatú segélyt is hozzávesszük, még ekkor sem nagyobb mint legfőlebb 65—70,000 forintnyi öszveget nyerünk, mely azután az 1869-diki öszves művészeti államkiadást fogja jelzeni: pedig az 1870-diki is csak kevéssel leendett több ez öszvegnél!

Dr. BALLAGI GÉZA.

